

بسم الله الرحمن الرحيم

فصلنامه علمی - تخصصی جغرافیا و مطالعات محیطی

صاحب امتیاز و ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

مدیر مسئول: دکتر احمد خادم الحسینی دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

سر دبیر: دکتر مهدی مؤمنی دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

مدیر داخلی: دکتر امیر گندمکار دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

اعضای هیات تحریریه مجله «جغرافیا و مطالعات محیطی»:

دکتر حسین نظم فر	استاد دانشگاه محقق اردبیلی
دکتر بهمن رضانی	استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت
دکتر رحیم سرور	استاد دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران
دکتر حمیدرضا وارثی	استاد دانشگاه اصفهان
دکتر میرنجف موسوی	استاد دانشگاه ارومیه
دکتر مهدی مؤمنی	دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد
دکتر احمد خادم الحسینی	دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد
دکتر امیر گندمکار	دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد
دکتر رضا مختاری	دانشیار دانشگاه پیام نور مرکز اصفهان

سال نهم، شماره سی و شش، زمستان ۱۳۹۹

شماره شاپا: ۷۸۴۵-۲۰۰۸

شماره مجوز معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی: ۸۷/۹۰۷۱۲

شماره مجوز وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی: ۹۰/۲۹۰۰۸

ناشر: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

مترجم و ویراستار انگلیسی: دکتر سید امید طباطبائی

طراح روی جلد: دکتر علیرضا عباسی

مسئول دفتر: لیلی رضایی

نشانی: اصفهان - نجف آباد - بلوار دانشگاه - دانشگاه آزاد اسلامی - دانشکده ادبیات و علوم انسانی - دفتر مجله.

تلفن: ۰۳۱-۴۲۲۹۲۵۱۲ فکس: ۰۳۱-۴۲۲۹۱۱۱۰

پست الکترونیکی: ges@iaun.ac.ir

سایت نشریه: http://ges.iaun.ac.ir

مقالات بیانگر آراء نویسندگان است و به ترتیب وصول و تصویب درج می شوند.

فهرست مطالب

- ۷-۲۰..... مکانیابی و تحلیل پراکنش فضای سبز با رویکرد عدالت فضایی (نمونه موردی: کلانشهر تبریز)
 رسول درسرخوان، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.
 هادی پاشاچینی*، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.
- ۲۱-۳۸.....
 تحلیل بر گستره فضایی فقر آموزشی در شهر اردبیل
 فاضل احدی آقا حسن بیگلو*، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران
 حسین نظم فر، استاد، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران
 محمدتقی معصومی، استادیار، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران
 اکبر آبروش، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران
- ۳۹-۵۲.....
 تحلیل فضایی اثرات گسترش فیزیکی کلانشهرها بر روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: کرمانشاه)
 فرشاد خسروی، دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.
 مجید شمس*، استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.
 عباس ملک حسینی، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.
- ۵۳-۶۸.....
 مدیریت توسعه شهری با رویکرد اقتصاد پایدار و مدل‌سازی LQ (نمونه موردی بافت شهری دزفول)
 الیاس مودت*، گروه شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران
 میلاد ولی‌پور، کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران
- ۶۹-۸۲.....
 تأثیر تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگران (مورد مطالعه: گردشگران داخلی شهر تبریز)
 جعفر بهاری*، دانشجوی دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ تهران، تهران، ایران
 سمیرا محمدی، دانشجوی دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ تهران، تهران، ایران
 شهلا بهاری، گروه مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
 حامد بهاری، گروه شیمی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
- ۸۳-۹۴.....
 تحلیلی بر مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا و ارتباط آن با تاب آوری اقتصادی
 حامد رستمی، گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران
 حسین سلیمانی*، گروه جغرافیا، واحد نجف‌آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف‌آباد، ایران
 سید رامین غفاری، دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

مشاوران علمی این شماره:

دکتر مهدی سقایی
دکتر علی عبدالهی
دکتر رامین غفاری
دکتر امیر گندمکار
دکتر میرنجف موسوی
دکتر حمید صابری
دکتر حجت مهکویی
دکتر زینب کرک آبادی

به نام روشنایی بخش پیش

شیوه نگارش مجله علمی پژوهشی جغرافیا و مطالعات محیطی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

مقاله باید حاصل کار پژوهشی و علمی نویسنده (ها) باشد و لزوماً به تولید علم و معرفت جدید منجر شده باشد. مجله از مقاله‌های مستخرج از رساله دکتری، پایان نامه‌های برجسته و هم چنین طرح‌های تحقیقاتی مستقل در صورتی که با رعایت اصول و معیارهای روش تحقیق علمی در حوزه مربوطه باشد، و از نوآوری نظری یا روش‌شناسی برخوردار باشد، استقبال می‌کند.

مقالات مروری (Review Articles) از نویسندگان مجرب و صاحب‌مقالات پژوهشی در زمینه‌های مورد بحث به شرطی پذیرفته می‌شود که منابع متناهی مستند تحقیق قرار گرفته باشد.

مجله از مقالات نظری که به نقد و بررسی عالمانه نظریه‌های علمی و گزاره‌ها و مدلهای نظری موجود و نیز ابداع و یا ارائه مدلها و نظریه‌های علمی جدید توسط صاحب‌نظران و اساتید برجسته می‌پردازد، استقبال می‌نماید. در مورد مقالاتی که توسط دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری با همکاری اساتید راهنما و یا مشاور تهیه می‌شود، ضرورتاً می‌بایست با مسئولیت علمی و با امضاء استاد راهنما به مجله ارسال گردد و نام وی نیز به عنوان نفر اول ذکر شود؛ در غیر این صورت در هیئت تحریریه قابل طرح نخواهد بود. مجله از پذیرش مقالات تألیفی و ترجمه‌ای برای چاپ معذور است.

مقاله ارسال شده نباید قبلاً در هیچ نشریه داخلی یا خارجی و یا مجموعه مقالات چاپ شده باشد، هیئت تحریریه انتظار دارد نویسندگان محترم تا هنگامی که جواب پذیرش از نشریه نرسیده است، مقاله خود را به نشریه دیگری برای چاپ ارسال نکنند.

مقاله باید سلیس، روان و از نظر دستور زبان صحیح باشد و در انتخاب واژه‌ها دقت کافی شده باشد. زبان رسمی مجله فارسی است اما مقاله به زبان انگلیسی نیز پذیرفته می‌شود.

در متن فارسی باید تا حد امکان از معادل فارسی کلمات لاتین استفاده شود و چنانچه معادل فارسی با اندازه کافی رسا نباشد، می‌توان با ذکر شماره در بالای معادل، عین کلمه لاتین را در زیرنویس آورد.

مقالات روی کاغذ A4 (با حاشیه از بالا و پایین ۳/۵ و از راست و چپ ۳ سانتی‌متر) تایپ گردد. فواصل بین خطوط به صورت Single باشد.

حجم مقاله شامل متن، شکل‌ها، جدول‌ها، نقشه‌ها، منابع و چکیده لاتین با رعایت استانداردهای حروف چینی مجله می‌بایست از ۱۵ صفحه بیشتر نشود.

ساختار نوشتاری مقالات:

مقالات پذیرفته شده در مرحله اولیه تأیید می‌بایست به صورت زیر تدوین گردد:

۱-۲. ساختار مقاله باید به صورت علمی مشتمل بر عنوان، چکیده فارسی و انگلیسی (۵۰۰-۲۵۰ کلمه)، کلید واژه، بیان مسأله، بدنه اصلی (مبانی نظری و پیشینه تحقیق، داده‌ها، مواد و روش تحقیق، یافته‌های تحقیق، تجزیه و تحلیل، نتیجه‌گیری) قدردانی و تشکر، فهرست منابع و ضمائم باشد.

۲-۲. برای مقالات فارسی، عنوان مقاله باید موجز، کوتاه و بازگوکننده موضوع مقاله باشد و با قلم B ZARE

عنوان: Bold 18، نام نویسندگان: Bold 12، سمت نویسندگان: ۱۱، متن: ۱۳ سرتیترها: Bold، زیر نویسها: ۱۰، منابع: ۱۱ از قسمت چکیده تا انتهای منابع ۲ ستونی، پی‌نوشتها: Times New Roman 11 تایپ گردد. نام نویسنده نیز با قلم 14، عنوان علمی یا شغلی او نیز با قلم ۱۰ در زیر صفحه اول مقاله ذکر شود. در مقالاتی که بیش از یک نویسنده دارند، ذکر نام نویسنده مسؤول مقاله در صفحه مشخصات نویسندگان ضروری است.

۲-۳. چکیده مقالات فارسی با قلم ۱۲، چکیده انگلیسی با قلم Times New Roman 12 سیاه و تمامی عنوان‌های در متن با قلم Bold نوشته شود.

۲-۴. برای مقالات انگلیسی، عنوان با قلم Times New Roman 14، نام نویسنده مقاله با قلم سیاه Times New Roman 12 عنوان علمی یا شغلی با قلم Times New Roman 12 نازک در زیر صفحه چکیده لاتین مقاله ذکر شود. ضمناً آدرس الکترونیکی و شماره تلفن نویسنده مسئول مکاتبات در پاورقی آورده شود.

۲-۵. در تنظیم جداول، نقشه و شکل‌ها رعایت نکات زیر الزامی است:

الف- اطلاعات جداول نباید به صورت شکل و یا نمودار در مقاله آورده شوند. شماره و عنوان در بالای جدول ذکر گردد. در صورت اخذ جداول و شکل‌ها از منابع دیگر، ذکر منبع در زیر جداول و شکل‌ها به صورت وسط چین الزامی است.

ب- هر ستون جدول باید دارای عنوان و واحد مربوط به خود باشد، چنانچه تمام ارقام جدول دارای واحد یکسان باشند، می‌توان واحد را در عنوان جدول ذکر نمود.

ج- توضیحات اضافی عنوان و متن جدول، به صورت زیرنویس ارائه گردد.

د- شکل‌ها و نمودارهای مقاله حتماً اصل و دارای کیفیت مطلوب و به صورت سیاه و سفید باشند. فایل اصلی شکل‌ها (تحت Word, Excel) و با دقت 600 dpi ارائه گردد. عکس‌ها باید واضح، خوانا، دارای مقیاس و با کیفیت مناسب و مطلوب (۳۰۰ تا ۵۰۰ dpi) در یکی از فرمت‌های tif, jpg, gif تهیه شده باشند. اندازه قلم‌ها خصوصاً در مورد منحنی‌ها (Legend) به گونه‌ای انتخاب شوند که پس از کوچک شدن مقیاس شکل برای چاپ نیز خوانا باشد.

ه- نقشه‌های مورد استفاده در متن مقاله حتماً بر اساس فرمت‌های ذیل تنظیم گردند:

۳. ساختار اصلی مقاله:

مقالات ارسال شده باید دارای بخش‌های زیر باشد:

۳-۱. صفحه اول: در صفحه شناسنامه باید عنوان کامل مقاله به فارسی و انگلیسی، نام و نام خانوادگی نویسنده (ها)، درجه علمی، نشانی دقیق (کد پستی، تلفن، دورنگار و پست الکترونیکی)، مسئول مقاله و تاریخ ارسال به فارسی و انگلیسی درج شود. نویسنده عهده‌دار مکاتبات باید با علامت ستاره مشخص شود. از ذکر مشخصات فوق در سایر صفحه‌های مقاله باید خودداری شود.

۳-۱-۱. چنانچه مخارج مالی تحقیق یا تهیه مقاله توسط مؤسسه‌ای تأمین شده باشد باید نام مؤسسه در پاورقی صفحه اول درج شود.
۳-۲. صفحه دوم (چکیده): شامل عنوان کامل مقاله به فارسی، چکیده فارسی مقاله و کلید واژه‌ها (۴ تا ۶ کلمه) است. چکیده فارسی مقاله از ۳۰۰ کلمه تجاوز نکند و بیانگر خلاصه‌ای از مقدمه، روش تحقیق، یافته‌ها و نتیجه‌گیری باشد.

۳-۳. از صفحه سوم به بعد متن اصلی مقاله خواهد آمد.

۳-۴. صفحه منابع: منابع و مأخذ باید به صورت درون متنی و همچنین در پایان مقاله ذکر شوند.

۳-۴-۱. شیوه ارجاع در داخل مقاله باید به سبک APA باشد و منابع مورد استناد در داخل متن با ذکر نام خانوادگی، سال

انتشار و شماره صفحه داخل پرانتز آورده شود.

مانند: (زیاری، ۱۳۸۳: ۲۵). یا (Tacoli, 1998: 6-7).

برای منبعی با دو نویسنده و بیشتر: (سعیدی و همکاران، ۱۳۸۸: ۴۳). یا (Rondinelli et al, 2003: 6).

۳-۴-۲. در روش ارائه منابع و مأخذ در انتهای مقاله به صورت:

الف. برای کتاب: نام خانوادگی، نام نویسنده یا نویسندگان، (سال انتشار): عنوان کتاب، شماره جلد، نام ناشر، نوبت چاپ، محل انتشار.

نمونه فارسی کتاب :

- عبدی دانشپور، زهره (۱۳۸۷): درآمدی بر نظریه‌های برنامه‌ریزی شهری با تأکید ویژه بر برنامه‌ریزی شهری، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول، تهران.

نمونه انگلیسی کتاب :

- Woods, M. (2005): Rural Geography, Sage Publication, London.

ب. برای نشریه: نام خانوادگی، نام نویسنده یا نویسندگان (سال انتشار): «عنوان مقاله»، نام نشریه، دوره، محل چاپ، صفحات.
نمونه فارسی نشریه:

- ضیاء توانا، محمدحسن و شهرام امیرانتخابی (پاییز و زمستان ۱۳۸۶): «روند تبدیل روستا به شهر و پیامدهای آن در شهرستان تالش»، مجله جغرافیا و توسعه، سال پنجم، شماره ۱۰، زاهدان، صص ۱۲۹-۱۰۷.

نمونه انگلیسی نشریه:

- Coppola, E. and F. Giorgi, (2010): **An assessment of temperature and precipitation change projections over Italy from recent global and regional climate model simulation** International Journal of Climatology, 30, 11-32

۳-۴-۳ در صورت استفاده از منابع اینترنتی، علاوه بر رعایت روش ذکر منبع که توضیح داده شد، نشانی اینترنتی منبع نیز در ادامه آورده شود، و سپس داخل پرانتز تاریخ مراجعه اینترنتی قید شود.

۳-۴-۴. نحوه درج در فهرست منابع به ترتیب حروف الفبا خواهد بود و حداقل منابع مورد استفاده نباید از ۲۰ منبع کمتر باشد.
۴. شرایط نهایی تأیید مقاله:

۴-۱. مقالات ارسالی که شرایط پذیرش را احراز کنند برای داوران خبره در آن موضوع ارسال می‌شوند. داوران محترم، جدای از ارزشیابی کیفی مقالات، راهبردهای سازنده‌های پیشنهاد می‌کنند. پیشنهادهای داوران محترم به طور کامل، اما بدون نام و نشان داور، برای نویسنده مقاله ارسال خواهد شد.

۴-۲. مقالات ارسال شده برای انجام اصلاحات، در صورت عدم دریافت پاسخ از سوی نویسنده در تاریخ معین شده (حداکثر ۲۰ روز که در موارد به درخواست نویسنده قابلیت افزایش خواهد داشت).

در صورت داشتن هرگونه سوال :

با تلفن ۰۳۱۴۲۲۹۲۷۰۴ تماس یا به شماره ۰۳۱۴۲۲۹۱۱۱۰ فاکس ارسال نمایید یا به آدرس ngeojournal@yahoo.com نامه الکترونیکی ارسال فرمایید.

آدرس پستی مجله: اصفهان، نجف آباد، بلوار دانشگاه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد، دانشکده علوم انسانی، دفتر مجلات دانشکده.

صندوق پستی ۵۱۷ کد پستی ۸۵۱۴۱۴۳۱۳۱

باسپاس

دفتر مجله علمی پژوهشی جغرافیا و مطالعات محیطی
دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

مکانیابی و تحلیل پراکنش فضای سبز با رویکرد عدالت فضایی (نمونه موردی: کلانشهر تبریز)^۱

رسول درسرخوان، استادیار گروه شهرسازی، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.

هادی پاشاچینی*، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۹/۷/۱۳ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۳۰

چکیده

هدف اصلی پژوهش، ارزیابی پراکنش فضای سبز و مکانیابی در جهت توسعه آتی با رویکرد عدالت فضایی در کلانشهر تبریز می‌باشد. روش تحقیق به لحاظ هدف کاربردی بوده و از نظر ماهیت بنیادی-کاربردی می‌باشد و به لحاظ زمانی، مقطعی است. برای گردآوری داده‌ها از سه شیوه کتابخانه‌ای، میدانی و نقشه‌های وضع موجود شهر به تفکیک مناطق استفاده شده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها به دو صورت کمی و کیفی صورت پذیرفته است. معیارهای انتخاب شده در جهت مکانیابی عادلانه فضای سبز توسط کارشناسان خبره وزن دهی شده و نقشه عوامل در سیستم اطلاعات جغرافیایی خروجی گرفته می‌شود که در نهایت مکان‌های پیشنهادی با مدل Index Overlay نشان داده می‌شود. یافته‌های این پژوهش نشانگر این است که کمترین مساحت فضای سبز مربوط به منطقه ۹ و بیشترین مساحت مربوط به منطقه ۲ می‌باشد. طبق آمار سرانه فضای سبز، منطقه ۲ با سرانه ۹/۴ و منطقه ۹ با سرانه ۱ به ترتیب بیشترین و کمترین سرانه فضای سبز را در کلانشهر تبریز دارند. این اختلاف زیاد سرانه‌ها در دسترسی ساکنین این مناطق به فضاهای سبز را با مشکل روبه‌رو می‌کند و نشانگر رعایت نشدن عدالت فضایی در توزیع فضای سبز است. شهر تبریز در سال‌های نه‌چندان دور به عنوان یکی از باغ‌شهرهای ایران شمرده می‌شد ولیکن امروزه به دلیل افزایش جمعیت و به طبع آن کاهش سرانه فضای سبز و توزیع نامتوازن آن با دسترسی نامناسب به این فضاها روبه‌رو شده است بطوریکه این کمبود در مناطق مختلف آن به یک اندازه نمی‌باشد.

کلمات کلیدی: مکانیابی، پراکنش فضایی، فضای سبز، عدالت فضایی، تبریز.

نویسنده مسئول: هادی پاشاچینی، دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز، تبریز، ایران،

Hadipasha3@gmail.com

۱. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نگارنده دوم با عنوان «بررسی و ارزیابی شاخص عدالت در توزیع فضای سبز شهر تبریز» به راهنمایی نگارنده اول در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز است.

مقدمه

افزایش سریع جمعیت، گسترش شهرنشینی و شهرنشینی پیچیده باعث ایجاد مشکلات و معضلات متعددی در توزیع عادلانه خدمات شهری و به طبع آن عدالت اجتماعی و رفاه شهروندان شده است (شین^۱، ۲۰۱۲: ۶۹) بطوریکه عدم رعایت تعادل فضایی باعث ایجاد نابسامانی در توزیع خدمات شهری در منطقه و محله گردیده است (وان^۲، ۲۰۱۱: ۷۸) به گونه‌ای که می‌توان گفت، خدمات ارائه شده به جمعیت در حال افزایش پاسخگو نبوده و نمی‌تواند نیازهای ساکنین را برطرف نماید (ستاوند و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۷۲). در جهت دستیابی تمامی اهالی شهرها به خدمات شهری و پاسخ‌گویی به نیازهای ساکنین، امروزه مفهوم واژه عدالت به مثابه امری اساسی در فرآیند برنامه‌ریزی شهری مناطق شهری مورد توجه برنامه‌ریزان شهری قرار گرفته است که سبب پیدایش مفاهیمی جدید نظیر عدالت اجتماعی، عدالت فضایی و شهر عدالت محور شده است (سعیدی مفرد و همکاران، ۱۳۹۹: ۶۸ به نقل از منگ^۳، ۲۰۱۸) عدالت یکی از شاخص‌های کلیدی توسعه پایدار می‌باشد (فلنوربای و همکاران^۴، ۲۰۱۴: ۲۸۷) که در جهت توسعه پایدار کلانشهرها و شهرها جز الزامات می‌باشد.

عدالت فضایی به درجه‌ای از خدمات و امکانات اشاره دارد که به صورت برابر و متوازن در نواحی مختلف و با ویژگی‌های گروه‌های انسانی متفاوت در یک شهر، با در نظر گرفتن نیازهای آن‌ها توزیع شده باشد (احمدی و شمسی‌پور، ۱۳۹۹: ۷۶ به نقل از عمر^۵، ۲۰۰۵: ۲) هدف غایی عدالت فضایی، توزیع عادلانه و متوازن خدمات و امکانات شهری در جهت رسیدن به جامعه‌ای متوازن می‌باشد (نصیری هنده خاله، ۱۳۹۷: ۱۳۴) بنابراین مهمترین رسالت مدیریت شهری در این زمینه، تلاش در راستای دستیابی به آرمان «فرصت‌های برابر» در دسترسی و دستیابی ساکنان شهر به خدمات ارائه شده در شهر و از بین بردن تضاد در تأمین فرصت‌ها در دستیابی به این خدمات می‌باشد (احمدی و شمسی‌پور، ۱۳۹۹: ۷۴ به نقل از رستمی، ۱۳۸۹)

از معضلات اجتماعی زندگی امروزی، می‌توان به نبود فضای کافی برای تعامل، بازی و استراحت شهروندان به خصوص کودکان و نوجوانان اشاره کرد که با توزیع عادلانه بوستان‌ها و پارک‌ها می‌توان آن را رفع کرد (حسینی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۳) بطوریکه این بوستان‌ها و فضاهای سبز، محل تعامل اجتماعی و انتقال فرهنگ‌ها است (فصیحی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۶)

اهمیت فضاهای سبز در محیط شهری تا آن حد است که به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی تلقی می‌شود و از مهم‌ترین عوامل ارتقای کیفیت فضای زندگی به حساب می‌آید. عدالت فضایی پارک‌های شهری و فضای سبز نمونه‌ای از سیاست‌های دولت‌ها برای درک ناشی از استفاده از منابع، افزایش کارایی خدمات و توزیع صحیح آن در سطح محله و شهر است. علاوه بر پایین بودن سطح کاربری فضای سبز در شهرهای مختلف ایران، توزیع فضایی مکانی نامناسب آن نیز، مسائلی همانند عدم توزیع عادلانه فضای سبز در شهر و مشکلات دسترسی شهروندان، به وجود آورده است. بی‌تردید، وجود فضای سبز و پارک‌های شهری علاوه بر بهبود وضعیت محیط‌زیستی شهرها، می‌تواند به عنوان محلی امن و به دور از هیاهوی شهری برای شهرنشینان تبدیل گردیده و موجب ایجاد احساس آرامش و آسایش و همچنین، گذران اوقات فراغت شود.

کلان‌شهر تبریز که زمانی میان انبوهی از باغات و فضاهای سبز طبیعی ادامه حیات می‌داد، به دلیل گسترش‌های شهری و طی دوران مختلف توسط مدیران شهری و به بهانه توسعه کالبدی شهر و توسط عمل ناآگاهانه خود مردم، قربانی تغییر کاربری‌ها از فضاهای سبز به سایر کاربری‌ها شده است (تیموری، ۱۳۹۵: ۴).

1. Shin
2. Wan
3. Meng
4. Fleurbaey et al
5. Omer

شهر تبریز، سریع‌ترین رشد شهری را در شمال غرب کشور داراست و یکی از بزرگ‌ترین و متنوع‌ترین شهرهای ایران از لحاظ جمعیتی، فعالیت اقتصادی، صنعت و گزینه‌های حمل‌ونقلی است که در دهه‌های اخیر با دنبال کردن روند رو به رشد خود، زمین‌های کشاورزی و فضاهای سبز اطراف خود را به زیرساخت‌های خاکستری و غیر سبز شهری تبدیل نموده است (صمدی، ۱۳۹۷: ۲). این تبدیل زمین و تغییر کاربری‌ها موجب کاهش فضاهای باز و سبز شده و در حال حاضر شهر را با مسائلی همانند تراکم زیاد و فشرده جمعیتی، ایجاد سکونتگاه‌های غیررسمی، آلودگی هوا، پیدایش پهنه‌های خطرآفرین طبیعی مواجه ساخته است. از این رو توجه به اهمیت عدالت فضایی در توزیع متوازن فضای سبز در مناطق ۱۰ گانه شهر تبریز ضرورت بررسی موضوع پژوهش را آشکار می‌سازد. عطف به گفته‌های مذکور، هدف اصلی پژوهش، ارزیابی پراکنش فضای سبز و مکانیابی در جهت توسعه آتی با رویکرد عدالت فضایی در کلانشهر تبریز می‌باشد.

چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

مفهوم عدالت از زاویه‌های گوناگون قابل بررسی است و مفاهیمی چون عدالت اجتماعی، عدالت فضایی، عدالت جغرافیایی و عدالت محیطی نیز برگرفته از چند بعدی بودن این مفهوم است؛ اما آنچه حائز اهمیت است این است که اساس هرگونه تغییر در سازمان فضایی در روابط اقتصادی و اجتماعی و توزیع درآمد، در جامعه اثر مستقیم می‌گذارد (مرصومی، ۱۳۸۳: ۹۱)؛ بنابراین، عدالت در شهر باید به دنبال تخصیص مناسب و متناسب، امکانات و خدمات، استفاده از توان‌های بالقوه و بالفعل در شهر، از بین بردن شکاف بین فقیر و غنی در شهر و جلوگیری از به وجود آمدن زاغه‌های فقر باشد؛ در نتیجه، هرگونه برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر عدالت اجتماعی در شهر باید بتواند هم در توزیع نیازها، منافع عمومی و استحقاق و هم در تخصیص آنها مؤثر باشد (هاروی، ۱۳۷۹: ۱۲۰). مسأله مهم در توزیع عادلانه امکانات به عنوان راهبرد عدالت اجتماعی، چگونگی توزیع خدمات و تواناییها بین نواحی شهری است (حکمت‌نیا و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۶۷).

افزایش جمعیت شهری و پیشی گرفتن سهم آن از جمعیت روستایی در شهرهای بزرگ که ناشی از فضای لجام گسیخته و بدون برنامه و تا اندازه‌ای نشأت گرفته از مهاجرت شدید و بی برنامه روستایی است، مدیریت شهری را نه تنها در ارائه خدمات عمومی با مشکل روبه رو ساخته است، بلکه در عصر جهانی شدن، مدیریت کارآمد و اثربخش را به یک مدیریت منفعل و اقتضایی مبدل ساخته است؛ آن هم در شرایطی که برای اولین بار در تاریخ بشر بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها متمرکز شده‌اند و چنین پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۲۵ بیش از دو سوم جمعیت جهان ساکن شهرها خواهند شد (شیخعلی پور، عبدالمهدی، خسروانی، ۱۳۹۵: ۱۸۳). سازماندهی فضا، یکی از ابعاد تعیین‌کننده جوامع انسانی و بازتاب وقایع اجتماعی و محل تجلی ارتباطات اجتماعی است؛ از این رو، تجزیه و تحلیل برهم‌کنش بین فضا و اجتماع در فهم بی‌عدالتی‌های اجتماعی و چگونگی تنظیم سیاست‌های برنامه‌ریزی برای کاهش یا حل آنها ضروری است (دوفاکس^۱، ۲۰۰۸: ۲).

عده‌ای عدالت فضایی را فقط دسترسی برابر تسهیلات عمومی تعریف کرده‌اند و معیار سنجش عدالت نیز، میزان فاصله از خدمات بوده است. عده‌ای دیگر نیز عدالت فضایی را توزیع یکسان خدمات براساس نیازهای اولویت‌های ساکنان و استانداردهای خدمات رسانی تعریف کرده‌اند (لیا و همکاران^۲، ۲۰۰۹: ۱۳۸).

دیوید هاروی در کتاب عدالت اجتماعی و شهر، با بررسی مفهوم عدالت اجتماعی آن را از دید جغرافیایی مورد کنکاش قرار می‌دهد و باور دارد که توزیع عادلانه در مقیاس سرزمینی و منطقه‌ای لزوماً مترادف با توزیع عادلانه در سطوح دیگر با توزیع عادلانه در سطح مناطق، توزیع عادلانه بین افراد را نیز به دنبال خواهد داشت. هاروی ماهیت عدالت اجتماعی را به کمک سه معیار کلی تشریح می‌کند: نیاز، منفعت عمومی و استحقاق.

1. Dufaux

2. Liao and et al

وی برای تدوین اصول توزیع عادلانه منطقه‌ای تعیین هر کدام از مفاهیم فوق را ضروری می‌داند و معتقد است که احتمالاً می‌توان با ترکیبی از آنها و طرح نظریه‌ای، تخصیص منابع به مناطق را انجام داد و عدالت منطقه‌ای را با مقایسه تخصیص فعلی با تخصیص فرضی سنجید. با این روش امکان تشخیص مناطقی که از استانداردهای عدالت اجتماعی بیشترین فاصله را دارند میسر خواهد شد (هاروی، ۱۳۷۹).

در جمع‌بندی نظریات هاروی، عدالت اجتماعی در فضاهای شهری باید نیازهای ساکنین را پاسخگو بوده و در تخصیص منطقه‌ای بگونه‌ای عمل نماید که کمترین شکاف و اعتراض نسبت به استحقاق حقوق خود مواجه گردد بطور کلی عدالت اجتماعی یعنی "توزیع عادلانه از طریق عادلانه".

رشد کالبدی شهرهای ایران در دهه اخیر غالباً به صورت گسترش افقی و پراکنده بوده و منجر به تبعات منفی و ناپایداری شهرها شده است. پدیده محیطی پراکنده‌رویی در کشور با خلاهای نظری مواجه است و تاملی درخور می‌طلبد تا، با شناخت عوامل موثر، راهبردهایی برای مدیریت آن و حرکت به سوی پایداری شهری تدبیر شود (حامدی و همکاران، ۱۳۹۸).

در جامعه‌ی امروزی مفهوم شهرها، دیگر بدون وجود فضای سبز موثر قابل تصور نیستند. پیامدهای توسعه و گسترش فضاهای شهری و به طبع آن معضلات زیست محیطی، لزوم احداث، توسعه و گسترش فضاهای سبز را اجتناب ناپذیر کرده است. فضاهای شهری به دلیل کانون‌های تمرکز زندگی و فعالیت انسانی بودن باید بتوانند پایداری خود را حفظ و تضمین نمایند که این امر چاره جز پذیرش ساختار و کارکردی متأثر از سیستم‌های طبیعی ندارند. در این بین فضاهای سبز به دلیل نقش اساسی در ساماندهی شهرها، جزء لاینفک و ضروری پیکره‌ی شهرها به حساب می‌آیند که کمبود آن می‌تواند مشکلات متعددی را ایجاد کند که در وصف آن، به عنوان ریه‌های تنفسی شهرها نام برده می‌شود (مجنونیان، ۱۳۷۴).

در چارچوب دیدگاه‌های فوق پژوهش‌های متعددی به صورت تخصصی و یا میان رشته‌ای در داخل و خارج از کشور انجام شده است، در پژوهش‌های صورت گرفته در خارج از کشور می‌توان به پژوهش زونیکا - تران و گرلاک^۱ (۲۰۱۹) در مقاله "رویکرد میان‌رشته‌ای برای تحلیل پرسش‌های مسائل فضایی در فضای سبز شهری"، به بررسی رویکردهای متنوع میان‌رشته‌ای در زمینه عدالت در فضای سبز شهری برای شناسایی الگوهای و روندهای نحوه مفهوم‌سازی و تحقق عدالت پرداخته‌اند. آنها با بررسی ۲۱ مقاله مربوط، پنج هدف اصلی را که باید محققان، متخصصان محیط‌زیست و سیاست‌گذاران بکار ببرند، شناسایی نمودند که عبارت‌اند از الف) سازوکارهای مناسب تأمین اعتبار برای نگهداری طولانی‌مدت. ب) شناخت نگرانی‌های ایمنی. پ) پیوند فضای سبز، ت) نگرش و رهیافت چندمنظوره در طراحی فضای سبز و ث) تعامل و مشارکت اجتماع محلی.

لوگران^۲ (۲۰۱۸) در مقاله پارک‌ها و مسائل شهری، به بررسی دوره توسعه پارک‌های آمریکای شمالی و اروپا در قرن نوزدهم پرداخته و پیوندهای متمایز فضای سبز را از الف) معانی فرهنگی هنجاری طبیعت پیرامون، ب) روابط قدرت محدود شده در زیباشناسی و چشم اندازسازی و پ) قلمروی اقتصادی از طریق ساختار ارزش‌های زمین، مورد توجه قرار داده است. دانستن مبانی تاریخی استفاده از فضاهای سبز به‌عنوان راه‌حل‌های فرهنگی می‌تواند به تحلیل‌های معاصر کمک کند، چراکه ایدئولوژی‌های جدید چشم‌انداز به‌عنوان بخشی از راهبردهای توسعه شهرنشینی سبز و فضای سبز و راهبردهای سازگاری با تغییرهای آب و هوایی پدیدار می‌شوند.

1. Zuniga-Teran and Gerlak
2. Loughran

چیپرچین^۱ و همکاران (۲۰۰۹) در پژوهش "عوامل مؤثر بر استفاده از فضای سبز" نتایج یک نظرسنجی از میان نمایندگان ملی دانمارک را برآورد نموده و به این نکته اشاره دارند که سیاست‌گذاران دانمارک در پی شناسایی و افزایش بالقوه مزیت‌های بهداشتی استفاده از فضای سبز هستند که در آن بر عواملی که بر این افزایش تأثیر دارند، تأکید می‌کنند.

کومبرا و همکاران^۲ (۲۰۰۸) در مقاله با عنوان "استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی در تحلیل دسترس به فضا برای گروه‌های مختلف قومی مذهبی"؛ دسترسی به فضای سبز در شهرهای انگلستان و تحلیل آنها را با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی بررسی و نتیجه گرفته که سیستم اطلاعات جغرافیایی می‌تواند استفاده مفیدی در زمینه تحلیل شبکه در ارتباط با تحلیل آمار داده‌های اجتماعی و اقتصادی و تحلیل دسترسی کالا و خدمات محلی داشته باشد.

تسو و همکاران^۳ در سال (۲۰۰۵) در پژوهش خود تحت عنوان «سنجش شاخص یکپارچه‌ی دسترسی محور در ارتباط با عدالت فضایی در خدمات عمومی شهری» که نمونه موردی آنها یکی از شهرهای تایوان بود، سعی در ارائه شاخصی یکپارچه از عدالت فضایی داشته‌اند. آنها سه مشخصه شعاع خدمات رسانی و شعاع تأثیرگذاری منفی تسهیلات، را برای توزیع خدمات در نظر گرفته و با ترکیب این سه مشخصه، شاخص یکپارچه سنجش عدالت فضایی مطرح کرده‌اند و برای نمایش الگوی فضایی شاخص عدالت فضایی از روش خود همبستگی فضایی محلی استفاده کرده‌اند. نتایج این پژوهش بیانگر توزیع ناعادلانه خدمات عمومی شهری در این شهر بوده است.

همچنین در پژوهش‌های صورت گرفته در داخل کشور می‌توان به پژوهش، محمودزاده و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «بررسی تناسب زیرساخت سبز شهری با رویکرد عدالت فضایی با استفاده از متریک‌های سیمای سرزمین و تحلیل شبکه‌ی فازی مطالعه موردی: کلانشهر تبریز» اشاره کرده‌اند که مناطق ۱۰ گانه کلانشهر تبریز به لحاظ برخورداری از زیرساخت سبز در سطح کلاس کاملاً مناسب به ترتیب منطقه ۱، منطقه ۲، منطقه ۱۰، منطقه ۴، منطقه ۳ و ۷، منطقه ۵، منطقه ۶ و ۸، منطقه ۹ در رتبه‌های اول تا دهم قرار گرفته‌اند.

فصیحی و همکارانش (۱۳۹۸) در مقاله «تحلیل دسترسی به بوستان‌های شهری با رویکرد عدالت فضایی (نمونه مطالعه: شهر ایلام)» برای تحلیل داده‌ها از شیوه‌های آمار توصیفی و تکنیک بافری در سیستم اطلاعات جغرافیایی استفاده شده است که نتایج یافته‌ها نشانگر این است که ۲ درصد پهنه شهری ایلام کاربری بوستان دارد.

رحیمی و همکارانش (۱۳۹۸) در مقاله «ارزیابی عدالت فضایی در توزیع و توسعه پایدار فضای سبز شهری با استفاده از مدل آنتروپی و ضریب پراکندگی (نمونه موردی: مناطق ۱۰ گانه شهر شیراز)» برای تحلیل داده‌ها از مدل‌های آنتروپی و ضریب پراکندگی استفاده کرده‌اند که یافته‌های پژوهش نشانگر این است که مناطق ۱، ۳، ۶، ۹، ۱۰، بالاترین سرانه فضای سبز و مناطق ۷ و ۸ کمترین سرانه فضای سبز را دارند که در محاسبات مدل ضریب پراکندگی عدد ۰/۲۰ بدست آمده است که نشانگر تحقق اصل عدالت محوری در سال ۱۳۹۴ می‌باشد.

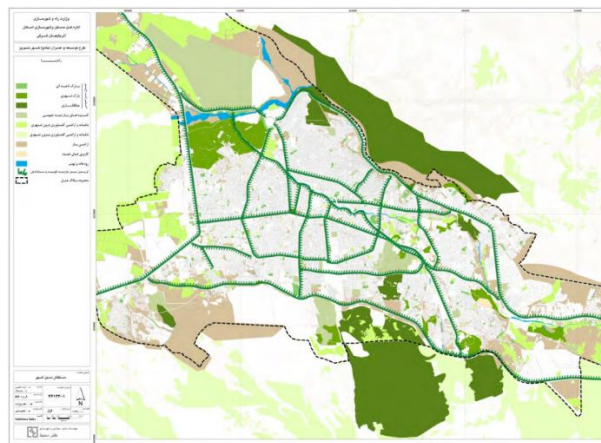
عنابستانی و حسینی (۱۳۹۷) در مقاله «بررسی تطبیقی سطح امنیت در پارک‌های شهری از منظر عدالت فضایی (مطالعه موردی: پارک‌های شهری مشهد)» به بررسی تطبیقی سطح امنیت در پارک‌های شهر مشهد با رویکرد عدالت فضایی پرداخته‌اند که نتایج این پژوهش نشان دهنده این است که وضعیت امنیت در پارک‌های واقع در مناطق توسعه یافته شهر مشهد از مناطق کمتر توسعه یافته مناسب‌تر است.

1. Chipperjin
2. Combera
3. Tsou et al

محمود زاده و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "تحلیل توزیع فضای سبز شهری با رویکرد عدالت فضایی؛ مورد مطالعه: شهر اردبیل" با استفاده از مدل AHP به این نتیجه رسیده‌اند که بین پراکنش فضای سبز شهر اردبیل و توزیع جمعیت رابطه‌ای وجود ندارد و تحلیل شاخص سرانه فضای سبز مؤید رقم بسیار اندک سرانه فضای سبز است.

محدوده مورد مطالعه

تبریز، مرکز استان آذربایجان شرقی، یکی از شهرهای بزرگ ایران است. این شهر، بزرگترین شهر منطقه شمال غرب کشور بوده و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی در این منطقه به شمار می‌آید. تبریز، در پهنه سرزمینی به مساحت تقریبی ۱۵۰ کیلومترمربع قرار دارد و حدود جغرافیایی آن عبارت است از شمال به کوه عینالی، از غرب به جلگه تبریز و از جنوب به دامنه کوه سهند محدود شده است. در ایام نه چندان دور تبریز به عنوان باغ شهر ایران نامور بود اما اینک دیگر نشانی از آن باغ‌ها نیست و محله‌هایی که نامشان با باغ آغاز می‌شود دیگری خبر از سرسبزی آنها نیست و فقط در لفظ باقی مانده است. که این امر در نتیجه گسترش فیزیکی شهر و عدم توجه به فضای سبز شهری به وجود آمده است.

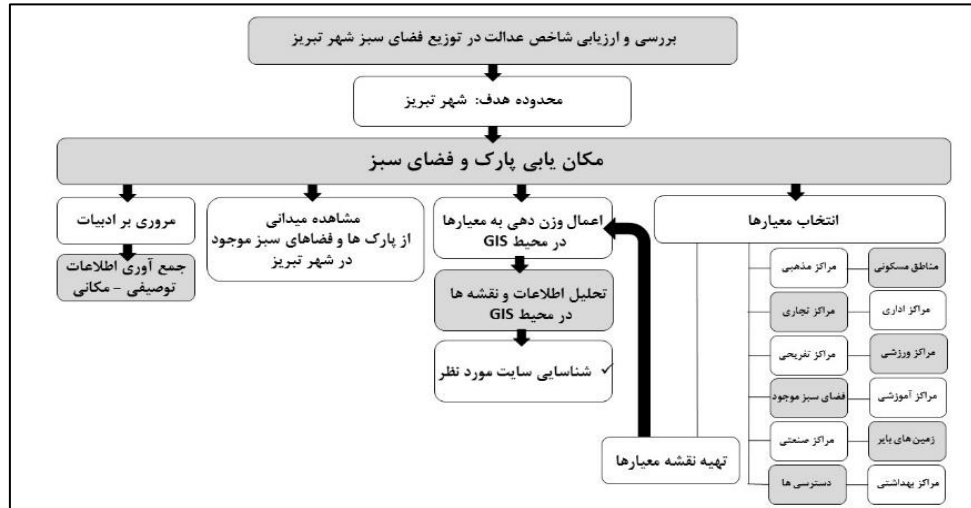
نقشه (۱): ساختار فضای سبز کلانشهر تبریز (منبع: طرح توسعه و عمران (جامع) شهر تبریز)

روش پژوهش

روش تحقیق به لحاظ هدف کاربردی بوده و از نظر ماهیت بنیادی-کاربردی می‌باشد و به لحاظ زمانی، مقطعی است. برای گردآوری داده‌ها از سه شیوه کتابخانه‌ای، میدانی و نقشه‌های وضع موجود شهر به تفکیک مناطق استفاده می‌شود به این صورت که در ابتدا در راستای گردآوری مبانی نظری و پیشینه پژوهش از منابع علمی و پژوهشی نظیر کتاب، مقاله و پایان نامه استفاده شده است، سپس به بررسی وضع موجود کلانشهر تبریز با استفاده از برداشت میدانی و بررسی‌های نقشه‌های پراکنش فضای سبز این کلانشهر به تفکیک مناطق پرداخته شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها به دو صورت کمی و کیفی صورت پذیرفته است بطوریکه داده‌های کمی، از روش‌های آماری (توصیفی و استنباطی) و داده‌های کیفی، نتایج حاصل از بررسی‌های آماری و پرسش‌نامه‌ها تجزیه و تحلیل می‌گردد. معیارهای انتخاب شده در جهت مکانیابی در جهت توسعه عادلانه فضای سبز کلانشهر تبریز شامل: مناطق مسکونی، مراکز اداری، ورزشی، آموزشی، بهداشتی، مذهبی، تجاری، تفریحی، صنعتی، فضای سبز موجود، زمین‌های بایر، دسترسی‌ها می‌شود. این معیارها توسط کارشناسان خبره وزن دهی شده و نقشه عوامل در سیستم اطلاعات جغرافیایی خروجی گرفته می‌شود که در نهایت مکان‌های پیشنهادی با مدل Index Overlay نشان داده می‌شود (نمودار شماره ۱).

بر اساس موضوع و اهداف تعریف شده، از تصاویر ماهواره‌ای و نقشه‌های موجود برای تحلیل‌های فضایی (خوشه‌ای، تصادفی و غیره) و با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی و مدل index overlay به پردازش اطلاعات موجود پرداخته شده است بطوریکه از دو روی هم قرارگیری وزنی و رستری استفاده شده است که در نهایت با استفاده از ماتریس سازگاری به سازگاری کاربری‌ها پرداخته شده است تا در نهایت با ترکیب مدل index overlay و ماتریس سازگاری بهینه‌ترین مکان پیشنهادی برای توسعه فضای سبز در کلانشهر تبریز ارائه گردد.

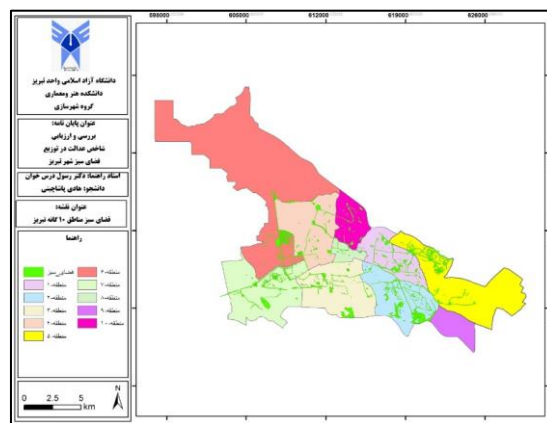

نمودار (۱): ساختار سلسله مراتبی روش تحقیق

یافته‌ها

بررسی وضع موجود فضای سبز در کلانشهر تبریز

نقشه فضای سبز و پارک‌های شهر تبریز، بر مبنای مطالعات انجام شده همچنین مشاهده میدانی و در چارچوب پژوهش حاضر با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS تهیه گردیده است. که شامل پارک‌های اصلی شهر و فضاهای سبز تجهیز و حفاظت شده است. خروجی این گردآوری تحت عنوان نقشه شماره ۲ نشان داده شده است.

نقشه (۲): نقشه فضای سبز مناطق ۱۰ گانه شهر تبریز

همان گونه که در نقشه شماره ۲ ملاحظه می‌گردد و همچنین دقت در نقشه‌های کاربری فضای سبز در ۱۰ گانه کلانشهر تبریز، دامنه نوسان در کاربری فضای سبز در سطح شهر بسیار زیاد است و توزیع آن در سطح مناطق مختلف متعادل نبوده و مطابق با قوانین، استانداردها و ضوابط شهرسازی نیست. در راستای کمی سازی اطلاعات گردآوری شده به تهیه نقشه اطلاعات جامع از مناطق ۱۰ گانه کلانشهر تبریز پرداخته شده است که نتایج این گردآوری در جدول شماره ۱ نشان داده شده است.

جدول (۱): ویژگی‌های کمی فضای سبز به تفکیک مناطق ۱۰ گانه کلانشهر تبریز

مناطق	مساحت منطقه (برحسب هکتار)	مساحت فضای سبز (برحسب هکتار)	درصد از مساحت منطقه	جمعیت	سرانه فضای سبز
۱	۱۶۳۳/۹	۷۷/۶۱	۴/۷۵۰	۲۱۸۶۴۷	۳/۵
۲	۲۲۴۷/۱	۱۸۵/۰۳۳	۸/۲۳۴	۱۹۶۵۰۷	۹/۴
۳	۲۷۰۴/۳	۱۰۳/۱۶۸	۳/۸۱۴	۲۲۹۴۷۴	۴/۵
۴	۲۵۳۷/۱	۵۰/۰۸	۱/۹۸	۳۱۵۱۸۳	۱/۶
۵	۳۶۸۸/۸	۸۶/۷۰	۲/۳۵	۱۲۶۱۲۴	۶/۹
۶	۸۵۴۲/۱	۷۷	۰/۹۰۱	۹۸۹۱۰	۷/۸
۷	۳۰۵۰/۸	۹۴/۳۶	۳/۰۹۲	۱۵۵۸۷۲	۶
۸	۳۸۷/۵	۳/۶۲	۰/۹۳۴	۲۹۳۸۴	۱/۲
۹	۸۳۳/۴	۰/۰۶۷	۰/۰۰۸	۶۳۴	۱
۱۰	۱۰۹۵/۲	۲۴/۰۹۹	۲/۲	۱۸۷۹۵۸	۱/۳

با توجه به نتایج جدول (۱)، کمترین مساحت فضای سبز مربوط به منطقه ۹ بوده و بیشترین مساحت مربوط به منطقه ۲ می‌باشد. طبق آمار بدست آمده از سرانه فضای سبز، مقدار عددی این سرانه از ۱ شروع و به عدد ۹/۴ می‌رسد که این موضوع نیز عدم رعایت عدالت فضایی در پراکنش فضای سبز در مناطق ۱۰ گانه کلانشهر تبریز را نمایان می‌سازد بطوریکه منطقه ۲ با سرانه ۹/۴ و منطقه ۹ با سرانه ۱ به ترتیب بیشترین و کمترین سرانه فضای سبز را در کلانشهر تبریز دارند. این اختلاف زیاد سرانه‌ها در دسترسی ساکنین این مناطق به فضاهای سبز را با مشکل روبه‌رو می‌کند و شاخص عدالت فضایی پراکنش فضای سبز در این مناطق را تحت تأثیر می‌گذارد.

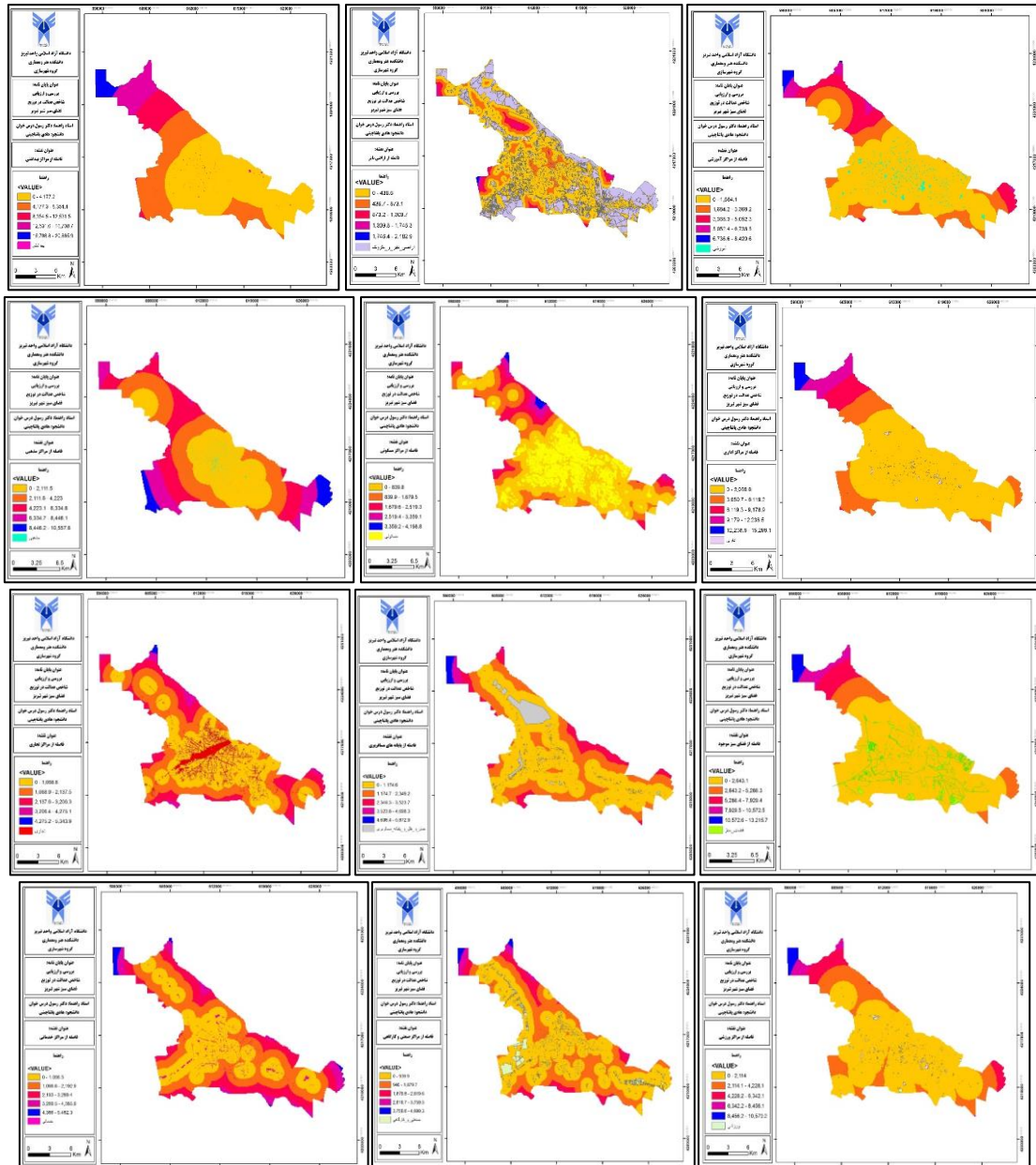
تعیین داده‌ها و وزن دهی به متغیرها در جهت مکانیابی

در راستای توسعه فضای سبز در کلانشهر تبریز به مکانیابی بهینه این کاربری‌ها پرداخته شده است. با توجه به مطالب جمع‌آوری شده، در این راستا ۱۲ شاخص موثر برای مکانیابی پارک و فضای سبز در کلانشهر تبریز شناسایی و وزن دهی شدند. فاکتورها بر اساس دانش کارشناسی، ماهیت و نقش هر یک از آنها در تعیین مکان پارک‌ها فضاهای سبز و ارتباط آنها با یکدیگر انتخاب شده‌اند. برای وزن‌دهی در مدل روی هم‌گذاری لایه‌ها از پرسش‌نامه استفاده شده است که آنها را کارشناسان مربوطه اجرا نموده‌اند که در جدول شماره ۲ نشان داده شده است:

جدول (۲): وزن دهی به معیارهای پهنه بندی بهینه فضای سبز

ردیف	فاکتور	وزن دهی نهایی
۱	پارک‌ها و فضاهای سبز موجود	۰/۰۴
۲	مراکز آموزشی	۰/۱۲
۳	مراکز اداری	۰/۰۵
۴	مناطق مسکونی	۰/۱۸
۵	مراکز ورزشی	۰/۰۷
۶	مراکز خدماتی	۰/۰۶
۷	مراکز تجاری	۰/۰۳
۸	پایانه‌های حمل و نقل و مسافربری	۰/۱۱
۹	مراکز مذهبی	۰/۰۸
۱۰	مراکز بهداشتی - درمانی	۰/۱۴
۱۱	کارگاهی - صنعتی	۰/۰۲
۱۲	زمین‌های بایر	۰/۱
	مجموع	۱

پس از وزن‌دهی‌های صورت گرفته توسط کارشناسان به جمع‌بندی این وزن‌دهی‌ها پرداخته شده است در نهایت براساس نتایج جدول شماره ۲، به تولید نقشه‌های اولیه پرداخته شده است که در نقشه شماره ۳ نشان داده شده است. تا در نهایت با روی هم قرارگیری این نقشه‌ها، نقشه نهایی مکانیابی بهینه فضای سبز در کلانشهر تبریز ارائه گردد.

نقشه (۳): نقشه اولیه فاکتورهای شناسایی شده برای مکانیابی بهینه

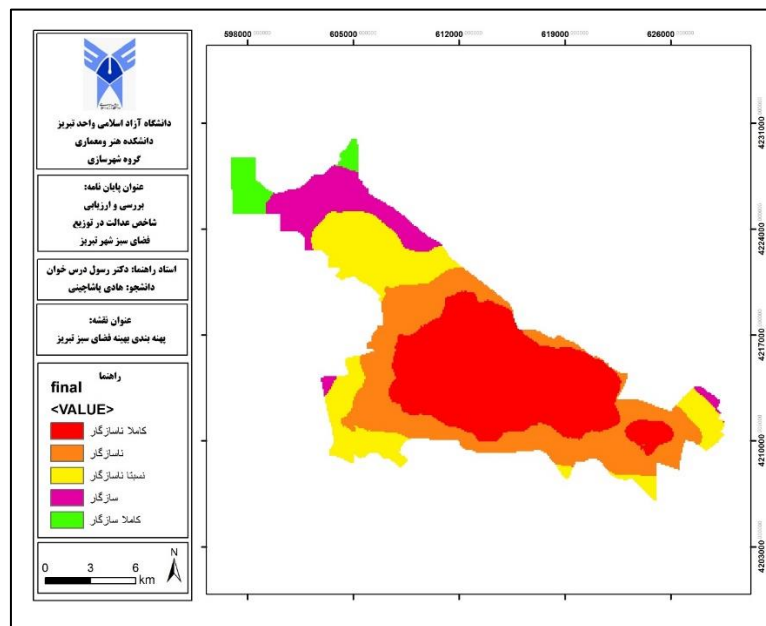
طبق نقشه شماره ۳، به تهیه و تولید نقشه عوامل اولیه وزن‌دهی شده توسط کارشناسان پرداخته شده است بطوریکه برای ۱۲ فاکتور شناسایی شده و بر اساس وضع موجود کلانشهر تبریز نقشه جداگانه‌ای تولید شده است. در جهت مکانیابی بهینه فضای سبز، نسبت سازگاری کاربری فضای سبز با سایر کاربری‌ها نیز مورد ارزیابی قرار گرفته است که نتایج این ارزیابی در جدول شماره ۳ نشان داده شده است:

جدول (۳): نسبت سازگاری کاربری‌ها با فضای سبز

نسبت سازگاری	نوع کاربری	ردیف
کاملاً سازگار	مسکونی	۱
کاملاً سازگار	زمین‌های بایر	۲
کاملاً سازگار	تجاری	۳
کاملاً سازگار	مذهبی	۴
نسبتاً سازگار	پایانه‌ها حمل و نقل و مسافربری	۵
کاملاً سازگار	خدماتی	۶
کاملاً سازگار	ورزشی	۷
سازگار	آموزشی	۸
سازگار	بهداشتی	۹
نسبتاً سازگار	اداری	۱۰
ناسازگار	پارک‌ها و فضاهای سبز موجود	۱۱
کاملاً ناسازگار	کارگاهی صنعتی	۱۲

تولید نقشه نهایی

پس از گردآوری اطلاعات به جمع‌بندی آن‌ها پرداخته شده است که در نهایت به تولید نقشه نهایی براساس فاکتورهای شناسایی شده و نسبت سازگاری پرداخته شده است که در نقشه شماره ۴ نشان داده شده است:

نقشه (۴): نقشه نهایی مکانیابی بهینه فضای سبز در کلانشهر تبریز

در این پژوهش تلاش شده است تا ضمن ارزیابی وضعیت موجود توزیع و پراکنندگی پارک‌ها و فضاهای سبز کلانشهر تبریز، اولویت‌های مکانی توسعه این فضاها را نیز در سطح این شهر تعیین نماید. در همین راستا با روی هم‌گذاری این لایه‌ها طبقه‌بندی مکان‌های موجود، به صورت کاملاً سازگار، سازگار، نسبتاً سازگار، ناسازگار و کاملاً ناسازگار انجام گرفته است. در این طبقه‌بندی، زمین‌هایی که درجه تناسب آنها کاملاً سازگار و سازگار بوده‌اند را برای توسعه فضای سبز انتخاب شده‌اند. پس از

مقایسه مکان‌های انتخاب شده با کاربری اراضی وضع موجود، مشخص شد که زمین‌های مناسب برای ایجاد فضای سبز تناسب زیادی با کاربری اراضی دارند، این مکان‌ها محلات پرتراکم مناطق ۱۰ گانه کلانشهر تبریز را شامل می‌شوند که سرانه کمی نسبت به دیگر مناطق دارند همچنین در نزدیکی به مراکز مسکونی و آموزشی و دور بودن از دیگر فضاهای سبز موجود در جهت رعایت عدالت فضایی و وضعیت و فاصله مناسبی دارند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

فضای سبز یکی از ابعاد اصلی شکل‌دهنده به الگوواره توسعه پایدار می‌باشد بطوریکه بخشی از سیما و منظر شهرها را شامل می‌شود. اهمیت این فضاهای در شهرها تا آن حد است که به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه یافتگی جوامع مطرح شده و در عین حال معیاری برای ارتقای کیفیت فضای زندگی محسوب می‌شود. یکی از مهم‌ترین نوع خدمات و منابع، فضاهای سبز شهری هستند. در چنین عرصه‌هایی بیشترین تماس، ارتباط و تعامل بین انسان‌ها رخ می‌دهد و همواره کارکردی فعال و مفیدی در سلامتی شهر و شهروندان ایفا نموده‌اند. اما امروزه بنا به دلایل مختلف شاهد تنزل کیفیت و به تبع آن کاهش تمایل شهروندان برای بهره‌گیری از این عرصه‌ها می‌باشیم. در همین راستا علاوه بر لزوم توجه به کمیت و کیفیت این کاربری در شهرها، چگونگی توزیع و پراکنش این کاربری در سطح شهر از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد چرا که توجه به این عامل به صورت مستقیم با مقوله عدالت فضایی و برابری مرتبط است.

با توجه به ارزیابی‌های انجام شده؛ سرانه فضای پارک و فضاهای سبز برای هر نفر در ایران با توجه به خواص اقلیمی بین ۷ تا ۱۲ متر مربع تعیین شده است این در حالی است که سرانه این کاربری در شهر تبریز با توجه به جمعیت ۱,۵ میلیون نفر ۳,۳۳ مترمربع می‌باشد از اینرو شاهد تفاوت بسیاری بین سرانه کشور و شهر تبریز می‌باشیم بنابراین کلانشهر تبریز دچار کمبود فضای سبز و پارک‌های شهری است و توزیع این کاربری در سطح این شهر نامتوازن می‌باشد به عنوان مثال منطقه ۹ با مساحت ۰/۰۶۷ هکتار فضای سبز کم برخوردارترین و همچنین منطقه ۲ با مساحت ۱۸۵/۰۳۳ هکتار فضای سبز برخوردارترین منطقه کلانشهر تبریز می‌باشند بر این اساس کاربری فضای سبز از عدالت فضایی تبعیت نکرده و در مناطق مختلف این شهر به درستی توزیع نشده است. شهر تبریز در سال‌های نه‌چندان دور به عنوان یکی از باغ‌شهرهای ایران شمرده می‌شد ولیکن امروزه به دلیل افزایش جمعیت و به طبع آن کاهش سرانه فضای سبز و توزیع نامتوازن آن با دسترسی نامناسب به این فضاها روبه‌رو شده است. این امر مسبب گسترش توسعه فیزیکی شهر و عدم توجه به پارک‌ها و فضاهای سبز آن می‌باشد بطوریکه این کمبود در مناطق مختلف آن به یک اندازه نبوده و در نتیجه ضرورت و اولویت مکانی توسعه این کاربری در شهر نیز یکسان نیست. نتایج این پژوهش با پژوهش صورت گرفته توسط محمودزاده و همکاران (۱۳۹۹) همسو می‌باشد.

از یافته‌ها چنین نتیجه‌گیری می‌شود که برخورداری تمامی شهروندان مناطق ۱۰ گانه شهر تبریز به یک اندازه نیست و توزیع فضاهای سبز و پارک‌ها خارج از اصول و قواعد شهرسازی می‌باشد که این خود یک نقص عدالت توزیعی و پایداری یک سکونتگاه می‌باشد. به موازات چنین مسئله‌ای، وضعیت کمی پارک و فضاهای سبز نیز از استانداردهای موجود فاصله می‌گیرد و به سمت پراکندگی‌های بی‌برنامه سوق می‌دهد. در همین راستا در این پژوهش سعی شده‌است اولویت‌های مکانی توسعه فضاهای سبز و پارک‌های شهری را در جهت رسیدن به عدالت فضایی این کاربری در سطح مناطق ۱۰ گانه شهر تبریز با استفاده از فاکتورهای مکان‌یابی فضای سبز با توجه به خصوصیات شهر تبریز و با توجه به مشاهده میدانی از محدوده مورد مطالعه و همچنین سازگاری کاربری‌ها با یکدیگر مشخص گردد.

پیشنهادها

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که مساحت فضای سبز در مناطق ۸ و ۹ شهر تبریز در تمامی مقیاس‌ها به خصوص واحد همسایگی و محله‌ای نسبت به سایر مناطق بسیار کم می‌باشد، بنابراین پیشنهاد می‌شود توسعه پارک و فضای سبز این مناطق در برنامه‌های آتی در اولویت برنامه‌ریزی و توجه ویژه نهادهای مدیریت شهری قرار گیرد. با توجه به موارد فوق الذکر، در راستای رسیدن به عدالت فضایی و همچنین لزوم تلاش در جهت گسترش عدالت در دسترسی ساکنان شهر تبریز به پارک و فضای سبز مناسب و بهبود و گسترش این کاربری در مناطق ۱۰ گانه شهر تبریز نکات و پیشنهادات ذیل ارائه می‌گردد:

افزایش سرانه فضای سبز مناطق ۸ و ۹ در جهت توزیع متوازن فضای سبز در بین مناطق کلانشهر تبریز.

جلوگیری از تغییر کاربری‌های فضای سبز به سایر کاربری‌ها در جهت دسترسی پایدار به فضاهای سبز.

اولویت‌بندی مناطق ۱۰ گانه در جهت توسعه و مکان‌یابی بهینه فضاهای سبز در جهت دسترسی مناسب مردم و رعایت توزیع عادلانه.

لزوم توجه به اهمیت کمی و کیفی فضاهای سبز و پارک‌های شهری در طرح‌های مصوب شهر.

توسعه کمی و کیفی فضاهای سبز موجود در جهت دسترسی بهتر ساکنین و استفاده حداکثر آن‌ها از این کاربری‌ها

رعایت الگوهای سلسله‌مراتبی در جهت رعایت عدالت فضایی در پراکنش متوازن فضای سبز

منابع

- احمدی، محمد؛ شمسی پور، علی اکبر؛ (۱۳۹۹)، تحلیل توزیع خدمات عمومی با رویکرد عدالت فضایی (مطالعه موردی: شهر بجنورد)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، ۸(۱)، ص ۷۳-۹۸.
- تیموری، راضیه (۱۳۹۵)، الگوسازی ساختار اکولوژیکی توسعه فضای سبز شهری با رویکرد آینده‌پژوهی نمونه موردی: کلان‌شهر تبریز، رساله دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
- حامدی، علیرضا، درس خوان، رسول؛ فرامرزی اصل، مهسا؛ (۱۳۹۸). چارچوب عملیاتی تبیین و اندازه‌گیری شاخص‌های پراکنده رویی شهری با کاربری‌های تجربیات جهانی مورد مطالعه: شهر ارومیه، مجله صفا، ۲۹(۸۵)، ص ۱۱۷-۱۴۲.
- حسینی، سیدهادی؛ رفیعی، غزاله؛ جوادیان، سید حمید؛ (۱۳۹۵)، تحلیلی بر آسیب‌شناسی طراحی فضاهای سبز عمومی در مناطق شهری مطالعه موردی: پارک ارم شهر سبزوار، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۸(۳)، ص ۱۴۹-۱۷۱.
- حکمت‌نیا، حسن؛ گیوه‌چی، سعید؛ حیدری نوشهر، نیر؛ (۱۳۹۰)، تحلیل توزیع فضایی خدمات عمومی شهری با استفاده از روش استاندارد سازی داده‌ها، تاکسونومی عددی و مدل ضریب ویژگی (نمونه موردی شهر اردکان)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دانشگاه تهران، ۴۳(۷۷)، ص ۱۶۵-۱۷۹.
- رحیمی، محمد؛ صنیعی، منصور؛ اسماعیل‌زاده، عبدالسلام؛ (۱۳۹۸). ارزیابی عدالت فضایی در توزیع و توسعه پایدار فضای سبز شهری با استفاده از مدل آنتروپی و ضریب پراکندگی (نمونه موردی: مناطق ۱۰ گانه شهر شیراز)؛ فصلنامه علمی و پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۱۲(۱)، ص ۲۷۷-۲۹۲.
- رستمی، فرامرز، (۱۳۸۹)، بررسی و تحلیل نحوه توزیع خدمات عمومی شهری از منظر عدالت اجتماعی، مطالعه موردی شهر یاسوج، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ستاوند، محمد هادی؛ حاجی زاده، فاضل؛ یغفوری، حسین؛ (۱۳۹۸)، واکاوی فضایی مناطق شهری شیراز از منظر عدالت اجتماعی با تأکید بر خدمات عمومی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ۱۹(۵۲)، ص ۱۷۱-۱۹۲.
- سعیدی منفرد، ساناز؛ حنایی، تکتم؛ شیروانی مقدم، سوسن؛ (۱۳۹۹)؛ تبیین مؤلفه‌های کالبدی و عملکردی مؤثر بر عدالت فضایی در سکونتگاه‌های حاشیه‌ای (مطالعه موردی: کلان‌شهر مشهد)، معماری و شهرسازی پایدار، ۸(۱)، ص ۶۷-۸۱.

- شیخ علی پور، بهزاد، عبدالهی، علی اصغر، پور خسروانی، محسن، (۱۳۹۵)، بررسی توزیع بهینه خدمات شهری به منظور رسیدن به عدالت فضایی با استفاده از GIS: مطالعه موردی منطق چهاگانه شهر کرمان، کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- صمدی، محمد (۱۳۹۷)، بررسی تناسب زیرساخت سبز شهری با رویکرد عدالت فضایی مطالعه موردی: کلان شهر تبریز، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز.
- طرح توسعه و عمران (جامع) شهر تبریز، وزارت راه و شهرسازی، اداره کل مسکن و شهرسازی استان آذربایجان شرقی.
- عنابستانی، علی اکبر؛ حسینی، معصومه؛ (۱۳۹۷)، بررسی تطبیقی سطح امنیت در پارک های شهری از منظر عدالت فضایی (مطالعه موردی: پارک های شهری مشهد)، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، ۶(۲)، ص ۳۰۷-۳۳۰.
- فصیحی، حبیب اله، شماعی، علی، آذرخش، فاطمه. (۱۳۹۹). تحلیل دسترسی به بوستان های شهری با رویکرد عدالت فضایی (نمونه مطالعه: شهر ایلام، برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)، ۱۰(۲)، ص ۱۰۵-۱۱۱.
- مجنونیان، هنریک، (۱۳۷۴)، مباحثی پیرامون پارک ها، فضای سبز و تفرجگاه ها، انتشارات پارک ها و فضای سبز شهر تهران.
- محمودزاده، حسن؛ عسکرزاد، رقیه؛ رضازاده، زهرا؛ (۱۳۹۵)، تحلیل توزیع فضای سبز شهری با رویکرد عدالت فضایی (مطالعه موردی: شهر اردبیل)، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، ۴(۴)، ص ۶۹۱-۷۱۵.
- محمودزاده، حسن؛ صمدی، محمد؛ هریسچیان، مهدی؛ (۱۳۹۹). بررسی تناسب زیرساخت سبز شهری با رویکرد عدالت فضایی با استفاده از متریک های سیمای سرزمین و تحلیل شبکه فازی (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز)، پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، ۸(۲)، ص ۲۹۹-۳۲۵.
- مرصوصی، نفیسه، (۱۳۸۳)، تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در شهر تهران، ماهنامه پژوهشی-آموزشی شهرداری ها، ۶(۶۵)، انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری ها.
- نصیری هنده خاله، اسماعیل، (۱۳۹۷)، تحلیل نابرابری های فضایی توزیع خدمات شهری با رویکرد عدالت فضایی با استفاده از مدل ویکور مطالعه موردی: شهر قزوین، مجله آمایش جغرافیایی فضا، ۸(۲۸)، ص ۱۳۳-۱۵۴.
- هاروی، دیوید، (۱۳۷۹)، عدالت اجتماعی و شهر، ترجمه فرخ حسامیان و همکاران، تهران، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، وابسته به شهرداری تهران.

Chipperijn, Jasper., Ekholm, Ola, Stigsdotter, Ulrika, Toftager, Mette, Bantsen, Peter, Kamper-Jorgensen, Finn, and Randrup, Thomas, (2009), Factors influencing the use of green space : Results from a Danish National Representative Survey., *Landscape and Urban Planning*, Volume 95, Issue 3, PP: 130-137.

Combera ,Alexis, Brunson, Chris, and Green, Edmund (2008), "Based GIS Using a Network Analysis to Determine Urban Green Space Accessibility for Different Ethnic and Religious Groups". *Landscape and Urban Planning*, Volume 86, Issue 1. PP: 103-114.

Dufaux, Fredric. (2008), birth announcement, justice spatial, www.jssj.org.

Fleurbaey, M., Kartha, S., Bolwig, S., Chee, Y.L., Chen, Y., Corbera, E., Lecocq, F., Lutz, W., uylaert, M.S., Norgaard, B., Oker-eke, C., Sagar, A.D., (2014). "Sustainable Development and Equity", *Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change*, Cambridge University Press, 518 p.

Liao, Chin-Hsien, Ko-Wan Tsou (2009) explore the spatial equity of urban public facility allocation based on sustainable development, Real corp, (www.corp.at)

Loughran, Kevin (2018), 'Urban parks and urban problems: An historical perspective on green space development as a cultural fix.', journals.sagepub.com/doi/10.1177/0042098018763555

Meng, Q. (2018), Fracking equity: A spatial justice analysis prototype. *Journal of Land Use Policy*, 70(5): 10-15.

Omer, I., (2005), Evaluating Accessibility Using House-Level Data: A Spatial Equity Perspective, *Computers, Environment and Urban Systems*, No. 30, PP 254-274.

Shin, ho, (2012), *Income Related in query in health care access and delivery*, Rout ledge. London.

Tsou Ko-Wan, Hung Yu-Ting and Chang Yao-Lin, (2005).An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban public Facilities, Department of Urban Planning, National Cheng Kung University, Tainan 70101, Taiwan

Wan, Change, (2011), A comparative analysis of victor and saw, Faculty of civil engineering, Belgrade.

Zuniga-Teran, Adriana and Gerlak, Andrea (2019), A Multidisciplinary Approach to Analyzing Questions of Justice Issues in Urban Green space, Journal of Sustainability, 11(11), 3055

تحلیلی بر گستره فضایی فقر آموزشی در شهر اردبیل

فاضل احدی آقا حسن ییگلو*، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

حسین نظم فر، استاد، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران

محمدتقی معصومی، استادیار، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

اکبر آبروش، گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

تاریخ دریافت: ۹۹/۸/۱۱ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۷

چکیده

سوال اصلی (یا هدف اصلی): ارزیابی میزان فقر آموزشی در بلوک‌های مختلف شهر اردبیل و خوشه‌بندی فقر آموزشی در این شهر (خیلی فقیر، فقیر، متوسط، مرفه، خیلی مرفه).

در قرن بیست و یکم، یکی از شاخص‌های پیشرفت شهری، مسأله‌ی پایین بودن فقر شهری است. یکی از مولفه‌های فقر شهری، فقر آموزشی هست. این پژوهش نشان داد که فقر آموزشی دارای توزیع خوشه‌ای و خود همبستگی فضایی در شهر اردبیل است. ولی عدم تعادل گستره فضایی در بین محلات در این مولفه سبب به هم خوردن نظم فضایی و رشد اسپیرال شهری در برخی از قسمت‌های شهر اردبیل و به حاشیه کشیده شدن بسیاری از مناطق دیگر شهر شده است. به طور نسبی بخش جنوب و جنوب غربی شهر را بلوک‌های خیلی مرفه و مرفه را در بر می‌گیرد و بلوک‌های فقیر و خیلی فقیر از نظر فقر آموزشی در بخش شمال غربی و جنوب شرقی دیده می‌شود. لکه‌های داغ شامل شهرک‌های جدید هستند که بعد از سال ۱۳۷۰ در اردبیل احداث شده‌اند. در مقابل، لکه‌های سرد بیشتر در حاشیه شهر اردبیل و سکونت‌گاه‌های غیر رسمی که حاصل مهاجرت از شهرهای دیگر می‌باشد را شامل می‌شود. حد فاصل این دو منطقه یعنی نواحی مرکزی و در کل بافت اولیه شهر لکه‌های معتدل و مرز عبور فقر آموزشی را شامل می‌شوند. داده‌های خام بلوک‌ها بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ بدست آمد، میزان فقر آموزشی با استفاده از نرم افزار R و با روش ANP وزن دهی شد و از نرم افزار Arc GIS جهت تحلیل لکه‌های داغ گستره فضایی فقر شهری بر حسب فقر آموزشی آن‌ها رسم شد.

کلمات کلیدی: روش پرومته، روش ANP، فقر آموزشی، شهر اردبیل، گستره فضایی، تحلیل لکه‌های داغ

۱- مقدمه و بیان مساله

امروزه با گسترش شهرنشینی و افزایش جمعیت شهرها، فقر شهری یکی از معضلات مهمی است که مبارزه با آن ضروری به نظر می‌رسد. در قرن بیست و یکم یکی از شاخص‌های پیشرفت شهری، مسأله‌ی پایین بودن فقر شهری است (Lemanski and Marx, 2015). امروزه عوامل زیادی، از جمله تغییرات فضایی جغرافیایی جمعیت در جهان، موجب افزایش تعداد افراد فقیر در شهرها شده است (Chen and Ravallion, 2007).

برنامه ۲۰۳۰ سازمان ملل متحد برای توسعه پایدار، ۱۷ هدف توسعه پایدار را تعیین کرده است که اولویت آن پایان دادن به فقر در تمام اشکال و ابعاد آن است (Griggs et al., 2013). برخی از دانشمندان فقر را به دو نوع کلی فقر فردی و فقر منطقه‌ای تقسیم بندی کرده‌اند (Liu et al., 2017). فقر منطقه‌ای فقری مزمن و پایدار است، در حالی که فقر فردی گذار است (Liu et al., 2017). از طرفی، فقر فردی به شدت با فقر منطقه‌ای در ارتباط بوده و هر دو نوع فقر از یکدیگر تاثیر می‌پذیرند. فقر منطقه‌ای منجر به کاهش انگیزه درونی برای توسعه فردی در یک منطقه می‌شود. این در حالی است که فقر فردی منجر به توسعه آهسته‌ی اقتصادی، اجتماعی و زیرساخت‌ها و خدمات عمومی در آن منطقه می‌شود (Zhou et al., 2019). کاهش فقر نه تنها انگیزه‌های درونی مردم فقیر، بلکه شرایط زندگی در مناطق فقیر نشین را نیز بهبود می‌بخشد (Liu and Xu, 2016).

در کشورهای در حال توسعه، یکی از مهم‌ترین نمودهای فقر شهری شکل‌گیری و گسترش محلات فقیرنشین است که به خدمات اساسی و پایه‌ای نیز دسترسی ندارند (Arimah, 2010). باید به این نکته توجه کرد که گستره‌های فقر بازتابی فضایی از فقر در مکان‌های شهری است (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰). با وجود این که مدیران، مسئولان و سیاست‌گذاران جامعه به خوبی از تاثیر عواملی مانند بیکاری، اعتیاد، وضعیت مسکن و عدم موفقیت آموزشی بر روی ایجاد فقر آگاه هستند، ولی اغلب از این واقعیت غافل‌اند که این عوامل خود می‌توانند نشانگر زمینه‌ی گسترده‌تر محیط فیزیکی و جغرافیایی که فقر در آن متراکم است، باشند (Pinoncely, 2016).

ارزیابی تاثیر تمرکز فقر شهری ممکن است پیامدهای بسیار مفیدی برای سیاست‌گذاران داشته باشد. بسیاری از کشورها در مورد نسبت شهرنشینی و فقر شهری بوجود آمده در آن نگران هستند. هر کشوری سیاست‌های خاص خود را برای مقابله با فقر شهری دارند، به عنوان نمونه کشورهایمانند کره جنوبی، تایلند و اندونزی برای حل این مشکل به دنبال تمرکز زدایی از مرکز شهر به حومه شهر هستند (Sekat, 2016). افراد فقیر و مرفه تمایل زیادی به سکونت در کنار یکدیگر ندارند. با توجه به شرایط اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و فرهنگی، و کالبدی (مسکن)، افراد فقیر به زندگی در کنار سایر افراد فقیر و در محلات با نرخ فقر بالا سوق داده می‌شوند. این مسأله موجب تمرکز فقر در برخی مناطق شهری شده و منجر به تمرکز مشکلات اقتصادی، اجتماعی، آموزشی و فرهنگی، و کالبدی در آن مناطق می‌شود. بنابراین، افراد فقیر علاوه بر مشکلات اقتصادی و مالی از پیامدهای منفی پایین بودن سطح اجتماعی محیط نیز آسیب می‌بینند (Ren, 2011).

از دیدگاه ژو و لیو برخی از زمینه‌های اصلی تحقیقات جغرافیایی فقر در آینده عبارتند از: ۱) اندازه‌گیری فقر چند بعدی منطقه‌ای؛ ۲) شناسایی جغرافیایی فقر و مشخص سازی نوع آن؛ ۳) ترسیم نقشه فقر (Zhou and Liu, 2019).

در واقع، فقر پدیده‌ای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که از نبود حداقل‌های نیاز انسانی یا ناتوانی در تامین آن ناشی می‌شود و در حقیقت، نتیجه نابرابری اجتماعی و اقتصادی است که ساختار فضایی نواحی مختلف شهر را دارای تضادهای بارز و آشکاری می‌کند؛ نتیجتاً این تضادها باعث شکل‌گیری نابرابری در توزیع فضایی امکانات در سطح شهر شده و به نابرابری فضایی می‌انجامد. فضاهای نابرابر شهری نیز موجب می‌شوند تا فرصت‌های نابرابر در اختیار ساکنان نواحی مختلف قرار گیرد و این به

توزیع نابرابر خدمات رفاهی، شکل‌گیری نواحی فرسوده و فقیرنشین و محرومیت در نواحی شهری منتهی می‌شود. در حال حاضر این توافق وجود دارد که فقر متمرکز در شهرها از مهم‌ترین مسائل در توسعه انسانی بوده و چالشی است که برنامه‌ریزان و مدیران شهری با آن مواجه هستند. (مجیدی خامنه، بتول و همکاران: ۱۳۸۴).

از طرفی فقر شهری روی میزان ارتکاب به جرم نیز تاثیر دارد، بدین مفهوم که میزان وقوع جرم در مناطقی که فقر شهری بالاتری دارند به طور معنی داری بیشتر است (Graif et al., 2014). با توجه به مزایای تجزیه و تحلیل سیستمی، منطقه‌ای و فضایی جغرافیایی، مطالعه فقر از نظر جغرافیایی برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار ضروری است. مهم‌ترین چالش‌هایی که شهرهای قرن بیست و یکم با آن مواجه‌اند، تمرکز فقر در آن‌ها است. شهری شدن فقر از بزرگترین چالش‌های توسعه جهانی است که در صورت تداوم روند نامطلوب کنونی، در طی سه دهه آتی شامل دو میلیارد نفر ساکنان نواحی فقیرنشین خواهد شد (روستایی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۵). پدیده فقر شهری علیرغم تمام برنامه‌های جهانی و ملی در مبارزه با آن هنوز به عنوان یک نیروی قاهر و یک معضل اجتماعی، جوامع شهری را تهدید می‌کند و انسان‌ها را به ورطه نابودی می‌کشاند و شهرها را با جلوه‌های ناکارآمد و درهم ریخته سازمان می‌دهد (طارمی، ۱۳۸۷: ۲). فقر شهری معضل چند بعدی است که افراد را با محدودیت‌هایی از جمله: دسترسی محدود به فرصت‌های شغلی و درآمدی، عدم بهره‌مندی از مسکن و خدمات مناسب، محیط‌های ناسالم و خشن و عدم بهره‌مندی از خدمات تامین اجتماعی و ساز و کارهای حمایتی، بهداشتی و آموزشی مواجه می‌کند. در ایران نیز شهرنشینی با روندی سریع و شتابان همراه بوده و این رشد شتابان، مسائل و معضلات بسیاری برای شهرهای ایران به دنبال داشته است (روستایی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۴۰). پدیده فقر شهری و نابرابری‌های اجتماعی و اختلاف شدید طبقاتی به عنوان یکی از خصیصه‌های زندگی شهرهای جهان سومی بر زندگی شهری عارض نموده است، به طوری که مبارزه با آن به عنوان یکی از سیاست‌های کلان نظام برنامه‌ریزی کشور هم در برنامه‌های کوتاه مدت و هم استراتژی‌های دراز مدت قلمداد می‌شود. بررسی الگوی توزیع فضایی فقر در شهر اردبیل با توجه به تحولاتی که در چند دهه‌ی اخیر در این شهر انجام گرفته، کار آسانی نیست. این الگو از عواملی مانند عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، تاریخی و کالبدی ناشی می‌شود. این شهر تا قبل از سال ۱۳۷۲ زیر نظر استان آذربایجان شرقی بود و در تاریخ بیست و سوم فروردین سال ۱۳۷۲ بعنوان مرکز استان اردبیل تعیین گردید. با مرکز استان شدن اردبیل، این شهر مقصد مهاجرت بسیاری از افراد از شهرها و روستاهای استان شده و ناتوانی در ارائه خدمات و امکانات مناسب به شهروندان و همچنین رکود فعالیت‌های صنعتی شاهد شکل‌گیری مناطق فقیرنشین در برخی از فضاها شهری شده است که مطالعات مرکز بررسی‌های استراتژیک نهاد ریاست جمهوری در استان اردبیل نشانگر پیامدهایی همچون نرخ بالای بیکاری، روند افزایشی آسیب‌های اجتماعی (خودکشی، نزاع، مواد مخدر)، نرخ بالای بی‌سوادی و کمبود فضاهای آموزشی، مهاجر فرستی، حاشیه‌نشینی، وضعیت نامناسب سرمایه اجتماعی را داشته است (فتاحی، سجاد و همکاران: ۱۳۹۶).

به اعتقاد کارشناسان مسائل آموزشی، آموزش همچنین بر رفتار مردم تاثیر می‌گذارد و به نظر می‌رسد که با افزایش آموزش و سطح تحصیلات، میزان ارتکاب انواع جرائم نیز کاهش خواهد یافت. برای مثال زندانیان بی‌سواد یا کم‌سوادی که در طول دوره زندانی بودن خود تحت پوشش آموزش قرار نگرفته و پس از پایان دوره مجرمیت خود همچنان بی‌سواد یا کم‌سواد هستند، احتمال بیشتری وجود دارد که دوباره مرتکب جرم شوند. این مسئله می‌تواند هزینه‌های زیادی را بر نظام قضایی یک کشور وارد کند.

برای برنامه‌ریزی و سر و سامان دادن به وضعیت فقیر آموزشی، ابتدا باید از موقعیت و پراکنش فضایی آن در شهر اردبیل آگاهی لازم را به دست آورد و سپس با برنامه‌ریزی دقیق به حل این معضل چالش برانگیز شهری پرداخت تا بتوان از پیامدهای منفی گسترش پدیده فقر آموزشی در سطح شهر از جمله انواع ناهنجاری‌های اجتماعی، جرم و جنایت و تکدی‌گری و.. جلوگیری کرد و یا حداقل آن را تعدیل داد.

آموزش اثر کاهنده بر فقر دارد و در واقع با افزایش سطح آموزش، قابلیت‌های فرد و خانوار ایرانی ارتقاء می‌یابد و قدرت انطباق با شرایط و حل مشکلات افزایش می‌یابد. بر این اساس توسعه انواع آموزش و سرمایه‌گذاری در امر نیروی انسانی به ویژه از محل منابع دولتی قابل توصیه است و دولت می‌باید با ایجاد انگیزه، آحاد جامعه را به تراکم سرمایه انسانی تشویق کند.

آموزش به مثابه ابزار حیاتی در بهبود آسایش و ریشه‌کنی فقر کشورها، راهبردی جهانی برای کاهش فقر به شمار می‌رود. دسترسی برابر به آموزش، پویایی اقتصادی و اجتماعی و کاهش فقر را ممکن می‌سازد. با بهبود مهارت‌های گروه‌های محروم اجتماعی و اقتصادی، آموزش عامل مهم در متوقف ساختن فقر است (Mesa, 2007).

بنابراین، با افزایش سطح تحصیلات، زمینه جرم کاهش می‌یابد. از طرف دیگر، هر چه سطح آموزش اعضای خانوار بالاتر باشد، افراد خانوار برای آینده خود بهتر برنامه‌ریزی می‌کنند و نسبت به آینده فرزندان خود از پیش تصمیم می‌گیرند و بهداشت و تنظیم خانواده به خوبی صورت می‌پذیرد. در مجموع با توجه به مطالب پیش گفته، مشخص می‌شود که فقر آموزش نقش مهمی در بین ابعاد مختلف فقر را دارد. به سخن دیگر، کاهش فقر آموزشی می‌تواند موجب کاهش ابعاد دیگر فقر و از جمله فقر درآمدی شود. (رضایی و همکاران، ۱۳۹۲)

طبق آخرین سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، ۱۷ درصد از جمعیت بالای شش سال اردبیل بیسواد بوده‌اند. (مرکز آمار ایران). بر این اساس ضرورت مطالعه وضعیت فقر آموزشی نیز به چشم می‌خورد. اکثر مطالعات به بررسی سطح آموزش و تاثیر آن بر فقر و نابرابری در آمد پرداخته‌اند (علمی و علی تبار، ۱۳۹۱/گیلک آبادی و سعادت، ۱۳۹۲) بنابر این مطالعه حاضر به بررسی وضعیت پرکنش فضایی فقر آموزشی بر اساس بلوک‌های آماری و توزیع آن در گستره شهر اردبیل می‌پردازد.

اهمیت موضوع

با توجه به ماهیت جمهوری اسلامی، که عدالت اجتماعی یکی از ارکان مهم آن محسوب می‌شود، مدیران و مسئولین باید بطور مداوم در جهت کاهش فقر در کشور تلاش کنند. علی‌رغم کارهای صورت گرفته، به نظر می‌رسد، فقر شهری در بیشتر استان‌های ایران و بویژه در استان‌های جنوب شرقی و غرب ایران قرار گرفته و استان‌های با وضعیت متوسط در مرکز کشور قرار دارند. (نظم فر، حسین و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۰۰). فقر شهری خود زمینه ساز بسیاری از مشکلات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و کالبدی شده است. شهر اردبیل نیز به نوبه خود از فقر شهری به خصوص فقر آموزشی در برخی مناطق خود رنج می‌برد. طبق سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ جمعیت این شهر برابر ۵۲۹۳۷۴ نفر بود و هم اکنون این شهر بعنوان یکی از شهرهای پرجمعیت ایران محسوب می‌شود (مرکز آمار ایران). بدیهی است که آگاهی از وضعیت فقر در این شهر اولین قدم در راه برنامه ریزی درست برای کاهش فقر است. یکی از مهم‌ترین مسائلی که وضعیت فقر را در شهر مشخص می‌کند، وضعیت پراکنش (توزیع) فضایی فقر شهری در بعدهای مختلف می‌باشد. لذا دانستن الگوی توزیع فضایی فقر آموزشی در این شهر مسئله‌ای بسیار مهم و حیاتی در امر مبارزه با فقر در این شهر بوده و می‌تواند راهنمای سیاست‌گذاران برای کاستن فقر در این شهر باشد.

سؤالات تحقیق:

- ۱- میزان فقر آموزشی در بلوک‌های مختلف شهر اردبیل چگونه است؟
- ۲- بلوک‌های مختلف شهر اردبیل بر حسب میزان فقر آموزشی چه رتبه‌هایی را خواهند داشت؟
- ۳- وضعیت پراکنش فضایی فقر آموزشی در اردبیل چگونه است؟

اهداف مشخص تحقیق

هدف اصلی: بدست آوردن الگوی فضایی توزیع فقر آموزشی در شهر اردبیل

اهداف فرعی:

ارزیابی میزان فقر آموزشی در بلوک‌های مختلف شهر اردبیل
رتبه‌بندی و خوشه‌بندی بلوک‌های مختلف شهر اردبیل بر حسب میزان فقر آموزشی (خیلی فقیر، فقیر، متوسط، مرفه، خیلی مرفه)
استخراج توزیع پراکنش فقر آموزشی بر اساس نقشه جغرافیایی شهر اردبیل بر حسب میزان فقر شهری

نحوه سازماندهی مقاله (بیان نحوه سازماندهی مقاله در راستای پاسخ به سئوالات (یا تحقق اهداف مقاله)
سازماندهی پژوهش حاضر به این صورت زیر است. به منظور پاسخگویی به سئوالات تحقیق در بخش ۱ سئوالات و اهداف تحقیق آورده شده، در بخش ۲ به بیان ادبیات و پیشینه پژوهش می‌پردازیم. در بخش ۳، به بیان روش تحقیق پرداخته و مباحث نظری مربوط به روش تجزیه و تحلیل داده‌ها شامل روش بهینه‌سازی ANP، روش پرومته و روش خوشه‌بندی بر اساس روش لکه‌های داغ توضیح داده می‌شود. در بخش ۴، یافته‌های مربوط به پژوهش شامل نقشه جغرافیایی فقر آموزشی در شهر اردبیل و توضیحات مربوط به آن ارائه می‌شود. در پایان و در بخش ۵، به بحث و نتیجه‌گیری پژوهش پرداخته شده و پیشنهادهایی پیرامون این پژوهش ارائه می‌شود.

۲- ادبیات موضوع و پیشینه

۱-۲- ادبیات نظری (چارچوب نظری، مبانی نظری، نظریه‌ها و ...) (حداکثر سه صفحه و نیم)
(جامعیت و کاربردی بودن مطالب و نظرات ارائه شده؛ ارتباط منطقی ادبیات نظری با سئوالات و اهداف مقاله؛
ارائه الگوی مفهومی و یا چارچوب نظری مشخص و کارا برای مقاله)
هر نوع تعریفی که از فقر اختیار کنیم، باز هم با مشکل اندازه‌گیری فقر یا وضع نوعی ملاک برای تشخیص فقیران از غیرفقیران روبه‌رو هستیم.

در ادبیات جامعه‌شناسی با دو نوع ملاک فقر روبه‌رو هستیم:

فقر مطلق: کسی فقیر محسوب می‌شود که درآمد آن از حد معینی پایین باشد
فقر نسبی: پایین‌ترین بخش توزیع درآمد در بین گروه‌های مختلف است و نیازی به یک شاخص مطلق نیست و نسبت به جامعه مطرح است.

فقر شهری پدیده‌ای چندبعدی است و شهرنشینان به خاطر بسیاری از محرومیتها، از جمله عدم دسترسی به فرصت‌های اشتغال، مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تأمین اجتماعی و دسترسی به بهداشت، آموزش و امنیت فردی، در رنج و مضیقه هستند. (مجیدی خامنه، بتول و همکاران: ۱۳۸۴).

فقر شهری پدیده چندبعدی است و شهرنشینان به علت بسیاری از محرومیتها، از جمله دسترسی نداشتن به فرصت‌های اشتغال، نداشتن مسکن و زیرساخت‌های مناسب، نبود تأمین اجتماعی و دردسترس نبودن بهداشت و آموزش و امنیت فردی در رنج و مضیقه‌اند. فقر شهری تنها به ویژگی‌های نامبرده محدود نیست و اشاره به اوضاع ناپایدار، به آسیب‌پذیری و ناتوانی در مقابل آسیب‌ها نیز نظر دارد. بدیهی است اجرای سیاست‌های کاهش فقر، بدون تعیین گستره و ابعاد آنها، موفقیت‌چندانی نخواهد داشت (بهاروگلو و کسیدس، ۲۰۰۲: ۱۲۳).^۱

فقر شهری ویژگی‌هایی دارد که باید به نمونه‌های زیر اشاره کرد:

۱- در شهر فقیر مهارت کم، دستمزد ناچیز و بیکاری گسترده است؛ ۲- محل کار بیشتر در بخش غیررسمی و بدون بیمه‌های اجتماعی است؛ ۳- بیکاری جوانان مشکل بزرگی است که با مسائل اجتماعی مرتبط است؛ ۴- امنیت اجتماعی وجود ندارد. به‌طور معمول زندگی در زاغه‌های پرازدحام، نبود زیر ساخت، کیفیت ضعیف بناها، دسترسی محدود به خدمات و تصرف غیر قانونی زمین‌ها از ویژگی‌های شهرهای فقیر است (باکر و اسکولر، ۲۰۰۹: ۳).

فقر شهری بیش از یک سده است که موضوع مورد بحث جامعه‌شناسان، اقتصاد دانان، سیاست‌مداران است. به علت تمرکز فزاینده و تاسف بار فقر در شهرها، بحث بر سر علل، عواقب و نیز راه‌حل‌های مبارزه با آن به خصوص رده‌های اخیر، بسیار مورد علاقه بوده است (Curley, 2005). اگر چه دانشمندان و سیاست‌گذاران بر سر دلایل تمرکز فقر شهری، توافق ندارند اما درباره نتایج آن ذهنیت مشترکی دارند. از سال ۱۹۸۷ بعد از انتشار کتاب «معایب حقیقی^۲» اثر ویلسون^۳، باعث رونق تحقیقات و فعالیت‌ها در زمینه تاثیرات تمرکز فقر شهری گردید. (کاپلان^۴ و همکاران، ۱۳۹۱).

اما آنچه در مقوله فقر در حوزه مطالعه‌های شهری اهمیت می‌یابد، تبلور فضایی فقر در شهرهاست. تبلور فضایی فقر در قالب شکل‌گیری و بسط گستره‌های فقر، بافت‌های فرسوده، بافت‌های ناکارآمد، اسکان غیررسمی و حاشیه‌نشینی با مشکلات حاد مهاجران فقیر، بیکاری، اشتغال کاذب، بار تکفل سنگین، خشونت، ناامنی و نمونه‌هایی از این دست مشاهده می‌شود (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۴؛ رضایی و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۸۷).

ابعاد فقر شهری

بعد اقتصادی: در این بخش و به منظور تعیین گستره‌های فقر شهری در بعد اقتصادی، مؤلفه‌هایی همچون؛ میزان درآمد، مالکیت (زمین، مسکن، وسیله نقلیه)، نرخ بیکاری، اجاره‌نشینی، ارزش مستقلات و میزان تکفل در شهر اردبیل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بعد کالبدی: بررسی بعد کالبدی بخصوص برای شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی که آنهم متأثر از فقر شهری می‌باشد، مناسب است. کیفیت آبریه، طبقات ساختمان، ریزدانگی، برخورداری از تاسیسات شهری، بعد خانوار و جمعیت در واحد مسکونی و تعداد اتاق‌ها در یک واحد مسکونی مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

بعد اجتماعی: شاخص‌های اجتماعی بیان‌کننده فقر و شکل‌گیری سکونتگاه‌های غیررسمی در ادبیات پژوهش مانند بی‌سوادی، مهاجرت، سکونت پایین، جرم، جنایت و آسیب‌های اجتماعی و بعد خانوار، نسبت جمعیت بیکار، نسبت جمعیت شاغل، نسبت جمعیت فعال و نسبت سالخوردگی ذکر شده، که در شهر اردبیل بررسی گردیده است.

بعد آموزشی: این بعد از فقر برآیند محدودیت‌های تحصیلی و آموزشی ناشی از ازدحام و نقصان در ارائه خدمات، عدم توانایی در ارائه خدمات، عدم توانایی در پرداخت هزینه‌های تحصیلی سنجش می‌شود و با شاخص‌های نرخ باسوادی در مردان و نرخ باسوادی در زنان و جمعیت غیر فعال محصل نسبت به جمعیت ۱۰ سال و بیشتر بررسی گردیده است.

نظریه‌ها و دیدگاه‌های مختلف فقر شهری

واکاوی مکاتب فقر شهری حاکی از آن است که زمینه‌ها، سازوکارها و فرایندهای متفاوتی در شکل‌گیری ابعاد فضایی فقر شهری دخیل هستند که بسته به شرایط عام و خاص حاکم بر هر مکانی، مکانیسم عملی شکل‌گیری و بروز آن نیز متفاوت جلوه می‌کند.

1. Baker.J.& Anchor
2. The Truly Disadvantaged
3. Wilson
4. Kaplan

اگر چه تاریخچه‌ی پژوهش روی فقر به سال‌های بسیار دور بر می‌گردد ولی هنوز یک تعریف سازگاری برای آن بیان نشده است. نظام‌های مختلف برداشت مشخص خود را از فقر داشته‌اند (Zhou et al., 2018). فقر در ابتدا به عنوان یک پدیده اقتصادی تعریف شد. طبق این تعریف فقر به شرایطی گفته می‌شد که درآمد افراد یا خانوارها نتواند به استانداردهای مورد قبول جامعه برسد (Wu et al., 2010). بعدها، با توجه به برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP)، تعریف فقر به مفاهیمی هم‌چون فقر توانایی به شاخص توسعه انسانی (UNDP, 1990)، شاخص فقر انسانی (UNDP, 1997) و شاخص فقر چند بعدی (UNDP, 2010) گسترش یافت. با یک مفهوم دقیق‌تر، فقر به عنوان کمبود اقتصادی، بهره‌مندی اجتماعی، فقدان فرصت‌ها و خدمات عمومی، یا قرار گرفتن در معرض خطر این نقصان‌ها تعریف می‌شود (Liu and Xu, 2016).

برخی از دانشمندان، فقر را به دو دسته فقر شهری و فقر روستایی طبقه‌بندی کرده‌اند (Du, et al., 2005). یک رویکرد دیگر برای طبقه بندی فقر، تقسیم‌بندی آن به دو نوع فقر منطقه‌ای و فقر فردی است (Liu, et al., 2017). در تحقیق حاضر فقر آموزشی شهری از منظر فقر منطقه‌ای مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

۳- روش تحقیق

نوع تحقیق این پژوهش از لحاظ هدف، یک پژوهش کاربردی است.

در این پژوهش از روش‌های کمی استفاده شده است، در ابتدا با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره، میزان فقر آموزشی در هر یک از بلوک‌های شهر اردبیل رتبه‌بندی شده. در ادامه، به روش لکه‌های داغ^۱ بلوک‌های شهر اردبیل بر اساس فقر شهری خوشه‌بندی شدند.

تعریف مفاهیم یا متغیرها

وضع سواد در بین افراد جامعه یکی از معیارهای مهم در تعیین میزان توسعه یافتگی کشورها بشمار می‌آید و بررسی روند تغییرات آن بیانگر چگونگی پیشرفت و توسعه نیروی انسانی در آن جامعه است یکی از مهمترین شاخصها در این زمینه میزان باسوادی است، این میزان در هر جامعه از تقسیم تعداد افراد باسواد در یک سن یا گروه سنی معین به جمعیت آن سن یا گروه سنی به دست می‌آید و معمولاً به صورت «درصد» بیان می‌شود. بررسی این شاخص در سالهای بعد از انقلاب حاکی از روند افزایشی آن و توجه به مسئله آموزش عمومی در برنامه ریزی‌ها و سیاست‌های کشور است. (مرکز آمار ایران)

در این پژوهش، متغیر فقر آموزشی بلوک‌های شهری اردبیل در قالب سه شاخص (متغیر) "نرخ باسوادی مردان" و "نرخ باسوادی زنان"، جمعیت غیر فعال محصل نسبت به جمعیت ۱۰ سال و بیشتر مورد مطالعه قرار گرفته است (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۸). توجه داشته باشیم که متغیرهای دیگر مرتبط با فقر شهری در ابعاد دیگر فقر لحاظ شده‌اند. به عنوان مثال، بعد خانوار و بار تکفل وابستگی به ترتیب در فقر اجتماعی و فقر اقتصادی طبقه بندی شده‌اند. فرمول محاسبه هر یک از شاخص‌ها بصورت زیر است:

$$\text{نرخ باسوادی مردان} = \frac{\text{جمعیت باسواد شش سال بیشتر مردان}}{\text{تعداد کل جمعیت شش سال و بیشتر}} \times 100$$

$$\text{نرخ باسوادی زنان} = \frac{\text{جمعیت باسواد شش سال بیشتر زنان}}{\text{تعداد کل جمعیت شش سال و بیشتر}} \times 100$$

$$\text{جمعیت غیر فعال محصل نسبت به جمعیت ۱۰ سال و بیشتر} = 1 - \frac{\text{جمعیت باسواد}}{\text{کل جمعیت شش سال و بیشتر}} \times 100$$

روشهای گردآوری داده‌ها (پیمایشی یا کتابخانه‌ای یا ...)

در این پژوهش، داده‌ها با استفاده از داده‌های سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران برای شهرستان اردبیل و به روش کتابخانه‌ای گردآوری شده‌اند.

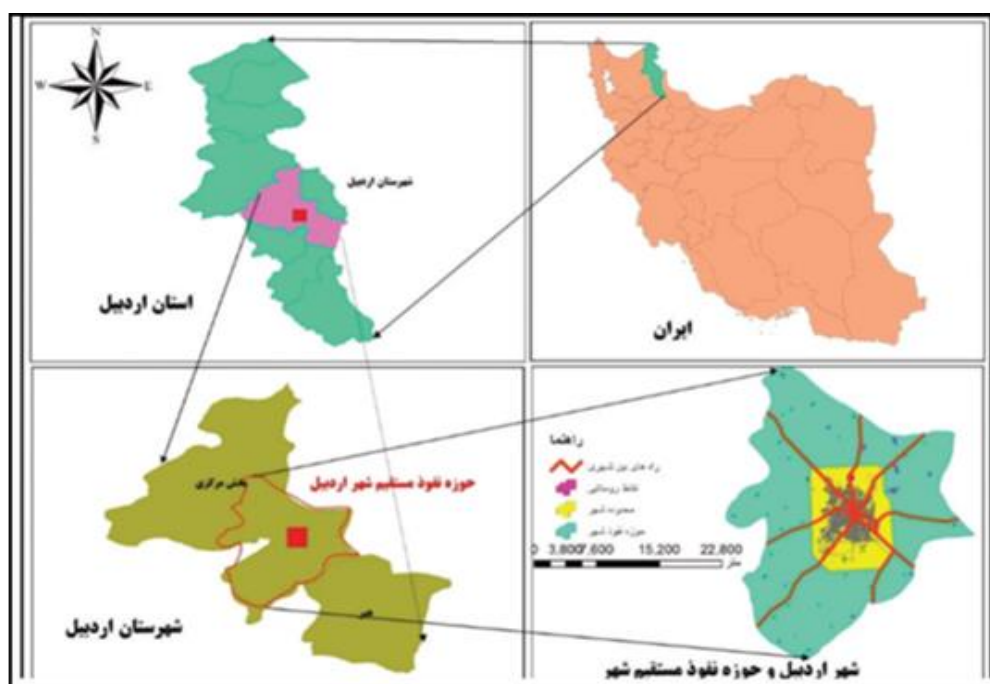
روشهای تحلیل داده‌ها

در ابتدا با استفاده از فرایند تحلیل شبکه (ANP) برای هر یک از شش شاخص (متغیر) فقر آموزشی وزنی اختصاص یافته و سپس با استفاده از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره PROMETHEE II فقر آموزشی در هر یک از بلوک‌های شهر اردبیل امتیازبندی شده‌اند. به دلیل حجم بالای داده‌ها از نرم‌افزارهای متداول بهینه‌سازی استفاده نشده و هر دو روش ANP و PROMETHEE II در نرم‌افزار برنامه‌نویسی R و با استفاده از پکیج‌های "ahpsurvey" و "PROMETHEE" اجرا شدند. در ادامه، با استفاده از نرم‌افزار ArcGIS و بر اساس فقر آموزشی خوشه‌بندی شدند.

جامعه و نمونه

جامعه آماری این پژوهش تمامی بلوک‌های شهری شهر اردبیل در سال ۱۳۹۵ است. در این پژوهش از داده‌های تمام جامعه که از سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ بدست آمده استفاده شده و هیچ نوع نمونه‌گیری استفاده نشده است. طبق سرشماری نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ تعداد بلوک‌های این شهر برابر با ۶۷۳۸ بلوک آماری بود که در این مطالعه، به دلیل این که داده‌ها برای برخی بلوک‌ها گزارش نشده بود، داده‌های ناقص حذف و در نهایت تحلیل با استفاده از داده‌های ۴۹۰۷ بلوک انجام گرفت. (مرکز آمار ایران).

شهر اردبیل (مرکز استان اردبیل) در موقعیت جغرافیایی ۳۸ درجه و ۱۵ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۱۷ دقیقه طول شرقی در میان کوه‌های تالش و سبلان واقع شده و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۵ متر است. جمعیت شهر اردبیل مطابق سرشماری سال ۱۳۹۰ معادل ۴۸۵۱۵۳ نفر بوده، در حالی که در سال ۱۳۹۵ جمعیت آن به ۵۲۹۳۷۴ نفر افزایش یافته است (مرکز آمار ایران). شهرداری اردبیل نیز با توجه به وسعت و جمعیت شهر برای بهبود ارائه خدمات شهری، شهر را به ۴ منطقه تقسیم کرده است شکل ۱ موقعیت منطقه مورد مطالعه را نشان می‌دهد که شامل ۴ منطقه است.

شکل (۱): موقعیت شهر اردبیل در نقشه (شهرداری اردبیل)

روایی و پایایی ابزار جمع آوری اطلاعات

چون این پژوهش بر اساس آمار رسمی (سرشماری نفوس و مسکن) انجام می‌گیرد و نیازی به بررسی روایی و پایایی ابزار جمع آوری داده‌ها آن وجود ندارد. برای داشتن روایی شاخص فقر آموزشی، بر اساس پیشینه پژوهش دو متغیر "نرخ باسوادی مردان" و "نرخ باسوادی زنان"، انتخاب شده و به تایید ۷ استاد متخصص در زمینه آموزشی و جغرافیای شهری که در دانشگاه‌های استان اردبیل مشغول بودند، رسید.

مراحل انجام و به کارگیری روش

در این پژوهش، فقر آموزشی بلوک‌های شهری اردبیل در قالب دو شاخص بیان شده مورد بررسی قرار گرفتند. در ابتدا، از روش ANP برای وزن دهی به هر یک از هشت شاخص استفاده شدند. روش ANP که در واقع تعمیمی از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) است، به ساختار سلسله مراتبی نیاز نداشته و در نتیجه ارتباط بین سطوح مختلف تصمیم را به صورت شبکه‌ای نشان می‌دهد (Saaty, 2001). چون در این پژوهش شرایط استفاده از AHP برقرار نبود از روش کلی تر ANP استفاده گردید. در ادامه، روش PROMETHEE II را بکار برده و امتیاز فقر آموزشی هر یک از بلوک‌های شهری اردبیل را بدست آوردیم. در این پژوهش، ما تابع مرجع^۱ خطی $p(d)$ را در نظر گرفته و برای هر بلوک یک مقدار برتری خالص $\varphi(0)$ بدست آمد.

(۱)

$$p(d) = \begin{cases} 0 & d \leq 0 \\ d/p & 0 \leq d \leq p \\ 1 & d > p \end{cases} \quad p(d) = \begin{cases} 0 & d \leq 0 \\ d/p & 0 \leq d \leq p \\ 1 & d > p \end{cases}$$

مقدار برتری خالص برای بلوک a ، $\varphi(a)$ ، بصورت زیر محاسبه می‌شود:

$$\varphi(a) = \varphi^+(a) - \varphi^-(a) \quad (۲)$$

که در آن

$$\varphi^+(a) = \frac{1}{n-1} \sum_{x \in A} \pi(a, x), \quad (۳)$$

$$\varphi^-(a) = \frac{1}{n-1} \sum_{x \in A} \pi(x, a), \quad (۴)$$

و

$$\pi(a, x) = \sum_{j=1}^6 p_j(a, x) w_j, \quad (۵)$$

$$\pi(x, a) = \sum_{j=1}^6 p_j(x, a) w_j, \quad (۶)$$

از w_j وزن‌های اختصاص داده شده توسط روش ANP به هر یک از شاخص‌های فقر آموزشی است. حال اگر $\varphi(b) < \varphi(a)$ آنگاه بلوک a دارای فقر آموزشی کمتری از بلوک b است و برعکس (Brans, 1982). در پایان، با استفاده از روش تحلیل فضایی لکه‌های داغ به پهنه بندی فضایی فقر آموزشی در شهر اردبیل می‌پردازیم.

- شناخت الگوها

شناخت الگوها و کشف روندهای موجود در داده‌های فضایی از اهمیت زیادی در تحقیقات مختلف برخوردار است. در بسیاری از موارد پژوهشگران مایلند بدانند که داده‌های آن‌ها چگونه در فضا توزیع شده‌اند و آیا توزیع آنها در فضا از الگو و یا قاعده خاصی پیروی می‌کند یا خیر.

تشخیص اینکه چنین الگوها و روندهایی وجود دارند و یا نه به آنها کمک می‌کند تا دلایل وجود الگوهای مورد نظر را بررسی نمایند. ابزارهای تحلیل آماری که برای مطالعه الگوها و روندهای موجود در داده‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرند عمدتاً به دنبال پاسخ به این سوال هستند که احتمال اینکه توزیع عوارض جغرافیایی مورد مطالعه در اثر تصادف رخ داده باشد چقدر است؟ هر چند این ابزارها خروجی‌هایی که بتوان آن‌ها را بر روی نقشه نشان داد ارائه نمی‌کنند، ولی برخی از نتایج آن‌ها را می‌توان به صورت شکلی نمایش داد. با این حال این ابزارها برای درک بهتر داده‌ها و تصمیم‌گیری دقیق‌تر در مورد سطح اعتماد آماری بسیار اهمیت دارند (عسگری، ۱۳۹۰:۳۹). بطور کلی این ابزارها عبارتند از: متوسط نزدیکترین فاصله همسایگی، خوشه‌بندی، خوشه‌بندی زیاد/کم، خوشه‌بندی چندفاصله‌ای، خودهمبستگی فضایی.

۴- یافته‌های تحقیق

تحلیل فضایی با لکه‌های داغ

تحلیل لکه‌های داغ آماره گیتس-ارد جی برای کلیه عوارض موجود در داده‌ها محاسبه می‌نماید. امتیاز Z محاسبه شده نشان می‌دهد که کجای داده‌ها مقادیر کم و زیاد خوشه‌بندی شده‌اند. این ابزار در حقیقت به هر عارضه‌ای در چارچوب عوارضی که در همسایگی‌اش قرار دارند نگاه می‌کند. اگر عارضه‌ای مقادیر بالا داشته باشد جالب و مهم است ولی به تنهایی ممکن است یک لکه داغ معنادار از نظر آماری نباشد. برای اینکه یک عارضه لکه داغ تلقی شود و از نظر آماری معنادار نیز باشد باید هم خودش و هم عوارضی که در همسایگی‌اش قرار دارند دارای مقادیر بالا باشند. جمع محلی یک عارضه و همسایگانش بطور نسبی با جمع کل عارضه‌ها مقایسه می‌شود. زمانیکه جمع محلی بطور زیاد و غیر منتظره‌ای از جمع مورد انتظار بیشتر باشد و اختلاف به اندازه‌ای باشد که نتوان آن را در نتیجه تصادف دانست، در نتیجه امتیاز Z به دست خواهد آمد.

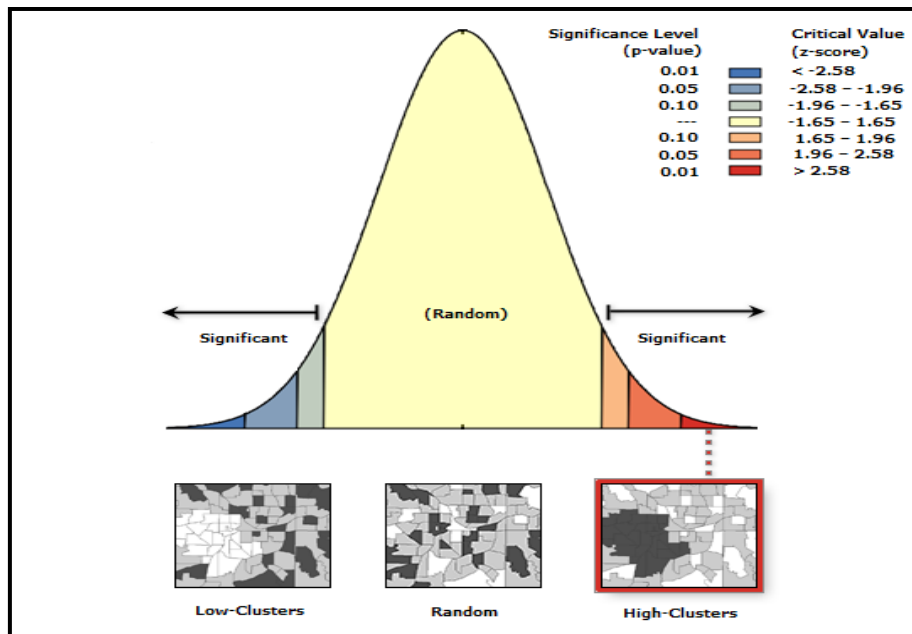
آماره گیتس-ارد جی به صورت زیر محاسبه می‌شود (Fischer and Wang, 2011):

$$G_i^* = \frac{\sum_{j=1}^n w_{i,j} x_j - \bar{X} \sum_{j=1}^n w_{i,j}}{S \sqrt{\frac{n \sum_{j=1}^n w_{i,j}^2 - \left(\sum_{j=1}^n w_{i,j} \right)^2}{n-1}}}$$

برای بررسی وضعیت پراکنش فقر آموزشی در شهر اردبیل ابتدا وزن هر یک از سه شاخص فقر آموزشی آن به روش ANP و با استفاده از نرم‌افزار R بدست آمده و در جدول ۱ گزارش شده است. هم‌چنین، برای هر یک از شاخص‌های فقر آموزشی در بلوک‌های شهر اردبیل نقشه‌ای در محیط GIS تهیه شده و در شکل ۱ آمده است. یادآوری می‌کنیم که مقادیر شاخص‌ها از فرمول‌های بیان شده و با استفاده از نرم‌افزار EXCEL و بر اساس داده‌های سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۵ محاسبه شده است.

جدول (۱): وزن هر یک از شاخص فقر آموزشی (محاسبه شده به روش ANP)

ردیف	شاخص	وزن	ردیف	شاخص	وزن
۱	نرخ باسوادی مردان	۰,۰۶۰	۲	نرخ باسوادی زنان	۰,۰۶۰
۳	جمعیت غیر فعال محصل				

شکل (۲): تحلیل فضایی با خوشه بندی کم-زیاد در شهر اردبیل بر مبنای فقر آموزشی

تحلیل فضایی با خوشه بندی کم-زیاد (اندازه گیری شدت میزان خوشه بندی مقادیر کم و زیاد متغیر):

فرایندی است در صورتی که دیتاهای ما در منطقه دارای خوشه بندی باشند می توانیم حد آستانه خوشه بندی کم یا زیاد آن را محاسبه کنیم. در واقع به وسیله این ابزار می توانیم شدت میزان خوشه بندی را برای مقادیر کم یا زیاد یک متغیر را مورد بررسی قرار بدهیم. شکل (۲) تحلیل فضایی با خوشه بندی کم- زیاد را برای عامل فقر آموزشی اردبیل به صورت گرافیکی نشان می دهد.

این شکل نحوه پراکنش فقر را به شکل خوشه های نشان می دهد

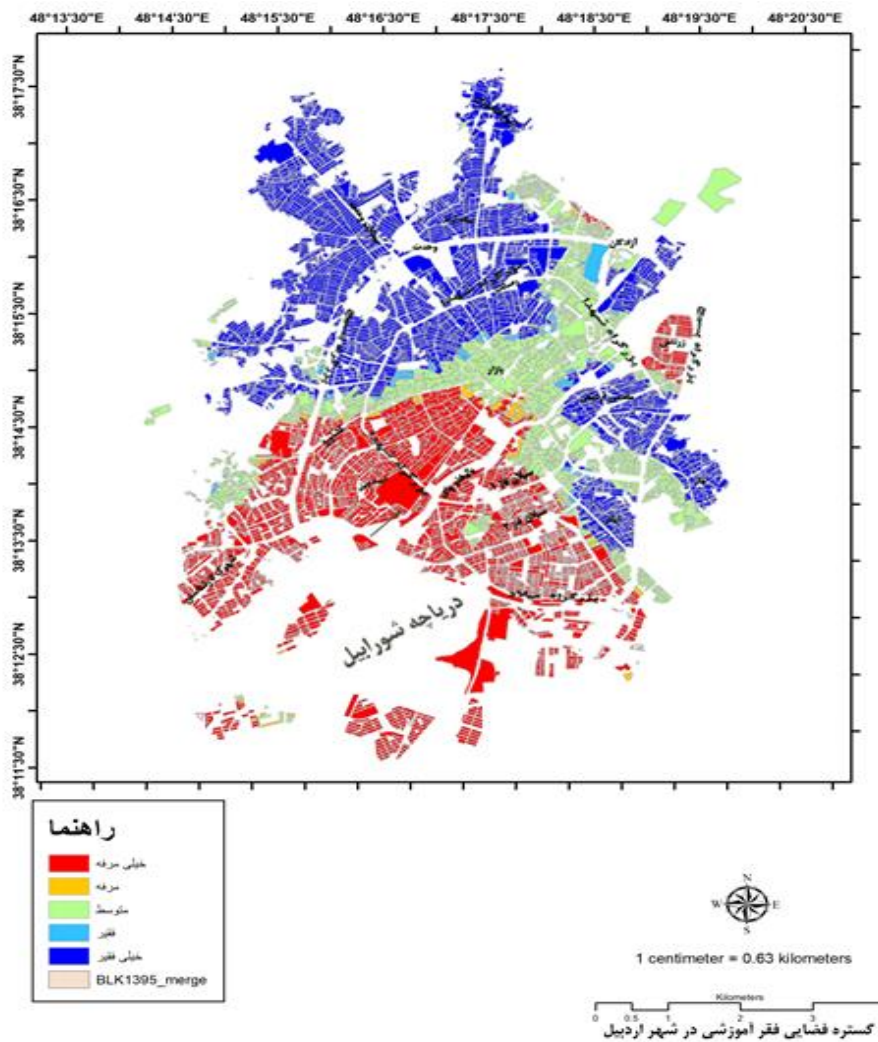
لکه های داغ در هر منطقه با طیف رنگ قرمز نشان داده می شوند که نشان دهنده خوشه های بودن مقادیر زیاد یک شاخص است. درباره Z منفی و معنادار از نظر آماری، هرچه امتیاز Z کمتر باشد، لکه های سرد با رنگ آبی نشان داده می شوند که نشان دهنده خوشه های بودن مقادیر کم یک شاخص است. همچنین لکه های بی تفاوت با رنگ زرد نشان داده می شوند که بیان کننده نبود خوشه مقادیر زیاد یا کم یک شاخص است (عسگری، ۱۳۹۰: ۸۰). در شکل ۳ لکه های قرمز رنگی که مشاهده می شود نشانگر مقادیر بزرگ تر Z هست که ما از آنها به عنوان لکه های داغ عنوان کردیم، این قسمت های شهر وضعیت بهتری در شاخص های فقر آموزشی دارند و هر میزان از مقدار Z کاسته می شود و Z مقدار منفی و کوچک به خود می گیرد، به طرف لکه های سرد که با آبی مشخص شده اند حرکت می کنیم و این محدوده در نقشه وضعیت نامطلوب و فقر شهری در آنان بیشتر است.

تحلیل داده های فقر آموزشی در بلوک های آماری شهر اردبیل نشانگر سه منطقه محسوسی در نقشه می باشد:

بلوک های خیلی مرفه و مرفه: تحلیل لکه های داغ در شهر اردبیل نشان می دهد. لکه های داغ بیشتر در جنوب و جنوب غربی شامل محله های بسیج، ایستگاه سرعین، جانبازان، یحیوی، چهارراه امام و شهرک های مرفه نشین آزادگان، حافظ، رضوان و نادری را شامل می شود. هم چنین یک لکه داغ در قسمت شرق اردبیل که همان شهرک توحید و زرناس هست به وضوح در لکه های داغ قرار گرفته آموزشی در وضعیت خیلی مرفه و مرفه هستند.

بلوک های خیلی فقیر: بر اساس یافته های پژوهش بیشتر لکه های سرد که نشانگر بلوک های خیلی فقیر هستند در قسمت شمال غربی شهر اردبیل شامل محلات وحدت، از وحدت ۱ تا ۶ (محلات اروج آباد، اسلام آباد، کاظم آباد، سلمان آباد، میرا شرف، سیدآباد، حسین آباد و پناه آباد)، بعد از بزرگراه بسیج و هم چنین شامل محلات (حسن آباد، دانش آباد تا سید آباد) و نیز در

جنوب شرقی شهر اردبیل محلات (مقدس اردبیلی، بهار آباد، پیر مادر و هاشم آباد) و هم چنین محلات مهرآباد، جین کندی و درویش آباد می باشند، این محلات ساختار آموزشی نامنوسجمی داشته، از توان اقتصادی بسیار پایینی برخوردار بوده کالبد این محلات بسیار آسیب پذیر می باشد. از نظر اجتماعی اکثریت ساکنین این محلات را مهاجرین تشکیل داده اند و عمدتاً ساختمانها در این محلات بدون مجوز ساخت و در اراضی با محدودیت توسعه احداث شده اند. این محلات در الگوی نقشه فقر آموزشی خیلی فقیر محسوب می شوند. با مطالعه وضعیت مناطق مزبور به روشنی می توان به ارتباط مستقیم بین عامل سواد و توسعه پی برد. **بلوک های فقیر:** بر اساس تحلیل نقشه های GIS بلوک های سرد معتدل که نشانگر بلوک های فقیر می باشند به صورت لکه های پراکنده در کل نقشه دیده می شود با این حال اغلب بلوک ها با این مشخصات در داخل بلوک های سرد می باشند (شکل ۳) اکثریت ساکنین این محلات را مهاجرین شهرها و روستاهای اطراف تشکیل می دهند که عمدتاً در سال های پس از ۱۳۷۰ و جدا شدن اردبیل از آذربایجان شرقی به این محلات وارد شده اند، اما به سبب ضعف اقتصادی شان نتوانسته اند وارد چرخه اصلی اقتصادی شهر شوند. ساختار اجتماعی این محلات در مقایسه با محلات خیلی فقیر بهتر ارزیابی می شود ولی بر اساس شاخص های اجتماعی ارائه شده جزو محلات فقیر دسته بندی می شوند ساختار اجتماعی این محلات دارای انسجام نسبی می باشد.

شکل (۳): تحلیل لکه های داغ در شهر اردبیل بر مبنای فقر آموزشی

بلوک‌های متوسط: تحلیل داده‌های فقر آموزشی در بلوک‌های شهر اردبیل نشان می‌دهد حد فاصل لکه‌های داغ و لکه‌های سرد، یک منطقه معتدل در محدوده لکه‌های داغ به صورت حلقه واسط بین محلات مرفه و فقیر قرار گرفته و خود این محلات از لحاظ فقر اقتصادی در وضعیت متوسط قرار گرفته‌اند و شامل محلات قیام، خاتم‌النبین، تا محله ملاباشی و هم چنین بازار و محلات قدیمی اطراف بازار شامل محلات اوچدکان، پیر عبدالملک، طوبی، سرچشمه، و گازران (اونچی میدان) در لکه‌های معتدل قرار گرفته و مرز عبور فقر آموزشی هستند. این محلات عمدتاً هسته اولیه شهر می‌باشند و بافت کالبدی آنها یا قدیمی یا فرسوده می‌باشند اکثر ساکنین این محلات با گسترش شهر به شهرک‌های جنوب و جنوب غربی به این شهرک‌ها نقل مکان کرده‌اند.

مدل تحلیل خود همبستگی فضایی موران

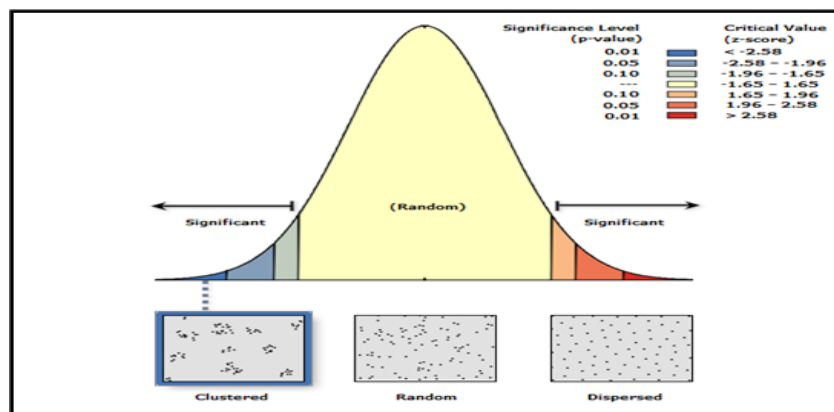
به منظور تحلیل فضایی لکه‌های داغ (Hot spot) از تحلیل خود همبستگی موران استفاده شد. از جمله ابزارهایی که در زمینه تحلیل الگوهای پراکنش و توزیع عوارض و پدیده‌ها در فضا و مکان بکار برده می‌شود تحلیل خود همبستگی فضایی که به آماره موران نیز معروف است می‌باشد. ابزار آمار فضایی، خود همبستگی فضایی یکی از کاربردی‌ترین و مهمترین ابزارهای تحلیلی برای تحقیق در مورد داده‌های فضایی است. این تحلیل نه تنها به خودی خود اطلاعات مفیدی در مورد ارتباط درونی عوارض به دست می‌دهد،

بلکه نتایج آن برای بسیاری از تحلیل‌های پیچیده‌تر آماری نیز مورد استفاده قرار می‌گیرند (عسگری، ۱۳۹۰: ۶۰).

ابزار تحلیل خود همبستگی فضایی موران به بررسی خود همبستگی فضایی بر اساس مکان دو مقدار و خصیصه مورد نظر جغرافیایی می‌پردازد. این تحلیل الگوی توزیع عوارض در فضا را با ملاحظه همزمان موقعیت مکانی و خصیصه مورد ارزیابی قرار می‌دهد. این ابزار نشان می‌دهد که الگوی پراکنش این عوارض با در نظر گرفتن مقادیر خصیصه مورد مطالعه با الگوی تصادفی، خوشه‌ای و یا پراکنده برخوردار در فضا توزیع شده‌اند. این ابزار در حقیقت آماره و یا شاخص موران را محاسبه می‌کند و با استفاده از امتیاز Z و P-Value به ارزیابی و معنادار بودن شاخص محاسبه شده می‌پردازد. اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد مثبت یک (+۱) باشد، داده‌ها دارای خود همبستگی فضایی و دارای الگوی خوشه‌ای بوده و اگر مقدار شاخص موران نزدیک به عدد منفی یک (-۱) باشد، آنگاه داده‌ها از هم گسسته و پراکنده می‌باشند. شاخص موران برای خود همبستگی فضایی به صورت زیر محاسبه می‌شود:

$$I = \frac{n \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_{i,j} z_i z_j}{S_0 \sum_{i=1}^n z_i^2}$$

شکل (۴) مدل موران را برای عامل فقر آموزشی اردبیل به صورت گرافیکی نشان می‌دهد. این شکل نحوه پراکنش فقر را به شکل خوشه‌ای نشان می‌دهد.

شکل (۴): شکل گرافیکی تحلیل خود همبستگی فضایی موران در شهر اردبیل بر مبنای فقر آموزشی

۵- بحث، نتیجه گیری و پیشنهادها

۵-۱- بحث

فقر یکی از پدیده‌های نامطلوب اجتماعی است که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران همواره در پی کاهش آن هستند. در ایران پس از پیروزی انقلاب اسلامی، مسئله فقرزدایی و رفاه گروه آسیب‌پذیر اصول ۳ و ۲۱ و ۲۹ و ۳۱ و ۴۳ قانون اساسی مورد توجه قرار گرفت ولی باید اذعان کرد کوشش‌های انجام شده با چالش‌های بسیاری روبروست. شهری شدن فقر از چالش‌های توسعه جهانی است که در صورت تداوم روند نامطلوب کنونی در طی سه دهه اخیر شامل دو میلیارد نفر ساکنان نواحی فرودست شهری خواهد شد. بر اساس برآوردها حدود یک سوم ساکنان شهرها فقیر هستند و این رقم برابر با ۲۵ درصد کل فقرای جهان است. همانطور که بیان شده در ایران بعد از انقلاب اسلامی جهت گیری‌های شدیدی در راستای مبارزه با فقر صورت گرفته است و به ارتقای سطح رفاه جامعه منجر شده است اما تشدید تورم و توزیع نابرابری امکانات و در آمد طی دهه‌های اخیر به ویژه در مرکز شهر موجب شده است که مسئله فقر همچنان مهم‌ترین معضل اجتماعی-اقتصادی محسوب شود. بیشتر اقدامات انجام گرفته در خصوص فقر آموزشی خصوصا در مناطق کم بر خوردار فقر آموزشی شهر اردبیل جنبه رادیکالی داشته و به این مناطق بدون در نظر گرفتن ریشه‌های تاریخی و فرهنگی قوی ساکنان این مناطق، که بیشتر مهاجرین عشایر شاهسون مغان می‌باشند و روزگاری خود مانعی برای تهاجم دشمنان به کشور بودند، می‌نگرند و در صدد ریشه کنی فقر آموزشی با دیدگاه بنیادی و رایدیکالی دارند و متأسفانه در برخی مواقع افکار محافظه کارانه نیز مشاهده می‌شود و ساکنان این مناطق را پست و فرومایه و تنبل و مستعد جرم می‌پندارند. اصل چهل و سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به ریشه کنی فقر و محرومیت و برآوردن نیازهای انسان در جریان رشد اقتصادی با حفظ آزادی تأکید دارد. تأمین نیازهای اساسی مانند مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت و درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده نیز مورد توجه قرار گرفته است. اصل بیست و نهم قانون اساسی، بر خوردارگی از تأمین اجتماعی بازنشستگی، بیکاری، پیری، از کارافتادگی، بی سرپرستی، در راه ماندگی، حوادث و سوانح و نظایر آن‌ها را به عنوان یک حق تلقی کرده است. به همین ترتیب اصل سی‌ام قانون اساسی و اصل سی و یکم نیز تأمین وسایل آموزش و پرورش و داشتن مسکن متناسب با نیاز را حق هر فرد و خانواده ایرانی دانسته است. در این راستا دولت به منظور گسترش تأمین اجتماعی و کمک‌های حمایتی، سیاستها و برنامه‌هایی را می‌تواند با لحاظ ریشه‌های فرهنگی و اجتماعی این سکونتگاهها در این مناطق به اجرا بگذارد.

۵-۲- نتیجه گیری

برای بررسی فقر آموزشی در شهر اردبیل از داده‌های بلوک‌های آماری سال ۱۳۹۵ استفاده شده است و در نرم افزار Arc/GIS با استفاده از قابلیت‌های آن، تحلیل لکه‌های داغ را برای همه شاخص‌های فقر آموزشی به صورت جداگانه انجام دادیم و همچنین برای آگاهی از نوع الگوی پراکنش نابرابری بر اساس شاخص ای فقر آموزشی با استفاده از روش خود همبستگی موران و نرم افزار R استفاده شد.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که فقر آموزشی دارای توزیع خوشه‌ای و خود همبستگی فضایی است. به طور نسبی بخش جنوب و جنوب غربی شهر را بلوک‌های خیلی مرفه و مرفه را در بر می‌گیرد و بخش‌های بیرونی و حاشیه‌ای شهر بلوک‌های فقیر و خیلی فقیر بیشتری دیده می‌شود. هم‌چنین بر اساس یافته‌های تحقیق بیشتر مناطق محروم از نظر فقر آموزشی در شهر اردبیل در بخش شمال غربی و جنوب شرقی شهر قرار گرفته‌اند. اغلب ساکنان این بخش‌ها مهاجرانی هستند که از شهرهای اطراف به اردبیل مهاجرت کرده و به همین دلیل این بخش‌ها تاثیر شگرفی بر روی میزان فقر شهری داشته‌اند. مهاجرانی که از منطقه مغان و مشکین شهر و از طوایف مختلف عشایر شاهسون در شمال و شمال غربی سکنی کردند و مهاجران شهرهای خلخال و روستاهای اطراف باغرو داغ در جنوب شرقی شهر سکنی گزیدند. مهاجرین اولیه که در قسمت‌های کم بر خوردار اجتماعی ساکن هستند، به دلیل

دسترسی به شغل بهتر و موقعیت اجتماعی بهتر به شهر آمده و به دلیل عدم دسترسی به شغل مناسب در نواحی فقیرنشین شهر ساکن شده‌اند. این سکونتگاهها از لحاظ شاخص‌های فقر آموزشی جزء نواحی محروم بوده و از میزان وخامت ساکنین آن نواحی باعث عدم رضایت آنها از کیفیت خدمات شهری را نشان می‌دهد.

هم چنین بر اساس یافته می‌توان به این نتیجه دست یافت که در شهر اردبیل فقر آموزشی با فقر اجتماعی رابطه معنادار و مثبتی دارد، چرا که با افزایش میزان فقر آموزشی میزان فقر اجتماعی نیز افزایش می‌یابد.

۵-۳- پیشنهادها

- با توجه به اینکه فقر شهری در قسمت شمال غربی شهر اردبیل شامل محلات وحدت، بعد از کمربندی دوم شهر اردبیل، محلات حسن آباد تا سیدآباد و هم چنین در جنوب شرقی شهر اردبیل محلات مقدس اردبیلی، بهارآباد، پیر مادر و هاشم آباد، برنامه‌ریزی ویژه‌ای برای رفع کمبود امکانات فرهنگی و اجتماعی در این قسمت از شهر انجام شود.

- تحقیق حاصل بیشتر بر روی شاخص‌های ۳ گانه انجام گرفته و هدف بیشتر خوشه‌بندی و مشخص نمودن گستره فضایی فقر آموزشی اردبیل بود. پیشنهاد می‌گردد در جهت ادامه یافته شاخص‌ها در محلات مختلف تحلیل و بر هر یک از شاخص‌های نقشه مجزا تهیه گردد.

- برای اولین بار از نرم افزار R در تجزیه و تحلیل و خوشه‌بندی استفاده گردید، این نرم افزار می‌تواند جایگزین خوبی برای نرم افزار پرومته باشد.

- هم چنین از روش لکه‌های داغ در نرم افزار GIS استفاده شد که این روش هم می‌تواند جایگزین روش موران در مطالعات و تحقیقات بعدی باشد.

- دسترسی به برخی از داده‌های شاخص‌های کالبدی به علل مختلف یا عدم خود اظهاری یا سیاست‌های محرمانگی دولت امکان‌پذیر نبود.

- بررسی رابطه بین ابعاد فقر شهری و آسیب‌های اجتماعی می‌تواند پژوهشی جدید برای محققان و نقشه راه مناسب برای برنامه ریزان در جهت پیش‌بینی و پیش‌یابی اتفاقات آینده در این حوزه باشد.

- بررسی ابعاد فقر شهری در دیگر شهرستان‌های استان اردبیل می‌تواند در برنامه ریزی برای مدیران شهرستان و استان در جهت تصمیم‌گیری‌های توسعه کمک شایانی می‌کند.

- هم چنین مقایسه شهرهای استان اردبیل با یکدیگر از لحاظ فقر شهری می‌تواند هم برای محققان و هم برنامه ریزان در جهت سرمایه‌گذاری در بلوک‌های فقیر اقدام شود.

- توانمندسازی در عرصه‌های اشتغال، تعمیر مسکن و فقرای شهری اصلی‌ترین راهکاری است که می‌تواند به کاهش فقر در مناطق شهری اردبیل کمک نماید.

- تسهیل دسترسی با بهره‌گیری از تمام ظرفیت‌های موجود در قوای مختلف، برنامه‌ریزی برای اشتغال جوانان که می‌تواند یکی از راه‌های برون‌رفت از فقر شهری در لکه‌هایی که فقر اقتصادی شدید دارند باشد.

۶- منابع

۶-۱- منابع فارسی

مقاله‌ها

- اصغریپور، کسری؛ خانلو، نسیم؛ زیاری، کرامت الله؛ شالی امینی، وحید، (۱۳۹۷). تحلیل فضایی فقر شهری در جهت رسیدن به عدالت اجتماعی (مطالعه موردی: محله دزاشیب منطقه یک شهرداری تهران)، پژوهش‌های اخلاقی، ۹ (۱)، ۲۱-۳۶.
- بمانیان، محمدرضا؛ رضایی راد، هادی؛ منصور رضایی، مجید، (۱۳۹۰). ارزیابی خصیصه‌های اقتصادی در شناسایی گستره‌های فقر شهری با استفاده از تکنیکهای Delphi و AHP (مطالعه موردی: شهر کاشمر)، فصلنامه مدیریت شهری، ۵ (۲)، ۱۵۳-۱۶۶.
- پیران، پرویز (۱۳۷۰)، «دیدگاه‌های نظری در جامعه‌شناسی شهر و شهرنشینی»، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، سال ششم، شماره سوم و چهارم، آذر و دی، شماره ۵۲-۵۱.
- جواهری، حسن؛ حاتمی نژاد، حسین؛ زیاری، کرامت اله؛ پور احمد، احمد. (۱۳۹۳). رویکرد فازی و پهنه‌بندی فقر چندبعدی در فضاهای شهری (نمونه موردی: شهر کامیاران)، فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه ریزی منطقه‌ای، ۴ (۱۳)، ۳۰-۱۳.
- مجیدی خامنه، بتول؛ محمدی، علیرضا؛ (۱۳۸۴). درآمدی بر شناخت و سنجش فقر شهری، نشریه علمی - پژوهشی انجمن جغرافیای ایران، ۶ و ۷.
- روستایی، شهریور؛ احدنژاد، محسن؛ اصغری زمانی، اکبر؛ زنگنه، علیرضا و سعیدی، شهرام، (۱۳۹۴). ارزیابی فقر شهری در محلات اسکان غیررسمی شهر کرمانشاه با استفاده از مدل تحلیل عاملی (نمونه موردی: محله دولت آباد و شاطرآباد سال ۱۳۸۵)، نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۵۳ (۱۹)، ۱۳۷-۱۶۶.
- روستایی، شهریور؛ کریم‌زاده، حسین؛ زادولی، فاطمه، (۱۳۹۵). بررسی تحلیل فضایی گسترش فقر شهری در شهر تبریز طی سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۷۵، آمایش جغرافیایی فضا، ۶ (۲۲)، ۱۳۶-۱۲۵.
- روستایی، شهریور؛ رحمتی، خسرو؛ شیخی، عبدالله، (۱۳۹۵). توزیع فضایی و پهنه‌بندی فقر شهری بر پایه مولفه‌های اجتماعی، اقتصادی و کالبدی (مطالعه موردی: شهرستان میاندوآب)، فصلنامه جغرافیا و برنامه ریزی شهری چشم انداز زاگرس، ۸ (۳)، ۶۴-۴۳.
- روستایی، شهریور؛ کریم‌زاده، حسین؛ زادولی، فاطمه، (۱۳۹۷). مقایسه تحلیل آمار فضایی با آمار کلاسیک در تحلیل شاخص‌های اجتماعی فقر شهری تبریز، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۸ (۳۱)، ۱۶۵-۱۵۳.
- زنگانه، احمد، تلخایی، حمیدرضا، گازرانی، فریدون، یوسفی فشکی، محسن، (۱۳۹۴). گستره‌های فضایی فقر شهری اراک، نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، ۲ (۱)، ۹۳-۱۰۷.
- نوز، هادی، (۱۳۷۹). ارتباط فقر و نابرابری با سیاستهای اقتصادی دولت، مجموعه مقالات فقر در ایران، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- فرهادی‌خواه، حسین؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ شاهی، عارف؛ ظفری، مسعود، (۱۳۹۶). تحلیل فضایی فقر شهری در سطح محله‌ها (نمونه پژوهی: شهر مشهد). اقتصاد شهری، ۲ (۲)، ۱۷-۳۶.
- فتاحی، سجاد؛ رفیعی، نسترن؛ شاهی، عارف؛ چغازردی، جلال؛ درودی، مسعود، (۱۳۹۶). مسئله شناسی راهبردی توسعه در استان اردبیل، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری.
- موحد، علی، ولی نوری، سامان، (۱۳۹۶). تحلیل پویایی فقر شهری در کلان شهر تهران ۱۳۷۵ - ۹۰. جغرافیا، فصلنامه علمی-پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران، ۱۵ (۵۵)، ۳۷-۵۰.
- موحد، علی، ولی نوری، سامان، حاتمی‌نژاد، حسین، زنگانه، احمد، کمانرودی کجوری، موسی، (۱۳۹۵). تحلیل فضایی فقر شهری، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و مدیریت شهری، ۴ (۳)، ۳۶-۱۹.
- علیچانی، بهلول (۱۳۹۴). تحلیل فضایی، نشریه تحلیل فضایی مخاطرات محیطی، سال دوم، شماره ۳.

نظم فر، حسین، محمدی حمیدی، سمیه؛ اکبری، مجید، (۱۳۹۷). بررسی نابرابری‌های توسعه در استان‌های کشور در راستای تحقق توسعه پایدار، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۹۴، ۳۳۹-۲۹۷.

نظم فر، حسین، عشقی، علی، علوی، سعیده. پایش توزیع فضایی فقر در استان‌های کشور. فصلنامه علمی - پژوهشی مجلس و راهبرد مجلس و راهبرد سال بیست و ششم زمستان ۱۳۹۸ شماره ۱۰۰، ۱۴۹-۱۷۵.

کتاب‌ها

افروغ، علی، (۱۳۷۷). فضا و نابرابری اجتماعی، ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی و پیامدهای آن، تهران، انتشارات سمت.
 رئیس دانا، فریبرز. (۱۳۷۹). نقد روش در پدیده‌شناسی فقر، مجموعه مقالات فقر در ایران، انتشارات دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.
 شکوئی، حسین، (۱۳۷۳). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، جلد اول، انتشارات سمت.
 طارمی، علی، (۱۳۸۷). سنجش فقر شهری در محله اسلام آباد زنجان با استفاده از GIS، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: دکتر شهریور روستایی، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری.
 گیدنز، آنتونی، (۱۹۹۴). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
 مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵) سرشماری عمومی نفوس و مسکن،

Articles

- Baker, J. & Anchor, U. (2009). Meeting the challenge of urban poverty and slums.
- Baharoglu Deniz and Kessides Chirsine. (2002). "Urban poverty" Sourcebook for Poverty Reduction Strategies Chapter 16.
- Chen, S., and Ravallion, M. (2007). Absolute poverty measures for the developing world, 1981-2004. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 104 (43), 16757-16762.
- Ding, J., and Leng, Z. (2018). Regional poverty analysis in a view of geography science. Acta Geograph. Sin. 73(2), 232-247.
- Du, Y., Park, A., Wang, S. (2005). Migration and rural poverty in China. Journal of Comparative Economics, 33(4), 688-709.
- Fu, B. (2014). The integrated studies of geography: coupling of patterns and processes. Acta Geograph. Sin. 69 (8), 1052-1059.
- Graif, C., Gladfelter, A. S., and Matthews, S. A. (2014). Urban poverty and neighborhood effects on crime: Incorporating spatial and network perspectives. Sociology compass, 8(9), 1140-1155.
- Griggs, D., Stafford-Smith, M., Gaffney, O., Rockström, J., Öhman, M.C., Shyamsundar, P., Steffen, W., Glaser, G., Kanie, N., Nobel, I.O. (2013). Policy: sustainable development goals for people and planet. Nature, 495 (7441), 305-307.
- Lanjouw, P., and Marra, M. R. (2018). Urban poverty across the spectrum of Vietnam's towns and cities. World Development, 110, 295-306.
- Liu, Y., and Xu, Y. (2016). A geographic identification of multidimensional poverty in rural China under the framework of sustainable livelihoods analysis. Applied Geography, 73, 62-76.
- Liu, Y., Liu, J., and Zhou, Y. (2017). Spatio-temporal patterns of rural poverty in China and targeted poverty alleviation strategies. Journal of Rural Studies, 52, 66-75.
- Sani, N. S., Rahman, M. A., Bakar, A. A., Sahran, S., and Sarim, H. M. (2018). Machine Learning Approach for Bottom 40 Percent Households (B40) Poverty Classification. International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology, 8(4-2), 1698-1705.
- Sekkat, K. (2017). Urban concentration and poverty in developing countries. Growth and Change, 48(3), 435-458.
- Tong, X., and Kim, J. H. (2019). Concentration or diffusion? Exploring the emerging spatial dynamics of poverty distribution in Southern California. Cities, 85, 15-24.

Zakaria, N. H., Hassan, R., Othman, M. R., Zakaria, Z., and Kasim, S. (2017). A Review on Classification of the Urban Poverty Using the Artificial Intelligence Method. *Journal of Asian Scientific Research*, 7(11), 450-458.

Zhou, Y., Guo, Y., and Liu, Y. (2018). Comprehensive measurement of county poverty and anti-poverty targeting after 2020 in China. *Acta Geograph. Sin.*, 73(8), 1478-1493.

Zhou, Y., Guo, L., and Liu, Y. (2019). Land consolidation boosting poverty alleviation in China: Theory and practice. *Land Use Policy*, 82, 339-348.

Zhou, Y., and Liu, Y. (2019). The geography of poverty: Review and research prospects. *Journal of Rural Studies*. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.01.008>.

Books

Arimah, B. C. (2010). The face of urban poverty: Explaining the prevalence of slums in developing countries (No. 2010, 30). Working paper//World Institute for Development Economics Research.

Fischer, M. M., & Wang, J. (2011). *Spatial data analysis: models, methods and techniques*. Springer Science & Business Media.

Lemanski, C., and Marx, C. (2015). *The City in Urban Poverty*. Palgrave Macmillan, New York.

Pinoncely, V. (2016). *Poverty, place and inequality: why place-based approaches are key to tackling poverty and inequality*. Royal Town Planning Institute, London.

Ren, C. (2011). *Modeling poverty dynamics in moderate-poverty neighborhoods: a multi-level approach* (Doctoral dissertation, The Ohio State University).

The United Nations Development Programme (UNDP). (1990). *Human Development Report 1990*. Oxford University Press, New York.

UNDP. (1997). *Human Development Report 1997*. Oxford University Press, New York.

UNDP. (2010). *Human Development Report 2010: the Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development*. Palgrave Macmillan, New York.

Wu, F., Webster, C., He, S., and Liu Y. (2010). *Urban Poverty in China*. Edward Elgar, Cheltenham, UK.

تحلیل فضایی اثرات گسترش فیزیکی کلانشهرها بر روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: کرمانشاه)

فرشاد خسروی، دانشجوی دکتری گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.
مجید شمس*، استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.
عباس ملک حسینی، دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملایر، دانشگاه آزاد اسلامی، ملایر، ایران.

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۶ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۷

چکیده

سکونتگاه‌های انسانی همواره در معرض تحولات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و کالبدی قرار دارند. در این میان گسترش فیزیکی شهرها و روستاها به سوی یکدیگر سبب الحاق و ادغام سکونتگاه کوچک‌تر (روستا) در سکونتگاه بزرگتر (شهر) می‌شود. ادغام روستا در شهر پیامدهای زیادی در روستای ادغامی و شهر بر جای می‌گذارد. در این راستا هدف پژوهش حاضر تحلیل فضایی اثرات گسترش فیزیکی کلانشهر کرمانشاه بر روستاهای پیرامون می‌باشد. پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش بررسی، توصیفی - تحلیلی است که با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای - اسنادی و میدانی به انجام رسیده است. داده‌های پژوهش شامل داده‌های اولیه (فرم مصاحبه از گروه نخبگان و متخصصان) و متغیرهای تحقیق به صورت اسنادی و میدانی گردآوری گردید. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از تکنیک‌های DEMATEL و VIKOR استفاده گردید. در این پژوهش سه بعد (اجتماعی، اقتصادی و کالبدی) در ۹ شاخص مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج مدل DEMATEL نشان داد از میان ابعاد مورد بررسی بعد کالبدی و از میان شاخص‌های مورد مطالعه شاخص (C1)، (دسترسی به خدمات و امکانات عمومی)، در اولویت قرار دارند. نتایج تحلیل و اولویت‌بندی روستاهای پیرامون کلانشهر کرمانشاه با توجه به اثرات گسترش فیزیکی با استفاده از مدل مدل VICOR نشان داد روستای نوکان با امتیاز (۰.۸۹۳)، بیشترین تاثیر را پذیرفته است و نسبت به سایر روستاها ارجحیت دارد.

کلمات کلیدی: گسترش فیزیکی، ادغام، روستاهای پیرامون، کلانشهر کرمانشاه

مقدمه

امروزه و در آستانه هزاره سوم شهرنشینی یکی از مهم‌ترین پدیده‌های عصر حاضر است تا حدی که صحبت از انقلاب شهری در جهان می‌شود (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۱). این پدیده با رشد فضایی و جمعیتی شهرها روبرو خواهد بود. این توسعه روزافزون، به ساخت و سازهای بدون برنامه‌ریزی و گسترش مهارنشده شهرها منجر شده و تغییرات زیادی در ساخت فضایی آنها به وجود آورده است (Barton, 2003: 8). در واقع مناطق طبیعی و روستایی در حاشیه شهرها به عنوان ماده خام توسعه شهری مورد استفاده قرار می‌گیرند (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۲). روشن است که رشد و توسعه شهرها محور اصلی بسیاری از چالش‌هایی است که ما در تعاملات خود با محیط با آنها مواجه هستیم. در واقع، شهرنشینی چشمگیرترین شکل تبدیل برگشت‌ناپذیر زمین است که هم چشم‌انداز و هم مردم ساکن شهرها و اطراف شهرها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به دلیل افزایش شتابان جمعیت، الگوهای مکانی نواحی شهری، به شیوه‌های پیچیده در حال تغییر هستند. نواحی شهری به گسترش خود در نواحی روستایی و پراکنده‌رویی شهری ادامه می‌دهند. به خاطر تغییرات مداوم در ساختار و شکل نواحی شهری، این نواحی به طور مستمر در مرکز توجه محققان قرار دارد (Seto and Fragkias, 2005: 872). اگر چه شهرنشینی پدیده‌های جهانی است، اما این پدیده به طور چشمگیری در ایران پویاست، بطوریکه رشد شهری بی‌سابقه‌ای در پنج دهه اخیر در ایران روی داده است. طی ۵۵ سال گذشته، نسبت شهرنشینی در ایران، از ۳۱ درصد در سال ۱۳۳۵، به حدود ۸۰ درصد در سال ۱۳۹۵ افزایش یافته است. شهرنشینی در ایران طی چند دهه اخیر، همانند دیگر کشورهای در حال توسعه رو به افزایش بوده و مرکز ثقل جمعیت کشور به طور کنترل‌ناپذیری از روستاها به شهرها انتقال یافته است (منصوریان، ۱۳۹۳: ۱). مهم‌ترین جلوه فضایی افزایش جمعیت شهری، رشد فیزیکی شهرها است. با رشد فیزیکی شهرها، بسیاری از روستاهای پیرامونی در بافت فیزیکی شهرها الحاق و ادغام شده و با طی مراحل مختلف به عنوان بخشی از بافت اصلی شهر به حیات خود ادامه می‌دهند. حاشیه‌نشینی، نابودی اراضی کشاورزی، گسستگی بافت فیزیکی، تغییر جمعیت تولیدکننده به جمعیت مصرف‌کننده، افزایش هزینه‌های زندگی (فیروزنیا و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۹) را در نواحی پیراشهری به دنبال داشته است.

در این میان شهر کرمانشاه به عنوان نهمین کلانشهر منطقه‌ای ایران طی دهه‌های اخیر با گسترش کالبدی و جمعیتی شدیدی مواجه بوده است (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸: ۹۱). شهر کرمانشاه، که بر اثر رشد طبیعی، جمعیت و مهاجرت‌های شدید روستایی و شهری به این شهر، به خصوص مهاجرین جنگ تحمیلی در طول دهه‌ی ۱۳۶۰ جمعیت آن هم چنان رو به افزایش است (شمس و ملک حسینی، ۱۳۸۹: ۹۷). این شهر به تنهایی ۴۲ درصد کل جمعیت استان کرمانشاه را به خود اختصاص داده است تمرکز اداری، سیاسی، خدماتی، درمانی، رفاهی، آموزشی، فرهنگی و... در آن، از دلایل مهاجرت به این شهر و به تبع آن، افزایش طبیعی رشد جمعیت و کالبد آن می‌باشد.

تحقیق حاضر در پی تحلیل فضایی اثرات گسترش فیزیکی کلانشهر کرمانشاه بر روستاهای پیرامون آن می‌باشد.

لذا پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل می‌باشد:

– از میان ابعاد و شاخص‌های اثرات گسترش فیزیکی کلانشهر کرمانشاه بر روستاهای پیرامون کدام یک از اهمیت بیشتری برخوردار هستند؟

– اثرات گسترش فیزیکی کلانشهر کرمانشاه بر روستاهای پیرامون در ابعاد مختلف بر کدام یک از روستاهای مورد مطالعه نمود بیشتری داشته است؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

رشد شهری به عنوان فرایندی فضایی و جمعیتی دارای دو وجه متضاد (موزون^۱ و ناموزون^۲) است؛ از یک طرف، شهرها به عنوان موتورهای رشد اقتصادی و اجتماعی عمل می‌کنند و از طرف دیگر اغلب این شهرها با مشکلات و مسائل اجتماعی، اقتصادی و

محیطی نظیر فقر، دست‌اندازی به زمین‌های با ارزش کشاورزی، افزایش استفاده از خودروی شخصی و مصرف سوخت، زوال شهر مرکزی و بهره‌برداری کم از نواحی ساخته‌شده فعلی مواجه هستند (صفایی‌پور و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۲۵). منشاء واژه رشد ناموزون شهری در استفاده بی‌رویه از خودروهای شخصی و توسعه بزرگراه‌ها در شهرهای آمریکا دانست که این امکان را برای شهروندان فراهم آورد تا از فضاهای درونی شهر خارج شوند و به دلیل محدود نبودن ساخت و ساز در حاشیه‌ها و نواحی مساعد و خوش آب و هوای اطراف شهر، در آنها سکنی گزینند (Ewing et al, 2002: 14). امروزه شهرها به هر طریقی بر فضای پیرامون خود پیشروی می‌کنند. پس بهتر آن است که این پیشروی تحت اراده و تدابیر خاصی صورت گیرد. امروزه، در غالب ممالک جهان، مجموعه قوانین مفصلی برای حفاظت از محیط زیست وجود دارد که گرچه در اغلب موارد چندان موثر نیستند ولی دست کم از اعتباری نسبی برخوردارند. پاره‌ای از این تدابیر قانونی جنبه عمومی دارند مثل لزوم کسب مجوز قانونی در رابطه با رعایت حری بهره‌برداری‌ها با توجه به مسایل و مشکلاتی که در اثر رشد شهرهای بزرگ ایجاد شده بود، لزوم تدوین و اعمال مقررات و ضوابط نظارت، کنترل و هدایت رشد شهری در تمام دنیا احساس شد (افراخته، ۱۳۸۷: ۱۷۸). جنبش باغ شهر^۳ را که از ۱۸۹۸ در انگلستان برپا شد، می‌توان زمینه‌ساز برنامه‌ریزی فضایی با تاکید بر عرصه‌های طبیعی و روستایی به شمار آورد. در آن زمان، رشد نامتناسب اقتصادی شهرهای بزرگ کانون اصلی انتقاد بود و این جنبش خواستار برنامه‌ریزی برای هدایت رشد و گسترش شهرها و حفظ عرصه‌های روستایی پیرامون آنها گردید (سعیدی، ۱۳۸۸: ۱۶۴). این الگو در برخی از شهرها از جمله مسکو، پاریس، توکیو و آمستردام و برخی از شهرهای صنعتی آمریکا ضمن انطباق با شرایط و قوانین حاکم در کشورهای مربوط به اجراء درآمده است (جلالیان و همکاران، ۱۳۹۲: ۷۴).

خزش شهری از پیامدهای گسترش شتابان مادرشهرها به ویژه طی نیم قرن اخیر، و به معنی اتفاق، گسترش شهرها در نواحی روستایی پیرامون است که اغلب کاربرد آن بار منفی دارد (Audrey, 1985). در این فرایند، که در نتیجه جابه‌جایی و تغییر مکان فعالیت‌ها از شهر مرکزی به پیرامون رخ می‌دهد (Anas, 1999). گستره زیادی از جریان‌های سرمایه‌گذاری و فرصت‌های اقتصادی از مرکز به پیرامون تغییر جهت می‌دهند (Frumkin, 2002). الحاق روستا به شهر یکی از نتایج خزش شهری است که آثار اجتماعی، اقتصادی و کالبدی گوناگون مطلوب یا نامطلوب را بر عرصه‌های روستایی ادغام شده در شهر برجای می‌گذارد (شیخ بیگلر و همکاران، ۱۳۹۷، ۵۹۱). روابط و مناسبات بین شهر و روستا پدیده‌ای فضایی - مکانی است و شناخت، تبیین و کشف قانونمندی‌های کلی حاکم بر آن، در چهارچوب روابط متقابل انسان و محیط موضوعی جغرافیایی و دارای اهمیت نظری و کاربردی است. تحولات سکونتگاه‌های روستایی وابسته به مجموعه عوامل و نیروهای درونی و بیرونی است که به نوعی همه آنها از تعامل و ارتباط عرصه‌های سکونتگاهی شهری و روستایی با یکدیگر ناشی می‌شود (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵، ۹۵). شناخت روابط و مناسبات بین شهر و روستا که خود را عمدتاً به شکل جریان‌های جمعیتی، کالا، سرمایه، عقاید، اطلاعات و نوآوری نمایان می‌سازد، پدیده‌های مکانی جغرافیایی بوده و از اهمیت نظری و کاربردی ویژه‌ای برخوردار است (دولتی و همکاران، ۱۳۹۳، ۸۳). روابط متقابل بین شهر و روستا با بررسی تفاوت‌ها و جنبه‌های مکمل بین دو ناحیه آغاز می‌شود (لینچ^۱، ۱۳۸۶، ۳۶)؛ که دارای کنش‌های متقابل و تأثیرگذار از جنبه‌های مختلف اجتماعی، کالبدی - فضایی و... بر همدیگر هستند جنبه اقتصادی یکی از عوامل مؤثر در برقراری روابط شهر و روستا است. ادوارد المن برای نخستین بار در دهه ۱۹۵۰ کنش فضایی میان دونقطه را تحت تأثیر سه اصل مکمل بودن انتقال پذیری و فرصت‌های مداخله‌کننده مطرح می‌کند (علیزده و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۳۵). در زمینه شناخت تحلیل روابط شهر و روستا با رویکرد توسعه منطقه‌ای نظریات زیادی مطرح شده است (ضرابی، و موسوی، ۱۳۸۸، ۴).

1. Rhythmic
2. Asymmetric
3. Garden City

مدل‌های نظیر رشد هاوراد^۲ (۱۳۴۸)، دومار^۳ (۱۹۵۷)، رستو^۴ (۱۹۵۶)، هیرشمن^۵ (۱۹۵۸)، مرکز پیرامون فریدمن^۶ (۱۹۶۶) و... از آن جمله می‌باشد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۹، ۹۶).

ارتباطات فضایی متفاوتی بین مادر شهرها و سکونتگاه‌های پیرامون وجود دارد. که، بسیاری از تحولات را در روستاها شکل داده‌اند (سعیدی و عزیزپور، ۱۳۸۳، ۶۲). از این رو، سکونتگاه‌های روستایی خواه و ناخواه در معرض دگرگونی‌هایی قرار دارند که اغلب منشأ بیرونی دارد و بیرون از عرصه‌های روستایی شکل می‌گیرد و جلوه‌های گوناگون این دگرگونی‌ها در عرصه‌های روستایی به صور مختلف و در زمینه‌های متنوع ظهور پیدا می‌کند (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵، ۹۷). اثرات این تحولات در عرصه کالبدی تحت عنوان تحولات فیزیکی - ظاهری مورد توجه بوده که به نوبه خود موجبات دگرگونی‌های درونی و حتی تحولات اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست‌محیطی سکونتگاه‌های روستایی می‌گردند (سعیدی، ۱۳۸۸، ۴۵). بنابراین در چارچوب این کنش متقابل، یعنی جریان اثرگذاری و اثرپذیری، هم بستر محیطی - اکولوژیک و هم عرصه فرهنگی و حتی کالبدی، کم و بیش دچار دگرگونی می‌شود (فیروزنیا و همکاران، ۱۳۸۶، ۲۴). با توجه به این تاثیرات در طول سالیان گذشته در داخل و خارج کشور مطالعات در این زمینه صورت گرفته که در ذیل به تعدادی از آنها اشاره خواهد شد: جمشیدزهی شه بخش و قنبری (۱۳۹۹)، در پژوهشی به خزش شهری و تحولات کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های پیراشهر زاهدان، پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد اثرات خزش شهری زاهدان و جریانات فضایی حاکم بر آن باعث تحولات کالبدی - فضایی در ابعاد مختلف (افزایش جمعیت، اندازه روستا و تحول در ساختار اشتغال و فعالیت) در نواحی روستایی پیراشهری گردیده است. حاتمی نژاد و همکاران (۱۳۹۸)، در پژوهشی به بررسی روند توسعه فیزیکی کلانشهر کرمانشاه و ارائه الگوی بهینه جهات رشد پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که جهات توسعه فیزیکی شهر کرمانشاه در آینده دارای وضعیتی "متوسط و نسبتاً مناسب" است. صفایی پور و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی به بررسی اثرات عینی و ذهنی الحاق روستا به شهر (مطالعه موردی: روستاهای پیرامون شهر نورآباد، استان لرستان) پرداخته‌اند. بررسی اثرات ذهنی الحاق روستا به شهر نشان داد که در بیشتر معرف‌های بررسی شده، وضعیت ساکنان محلی پس از الحاق روستا به شهر بهبود یافته است. در میان مؤلفه‌های حاصل از تحلیل عاملی، چهار مؤلفه وضعیت کالبدی روستا، میزان تولید و انگیزه فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری، دسترسی به امکانات و تأسیسات زیربنایی مهم‌ترین پیش‌بینی‌کننده‌های میزان رضایت از الحاق روستا به شهر هستند. اصغری زمانی و همکاران (۱۳۹۲)، در مقاله‌ای خود تحت عنوان "ارزیابی میزان تغییرات کاربری اراضی در روستاهای الحاقی به کلان‌شهر تبریز" به بررسی روند تغییرات کاربری اراضی شهری در روستاهای الحاقی به مادرشهر تبریز پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین میزان تغییرات در این دوره از اراضی بایر به کاربری مسکونی، اراضی بایر به کاربری فرهنگی و اراضی بایر به کارگاه می‌باشد؛ همچنین کمترین میزان تغییرات، تغییر کاربری مزارع به کاربری فرهنگی می‌باشد. شفیع‌ی ثابت (۱۳۹۲)، در مطالعه‌ای با عنوان "خزش کلان‌شهر تهران و ناپایداری کشاورزی روستاهای پیرامونی" بر این باور است که خزش و گسترش ناموزون کلان‌شهر تهران به نواحی پیرامونی منجر به بروز نابسامانی و عدم تعادل در عرصه‌های طبیعی، اجتماعی، اقتصادی و سازمان فضایی روستاهای پیرامونی آن شده است. پیامد روابط نامتعادل تهران با سکونتگاه‌های پیرامون خود در سه دهه اخیر سبب بروز مسائل عدیده زیست‌محیطی و تغییرات سریع در عملکرد اقتصادی روستاها و تبدیل اراضی ارزشمند کشاورزی از شکل تولیدی و ناپایداری کشاورزی روستاها در پیرامون این کلان‌شهر شده است. سانتانا و همکاران^۱ (۲۰۲۱)، در پژوهشی به بررسی شبیه‌سازی یکپارچه برای ارزیابی الگوی رشد شهری و تاثیر آن بر فضای سبز شهری در کلکته، هند پرداخته‌اند.

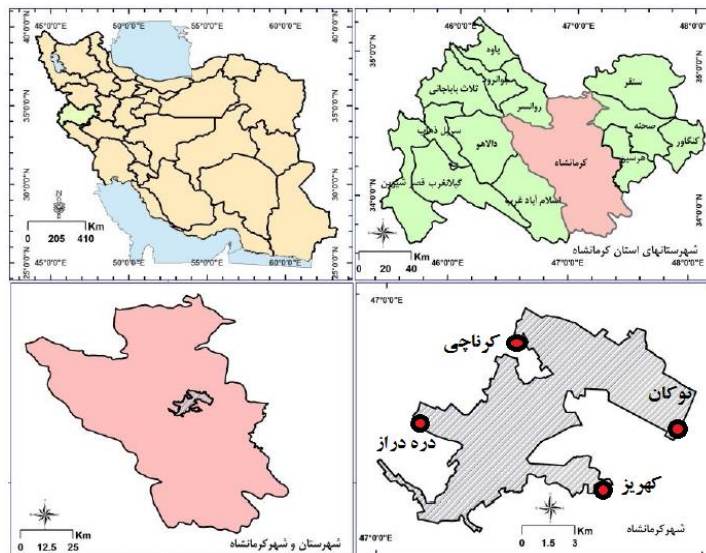
1. Kevin A. Lynch
2. Ebenezer Howard
3. Harold-Domar
4. Rostow
5. Hirschman
6. Friedman

نتایج پیش بینی شده نشان داد که، پوشش گیاهی (۱۷,۴۲-) و سطح علفزارها به ترتیب (۱۱,۶۹-) برای دوره ۲۰۲۵-۲۰۳۵ کاهش پیدا خواهد کرد. جینگ^۲ (۲۰۲۰)، در پژوهشی به بررسی برنامه تلفیق جامع زمین به عنوان یک سیاست توسعه برای احیای روستاها در شهر هوآی^۳، کشور چین پرداخته است. نتایج نشان می دهد که تلفیق زمین های کشاورزی به صورت جامع جامع ابزاری مفید در ارتقا حیات روستایی از طریق ادغام توسعه شهری و روستایی است. پزوکیدو و نترسانکوس^۴ (۲۰۱۷)، ویژگی های فضایی گسترش های شهری در شهرهای یونان را بررسی کرده اند و برای این کار، شاخص اصلاح شده ای را به کار بردند. شاخص های گسترش شهری مورد استفاده در این مطالعه عبارتند از نرخ گسترش شهری، پوشش زمین، انسجام بافت و ساختار شهری، گسیختگی بافت شهری، توسعه خطی و رشد پیرامونی. تیان و همکاران^۵ (۲۰۱۷)، در پژوهشی به بررسی خزش و گسترش شهری در شانگهای^۶ پرداخته اند. نتایج نشان داد گسترش های شهری در نواحی مختلف با ناهمگونی فضایی همراه است. تینگ^۷ (۲۰۰۰)، در تحقیقی تحت عنوان (نیروهای بازار زمین و نقش حکومت در پراکندگی) به بررسی پراکندگی در شهرهای چین و مقایسه آنها با شهرهای آمریکا پرداخته است. حاصل تحقیقات این بوده، ۵/۸ میلیون هکتار اراضی کشاورزی از بین رفته یا تغییر کاربری داده، که از این مقدار یک پنجم آن در اثر الگوی گسترش افقی و پراکندگی در طی سال های ۱۹۸۶ تا ۱۹۹۶ به زیر ساخت های شهری رفته است.

معرفی محدوده مورد مطالعه

کلانشهر کرمانشاه از شمال به کوه فرخشاد، از شمال غربی به کوه طاق بستان و از جنوب به سفیدکوه منتهی می شود که در قسمت مرکزی استان کرمانشاه با موقعیت ۴۷ درجه و ۴ دقیقه شرقی و ۱۹ درجه و ۳۴ دقیقه شمالی قرار دارد و دارای ۲۴۵۰۰ کیلومتر مربع گستردگی و ارتفاع ۱۲۰۰ متر از سطح دریا است.

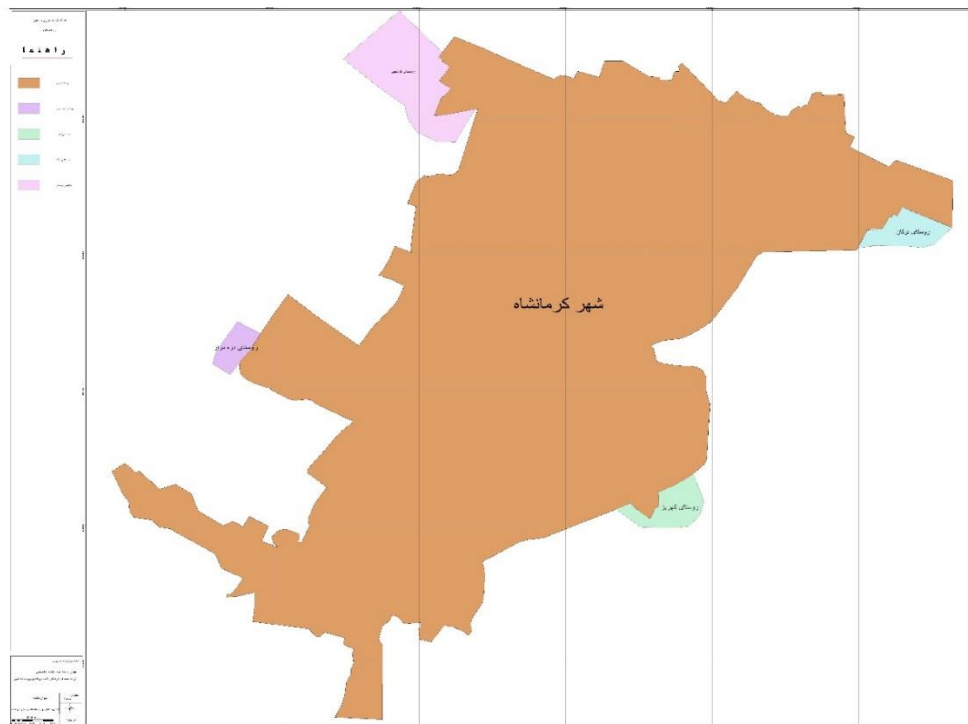
کرمانشاه یکی از شاهراه های ارتباطی شرق و غرب و قدیمی ترین راه عبور زائران عتبات عالیات است که به همین سبب تأثیرات فرهنگی و معنوی برجا گذارده است. جمعیت شهر کرمانشاه در طبق آخرین سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵، ۹۴۶,۶۵۱ نفر می باشد (سالنامه آماری استانداری استان کرمانشاه، ۱۳۹۸).

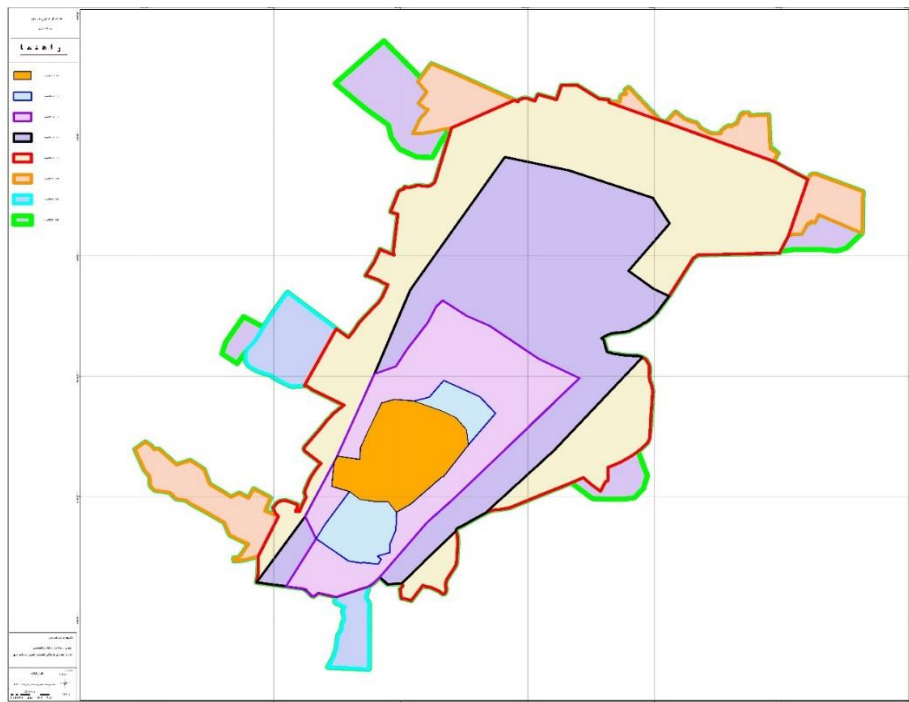
شکل (۱): موقعیت شهر در منطقه و کشور و روستاهای مورد مطالعه در سطح شهر کرمانشاه

1. Santanu et al
2. Jing
3. Huai'an
4. Pozoukidou and Ntriankos
5. Tian et al
6. Shanghai
7. Zhang

محدوده مورد مطالعه تحقیق حاضر شامل کلان شهر کرمانشاه واقع در شهرستان کرمانشاه استان کرمانشاه و روستاهای کرناچی، کهریز، نوکان و دره دراز می باشد. روستای کرناچی که به عنوان روستایی که از طرف ورودی سمت راست جاده سندیج به کرمانشاه قرار دارد این روستا دارای قدمتی بالغ بر ۳۰۰ سال می باشد. نرخ رشد این روستا در طی ۴۵ سال دروه های سرشماری ۸,۹ درصد می باشد. این موضوع را گواهی می دهد که این روستا از روستاهای مهاجرپذیر اطراف شهر کرمانشاه می باشد. روستای دیگری که ما در این پژوهش مورد بررسی می باشد روستا کهریز می باشد قدمت این روستا نیز بیش از ۱۰۰ سال می باشد. این روستا در قسمت جنوب شرق شهر کرمانشاه واقع شده است و در کنار شهر فدک فاز دو که توسط یک مسیل از شهر کرمانشاه جدا می شود. این روستا هم همانند اکثر روستاهای حاشیه شهر دارای نرخ رشد مثبت بوده و محلی برای اسکان اقشار کم درآمد مهاجر می باشد. روستای دره دراز در قسمت غرب شهر کرمانشاه در کنار راه ارتباطی کرمانشاه به کوزران و انتهای شهرک دولت آباد واقع گردیده است این روستا از سال ۱۳۵۰ به بعد شکل گرفته است و در سال ۱۳۵۵ با جمعیت ۱۳۸ نفر در قالب ۲۵ خانوار داری بعد خانوار ۵,۵ نفر بوده است. این روستا در واقع بیشتر محل اسکان ایل قلخانی می باشد که در سال ۱۳۵۵ در این مکان اسکان یافته اند و به سرعت رشد و توسعه یافته که ما امروز شاهد روستایی هستیم که به شهر کرمانشاه الحاق گردیده است روستای نوکان از بزرگترین روستاهای الحاق شده به شهر کرمانشاه می باشد جمعیت این روستا در سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۱۳۷۴۰ نفر بوده است که این روستا از روستاهای مهاجر پذیر بوده و به عنوان مکانی جهت اسکان مهاجرین به شهر کرمانشاه محسوب می شد. به دلیل قرار گیر موقعیت روستا که در قسمت شرق شهر کرمانشاه در کنار راه ارتباطی به سمت همدان واقع گردیده است بیشتر مهاجرین را در خود جای داده است (سالنامه آماری استانداری استان کرمانشاه، ۱۳۹۸).

شکل (۲): توزیع جغرافیایی روستاهای مورد مطالعه

شکل (۳): نقشه توسعه فیزیکی شهر کرمانشاه ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵

روش شناسی

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و به لحاظ روش بررسی، توصیفی-تحلیلی است که با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای - اسنادی و میدانی به انجام رسیده است. داده‌های پژوهش شامل داده‌های اولیه (فرم مصاحبه از گروه نخبگان و متخصصان) و متغیرهای تحقیق به صورت اسنادی و میدانی گردآوری گردید. حجم نمونه این پژوهش ۳۰ نفر از متخصصان و اساتید حوزه برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای را شامل می‌شود. در این پژوهش سه بعد (اجتماعی، اقتصادی و کالبدی) در ۹ شاخص و ۳۷ زیر شاخص مورد بررسی قرار گرفته است. شاخص‌های تحقیق با توجه به مبانی نظری پژوهش و تجارب مطالعاتی و همچنین بر اساس هدف مقاله حاضر انتخاب گردیده است. در نهایت برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، اطلاعات از تکنیک‌های DEMATEL و VIKOR استفاده شد.

ابعاد، شاخص‌های پژوهش

جدول (۱): ابعاد، شاخص‌های پژوهش

ردیف	ابعاد	شاخص
۱.	اقتصادی	اشتغال
۲.		درآمد
۳.		زمین و مسکن
۴.	اجتماعی- فرهنگی	الگوی تولید - مصرف
۵.		شیوه زندگی جمعیت
۶.		انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی
۷.	کالبدی	کاربری زمین
۸.		دسترسی به خدمات و امکانات عمومی
۹.		وضعیت کالبدی روستا

یافته‌ها

بررسی اهمیت هر یک از ابعاد و شاخص‌ها گسترش کلانشهر کرمانشاه بر روی روستاهای پیرامون با استفاده از مدل DEMATEL

ابتدا در این بخش با استفاده از روش DEMATEL به اهمیت هر یک از ابعاد و شاخص‌ها گسترش کلانشهر کرمانشاه بر روی روستاهای پیرامون پرداخته شده است. اول، ماتریس تأثیر مستقیم برای معیارها بر اساس دانش متخصصین ایجاد شده است. سپس، ماتریس تأثیر نرمال محاسبه می‌شود. سوم، ماتریس کل به صورتی که در جدول (۲)، ارائه شده محاسبه شده است. به منظور ایجاد یک تجزیه و تحلیل قوی بر روی تصمیم‌گیری، و با توجه به این که یک فرایند استاندارد و سیستماتیک برای به دست آوردن مقدار آستانه وجود ندارد. بنابراین، مقدار آستانه بر اساس دانش تیم متخصص به دست آمده است. با این دلیل، مقدار آستانه برای این مشکل ۰/۷۰ است. به طوری که مقادیر بالاتر از این حد آستانه در فرایند مدل‌سازی مساله تصمیم‌گیری لحاظ گرفته شده است. در مرحله بعد، ارزش‌های F_i+S_i با وزن‌های نسبی به دست آمده بوسیله روش AHP ضرب شده است. وزن بدست آمده با استفاده از روش AHP در این پژوهش ۱,۷۰۰ است که با ضرب F_i+S_i در آن برای نرمال سازی عدد ۰,۳۱۱ بدست می‌آید. نتایج مدل DEMATEL در جدول (۲)، نشان داد که از میان ابعاد مورد بررسی بعد کالبدی در اولویت اول و ابعاد اقتصاد و اجتماعی - فرهنگی در رتبه‌های دوم و سوم قرار می‌گیرند. همچنین از میان شاخص‌های مورد بررسی شاخص (C۸)، (دسترسی به خدمات و امکانات عمومی)، در اولویت اول و شاخص‌های (الگوی تولید - مصرف، زمین و مسکن، کاربری زمین، وضعیت کالبدی روستا، درآمد، اشتغال، انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی و شیوه زندگی جمعیت)، به ترتیب در رتبه دوم تا نهم قرار می‌گیرند.

جدول (۲): وزن کلی شاخص‌های ارزیابی

رتبه شاخص	رتبه ابعاد	وزن کلی	وزن‌های اهمیت	متغیرها	شاخص	بعد
۷	۲	۰,۰۷۶	۰,۱۹۴	C۱	اشتغال	اقتصادی
۶		۰,۰۷۸	۰,۱۹۷	C۲	درآمد	
۳		۰,۱۲۴	۰,۳۹۶	C۳	زمین و مسکن	
۲	۳	۰,۱۳۹	۰,۴۱۱	C۴	الگوی تولید - مصرف	اجتماعی - فرهنگی
۹		۰,۳۶	۰,۱۰۰	C۵	شیوه زندگی جمعیت	
۸		۰,۰۵۹	۰,۱۵۶	C۶	انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی	
۴	۱	۰,۱۱۱	۰,۲۸۶	C۷	کاربری زمین	کالبدی
۱		۰,۱۶۸	۰,۴۳۶	C۸	دسترسی به خدمات و امکانات عمومی	
۵		۰,۱۰۲	۰,۲۵۶	C۹	وضعیت کالبدی روستا	

تحلیل و اولویت‌بندی روستاهای پیرامون کلانشهر کرمانشاه با توجه به اثرات گسترش فیزیکی با استفاده از مدل VIKOR

مرحله اول: تعیین وزن معیارها: وزن و اهمیت هر یک از معیارها ابتدا باید از طریق مدل‌های تعیین ارزش مثل AHP یا ANP و دیگر مدل‌های وزن‌دهی معیارها حاصل آید. در این بخش هر یک از روستاهای بر اساس شاخص‌های مختلف ارزیابی می‌شود. مزیت مدل ویکور این است که ارزیابی همه معیارها به بررسی کارشناسی نیاز ندارد بلکه می‌توان از داده‌های خام استفاده می‌کرد.

جدول (۳): تشکیل ماتریس تصمیم گیری

ابعاد	اقتصادی			اجتماعی- فرهنگی			کالبدی		
	اشتغال	درآمد	زمین و مسکن	الگوی تولید - مصرف	شیوه زندگی جمعیت	انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی	کاربری زمین	دسترسی به خدمات و امکانات عمومی	وضعیت کالبدی روستا
a_{ij}	0.750	0.778	0.714	0.533	0.830	0.733	0.778	0.556	0.833
نوکان	۴	۶	۵	۲۵	۵	۶	۴	۵	۵
کهریز	۴	۴	۵	۶	۴	۵	۴	۵	۴
دره دراز	۲	۲	۲	۴	۲	۱	۱	۳	۲
کرناچی	۳	۲	۲	۳	۳	۲	۲	۳	۳

مرحله دوم: نرمال کردن ماتریس تصمیم گیری از طریق فرمول زیر می توان نرمال کرد:

$$r'_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x_{ij}^2}}$$

X_{ij} = مقادیر هر معیار برای هر گزینه: ابتدا همه مقادیر ماتریس به توان ۲ رسانده و مجموع هر ستون جمع می گردد و سپس جذر مجموع هر ستون گرفته شده و در نهایت هر یک مقادیر بر جذر به دست آمده تقسیم می گردد.

مرحله سوم: وزن دار کردن ماتریس نرمال: جهت وزن دار کردن، مقادیر ماتریس نرمال هر یک از گزینه ها بر وزن معیارها که قبلاً از روش های دیگر به دست آمده بود ضرب می گردد.

جدول (۴): ماتریس نرمال به توان رساندن اعداد و جمع هر ستون

ابعاد	اقتصادی			اجتماعی- فرهنگی			کالبدی		
	اشتغال	درآمد	زمین و مسکن	الگوی تولید - مصرف	شیوه زندگی جمعیت	انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی	کاربری زمین	دسترسی به خدمات و امکانات عمومی	وضعیت کالبدی روستا
a_{ij}	0.750	0.778	0.714	0.533	0.830	0.733	0.778	0.556	0.833
نوکان	۱۶	۳۶	۲۵	۲۵	۲۵	۳۶	۱۶	۲۵	۲۵
کهریز	۱۶	۱۶	۲۵	۳۶	۱۶	۲۵	۱۶	۲۵	۱۶
دره دراز	۴	۴	۴	۱۶	۴	۱	۱	۹	۴
کرناچی	۹	۴	۴	۹	۹	۴	۴	۹	۹
جمع	۴۹	۶۰	۵۸	۸۶	۵۴	۶۶	۵۱	۶۸	۵۴

جدول (۵): گرفتن جذر مجموع هر ستون و تقسیم بر عدد ماتریس تصمیم گیری

ابعاد	اقتصادی			اجتماعی- فرهنگی			کالبدی		
	اشتغال	درآمد	زمین و مسکن	الگوی تولید - مصرف	شیوه زندگی جمعیت	انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی	کاربری زمین	دسترسی به خدمات و امکانات عمومی	وضعیت کالبدی روستا
a_{ij}	0.750	0.778	0.714	0.533	0.830	0.733	0.778	0.556	0.833
نوکان	۰,۳۲۶	۰,۶۰۰	۰,۴۳۱	۰,۲۹۰	۰,۴۶۲	۰,۵۴۵	۰,۳۱۳	۰,۳۶۷	۰,۴۶۲
کهریز	۰,۳۲۶	۰,۲۶۶	۰,۴۳۱	۰,۴۱۸	۰,۲۹۶	۰,۳۷۸	۰,۳۱۳	۰,۳۶۷	۰,۲۹۶
دره دراز	۰,۰۸۱	۰,۰۶۶	۰,۰۶۸	۰,۱۸۶	۰,۰۷۴	۰,۰۱۵	۰,۰۱۹	۰,۱۳۲	۰,۰۷۴
کرناچی	۰,۱۸۳	۰,۰۶۶	۰,۰۶۸	۰,۱۰۴	۰,۱۶۶	۰,۰۶۰	۰,۰۷۸	۰,۱۳۲	۰,۱۶۶

جدول (۶): ماتریس نرمال وزنی: ضرب وزن معیار بر عدد هر بخش

ابعاد	اقتصادی			اجتماعی- فرهنگی			کالبدی		
	اشتغال	درآمد	زمین و مسکن	الگوی تولید - مصرف	شیوه زندگی جمعیت	انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی	کاربری زمین	دسترسی به خدمات و امکانات عمومی	وضعیت کالبدی روستا
a_{ij}	0.750	0.778	0.714	0.533	0.830	0.733	0.778	0.556	0.833
نوکان	۰,۲۴۴	۰,۴۶۶	۰,۳۰۷	۰,۱۵۴	۰,۳۸۳	۰,۴۲۸	۰,۲۴۳	۰,۲۰۴	۰,۴۰۷
کهریز	۰,۲۴۴	۰,۲۰۶	۰,۳۰۷	۰,۲۲۲	۰,۲۴۵	۰,۲۷۷	۰,۲۴۳	۰,۲۰۴	۰,۲۴۶
دره دراز	۰,۰۶۰	۰,۰۵۱	۰,۰۴۷	۰,۰۹۹	۰,۰۶۱	۰,۰۱۰	۰,۰۱۴	۰,۰۷۳	۰,۰۶۱
کرناچی	۰,۱۳۷	۰,۰۵۱	۰,۰۴۷	۰,۰۵۵	۰,۱۳۷	۰,۰۴۳	۰,۰۶۰	۰,۰۷۳	۰,۱۳۸

مرحله چهارم: تعیین مقادیر بالاترین و پایین ترین ارزش ماتریس نرمال وزنی بزرگترین و کوچکترین عدد هر ستون تعیین می گردد. در اینجا منظور از بزرگترین عدد، یعنی عددی بیشترین ارزش مثبت را داراست و کوچکترین یعنی بیشترین ارزش منفی. پس اگر معیار ما از نوع منفی باشد، بزرگترین عدد برعکس می شود یعنی می شود کمترین مقدار و کوچکترین می شود بیشترین مقدار و بالعکس.

$$f_i^* = \max_j f_{ij}; \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

جدول (۷): پیدا کردن کمترین و بیشترین عدد هر ستون و تفاضل آن

ابعاد	اقتصادی			اجتماعی- فرهنگی			کالبدی		
	اشتغال	درآمد	زمین و مسکن	الگوی تولید - مصرف	شیوه زندگی جمعیت	انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی	کاربری زمین	دسترسی به خدمات و امکانات عمومی	وضعیت کالبدی روستا
a_{ij}	0.750	0.778	0.714	0.533	0.830	0.733	0.778	0.556	0.833
f max	۰,۲۴۴	۰,۴۶۶	۰,۳۰۷	۰,۲۲۲	۰,۳۸۳	۰,۴۲۸	۰,۲۴۳	۰,۲۰۴	۰,۴۰۷
f min	۰,۰۶۰	۰,۰۵۱	۰,۰۴۷	۰,۰۵۵	۰,۰۶۱	۰,۰۱۰	۰,۰۱۴	۰,۰۷۳	۰,۰۶۱
f+ - F-	۰,۱۸۴	۰,۴۱۵	۰,۲۶۰	۰,۱۶۷	۰,۳۲۲	۰,۴۱۸	۰,۲۲۹	۰,۱۳۱	۰,۳۴۶

مرحله پنجم: تعیین شاخص مطلوبیت (S) و شاخص نارضایتی (R)

$$S_j = \sum_{i=1}^n w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-}; \quad R_j = \max_i \left[w_i \cdot \frac{f_i^* - f_{ij}}{f_i^* - f_i^-} \right]$$

f^* = بزرگترین عدد ماتریس نرمال وزنی برای هر ستون

f_{ij} = عدد گزینه مورد نظر برای هر معیار در ماتریس نرمال وزنی

f^- = کوچکترین عدد ماتریس نرمال زونی برای هر ستون

طبیعتاً برای گزینه به ازای هر معیار یک شاخص مطلوبیت به دست می آید که مجموع آنها شاخص نهایی S_j گزینه را مشخص می کند.

بزرگترین S_j هر گزینه به ازای هر معیار، شاخص نارضایتی (R) آن گزینه می باشد.

مرحله ششم: محاسبه مقدار Q و رتبه بندی نهایی روستاها

از طریق فرمول زیر:

$$Q_j = v \cdot \frac{S_j - S^-}{S^+ - S^-} + (1-v) \cdot \frac{R_j - R^-}{R^+ - R^-}$$

$$V = \text{عدد ثابت } 0,5$$

$$S_j = \text{مجموع مقدار } S \text{ برای هر گزینه}$$

$$-S = \text{بزرگترین عدد شاخص } S \text{ برای هر گزینه}$$

$$*S = \text{کوچکترین عدد شاخص } S \text{ برای هر گزینه}$$

$$R_j = \text{مجموع مقدار } R \text{ برای هر گزینه}$$

$$-R = \text{بزرگترین عدد شاخص } R \text{ برای هر گزینه}$$

$$*R = \text{کوچکترین عدد شاخص } R \text{ برای هر گزینه}$$

در نهایت بیشترین مقدار Q به عنوان بهترین گزینه انتخاب می‌شود.

همچنان که نتایج نشان می‌دهد، جدول (۸)، در بین روستاهای مورد مطالعه با توجه به تاثیر گسترش فیزیکی کلانشهر کرمانشاه بر ابعاد اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی و کالبدی روستای نوکان با امتیاز (۰,۸۹۳)، بیشترین تاثیر را پذیرفته است و نسبت به سایر روستاها ارجحیت دارد. همچنین روستاهای کهریز، کرناچی و دره دراز در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند.

جدول (۸): رتبه بندی روستاها مورد مطالعه بر اساس معیارهای مورد بررسی

رتبه	مقدار Q	روستا
۱	۰,۸۹۳	نوکان
۲	۰,۷۱۶	کهریز
۴	۰,۳۲۶	دره دراز
۳	۰,۴۱۲	کرناچی

نتیجه گیری

کلانشهر کرمانشاه دومین شهر بزرگ و پرجمعیت منطقه‌ی غرب و شمال غربی کشور (پس از شهر تبریز) و بزرگ‌ترین شهر استان کرمانشاه است. این شهر همانند سایر شهرهای کشور تحولات جمعیتی و کالبدی زیادی به خود دیده است. به طوری که جمعیت آن از ۱۲۵۴۳۹ نفر در سال ۱۳۳۵ به ۹۴۶,۶۵۱ نفر در سال ۹۵ رسیده است. این افزایش جمعیت شهر و نیاز این جمعیت رو به تزاید به فضای زیستی و عملکردی شهر به رشد شتابان و لجام گسیخته‌ای دامن زده و نیز به علل مختلف دیگر مانند؛ مهاجرپذیری به خصوص در زمان جنگ تحمیلی و سکنی گزینی بخش اعظم مهاجران جنگی استان در این شهر، موقعیت جغرافیایی شهر، گسترش خدمات، واگذاری زمین‌های حاشیه‌ای شهر برای ساخت و سازهای مسکونی و شهری، برنامه‌های عمرانی کشور، تغییرات اجتماعی- اقتصادی و سیاسی کشور، ناکارا بودن سیاست‌های تجدید بافت کالبدی شهر، حتی رها شدن این سیاست‌ها و غیره؛ موجب رشد و گسترش بی برنامه و نابسامان شهر شده است. همه این عوامل به نوبه خود موجب ادغام روستاهای اطراف شهر و تبدیل زمین‌های کشاورزی مطلوب به فضاهای تبدیل زمین‌های کشاورزی مطلوب به فضاهای نابودی امکانات و قابلیت‌های طبیعی شده است، نتایج بررسی اهمیت هر یک از ابعاد و شاخص‌ها گسترش کلانشهر کرمانشاه بر روی روستاهای پیرامون با استفاده از مدل DEMATEL داد که از میان ابعاد مورد بررسی بعد کالبدی در اولویت اول و ابعاد اقتصاد و اجتماعی- فرهنگی در رتبه‌های دوم و سوم قرار می‌گیرند. همچنین از میان شاخص‌های مورد بررسی شاخص (CA)، (دسترسی به خدمات و امکانات عمومی)، در اولویت اول و شاخص‌های (الگوی تولید - مصرف، زمین و مسکن، کاربری زمین، وضعیت کالبدی روستا، درآمد، اشتغال، انسجام اجتماعی و بهزیستی ذهنی و شیوه زندگی جمعیت)، به ترتیب در رتبه دوم تا نهم قرار می‌گیرند.

همچنین نتایج تحلیل و اولویت‌بندی روستاهای پیرامون کلانشهر کرمانشاه با توجه به اثرات گسترش فیزیکی با استفاده از مدل VIKOR نشان داد در بین روستاهای مورد مطالعه با توجه به تاثیر گسترش فیزیکی کلانشهر کرمانشاه بر ابعاد اجتماعی- فرهنگی،

اقتصادی و کالبدی روستای نوکان با امتیاز (۰,۸۹۳)، بیشترین تاثیر را پذیرفته است و نسبت به سایر روستاها ارجعیت دارد. همچنین روستاهای کهریز، کرناچی و دره دراز در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. نتایج این پژوهش با نتایج تحقیقات جمشیدزهی شه‌بخش و قنبری (۱۳۹۹)، شفیع‌ی ثابت (۱۳۹۲)، تیان و همکاران (۲۰۱۷)، همسو می‌باشد.

در نهایت در راستای نتایج تحقیق پیشنهادات ذیل ارائه می‌شود:

- ✚ ایجاد تاسیسات و زیرساخت‌های شهری (آب، برق و گاز و...) در روستاهای ادغام شده در راستای بهبود کیفیت زندگی.
- ✚ واگذاری نظارت بر ساخت و ساز در روستاهای در حال ادغام به شهرداری کلان شهر کرمانشاه؛ جهت جلوگیری از ایجاد بافت فرسوده ناشی از حاشیه نشینی
- ✚ بهبود وضعیت خدمات و امکانات عمومی در محدوده‌های الحاق شده به منظور تسریع فرایند همسان سازی کالبدی با کلان شهر کرمانشاه؛
- ✚ تعیین برنامه زمانی کوتاه مدت و بلندمدت به منظور بهبود کیفیت زندگی ساکنین و اتخاذ اقدامات لازم برای رسیدن به اهداف موردنظر.

منابع

- احمدی، مظهر، عزیزی، شیرین، فایقی، نیکو، (۱۳۹۹)، اثرات پیوندهای روستایی - شهری بر تحولات کالبدی - فضایی نواحی پیراشهری مورد: سکونتگاه‌های محمودآباد و آتشگاه پیرامون شهر کرج، مجله توسعه فضاهای پیراشهری، دوره ۱، شماره ۲، صص ۹۵-۱۰۵.
- استاندارداری استان کرمانشاه، (۱۳۹۸). سالنامه آماری.
- اصغری زمانی، اکبر و زادولی خواجه، شاهرخ و زادولی، فاطمه و بخشی زاده، پیامعلی، ۱۳۹۲، ارزیابی میزان تغییرات کاربری اراضی در روستاهای الحاقی به کلانشهر تبریز طی دوره زمانی (۹۱-۱۳۹۱)، نمونه موردی: آخماقیه، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال دوم، شماره ۲، ۴۸-۳۵.
- افراخته، حسن، (۱۳۸۷)، مقدمه ای بر برنامه ریزی سکونتگاه‌های روستایی، چاپ اول، انتشارات گنج هنر، تهران.
- جلالیان، حمید، ضیائیان، پرویز، دارویی، پرستو، کریمی، خدیجه، (۱۳۹۲)، تحلیل خزش شهری و تحولات کاربری اراضی (مطالعات تطبیقی شهرهای ارومیه و اصفهان)، فصلنامه برنامه‌ریزی کالبدی فضایی، سال ۲، شماره ۴، صص ۷۳-۹۸.
- جمشیدزهی شه‌بخش، امید، قنبری، سیروس، (۱۳۹۹)، خزش شهری و تحولات کالبدی - فضایی سکونتگاه‌های پیراشهر زاهدان، توسعه فضاهای پیراشهری، (۱)۲، صص ۸۵-۱۰۴.
- حاتمی نژاد، حسین، قربانی، رامین، فرهادی، ابراهیم، (۱۳۹۸)، بررسی روند توسعه فیزیکی کلانشهر کرمانشاه و ارائه الگوی بهینه جهات رشد، نشریه آمایش جغرافیایی فضا، دوره ۹، شماره ۳۱، صص ۹۱-۱۱۲.
- دولتی، غلام، عزیز پور، فرهاد و طالشی، مصطفی. (۱۳۹۳)، تحلیل اثر جریان‌ات فضایی در تحولات کالبدی - فضایی روستاهای پیراشهری (مطالعه موردی: دهستان سکونتگاه شمالی) روستایی پیرامون کلان شهر کرج ". مسکن و محیط روستا. شماره ۱۶۶.
- سازمان آمار نفوس مسکن، (۱۳۹۵). نتایج سرشماری.
- سعیدی، عباس (۱۳۸۸)، مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، تهران.
- سعیدی، عباس و عزیز پور، فرهاد، (۱۳۸۳)، شبکه‌های ناحیه‌ای توسعه محلی با تأکید بر پیوندهای روستایی - شهری، نمونه موردی: شبکه تولید شیر در ناحیه لیت کوه آمل، فصلنامه جغرافیا. سال دوم. شماره ۲.
- سعیدی، عباس، (۱۳۸۸)، سطح بندی روستاهای کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. معاونت عمران روستایی. چاپ اول. تهران.
- شفیع‌ی ثابت، ناصر، (۱۳۹۲)، خزش کلانشهر تهران و ناپایداری کشاورزی روستاهای پیرامونی، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۲۴، ۱۴۵-۱۶۲.

- شمس، مجید، ملک حسینی، امید، (۱۳۸۹)، بررسی لزوم احداث شهر جدید در اطراف شهر کرمانشاه، نشریه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی (جغرافیای انسانی)، دوره ۲، شماره ۳، صص ۹۷-۱۰۷.
- شیخ بیگلر، رعنا، اکبریان رونیزی، سعیدرضا، (۱۳۹۷)، خزش شهری، الحاق روستا به شهر و تحلیل اثرات و پیامدها از دیدگاه ساکنان (مطالعه موردی: روستاهای الحاقی به کلان شهر شیراز)، نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، دوره ۵۰، شماره ۳، صص ۵۹۱-۶۰۸.
- صفایی‌پور، مسعود، منصوریان، حسین، کیومرثی، علی، (۱۳۹۶)، بررسی اثرات عینی و ذهنی الحاق روستا به شهر (مطالعه موردی: روستاهای پیرامون شهر نورآباد، استان لرستان)، پژوهش‌های روستائی، دوره ۸، شماره ۱، صص ۱۲۲-۱۳۷.
- ضرابی، اصغر و موسوی، میر نجف، (۱۳۸۸)، بررسی کارکرد شهرهای کوچک در نظام شهری و توسعه منطقه‌ای، مطالعه موردی: استان یزد، مجله جغرافیا و برنامه ریزی محیطی. اصفهان، شماره ۲، صص ۱-۱۸.
- علیزاده، کتایون، هجرتی، محمدحسن، احمدآبادی، محمد، (۱۳۹۲)، بررسی روابط متقابل شهر و روستا (نمونه موردی: روستاهای دهستان عشق آباد با شهر نیشابور)، نشریه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی (چشم‌انداز جغرافیایی)، دوره ۸، شماره ۲۴، صص ۱۳۳-۱۴۵.
- فیروزنیا، قدیر و ضیاء توانا، محمدحسن، رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، (۱۳۸۶)، تبیین فرآیند تحول روستا با بهره‌گیری از نظریه چرخه حیات، نشریه: مدرس علوم انسانی، دوره ۱۱، شماره ۱ (پیاپی ۵۰)، صص ۹۳-۱۱۹.
- فیروزنیا، قدیر، موسی کاظمی، سیدمهدی و صادقی طاهری، اعظم، (۱۳۹۲)، تحلیل تأثیر فاصله در میزان ادغام روستاهای الحاقی به شهر) نمونه: روستاهای ادغامی در شهر کاشان)، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال دوم، شماره چهارم، ۱۲۳-۱۵۱.
- لینچ، کنت، (۱۳۸۶)، روابط متقابل شهر و روستا در کشورهای در حال توسعه، ترجمه محمدرضا رضوانی و داود شیخی؛ انتشارات پیام. مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، سرشماری نفوس و مسکن.

Anas, A., (1999), The Cost and Benefits of Fragmented Metropolitan Governance, The New Regionalist Policies, state university of New York at Buffalo, symposium of Regionalism promise and problems. pp.20:29.

Audrey, C, (1985), Longman Dictionary of Geography; human and physical, Longman. pp.454:736.

Barton, H, Grant, M, Guise, R, (2003), shaping neighborhoods: Argued for health, sustainability and vitality, spoon press, London and New York.

Ewing, R, Pendall, R. & Chen, D.D.T, (2002), Measuring Sprawl and Impact, Washington D.C. Smart Growth America.

Frumkin, H., (2002), Urban Sprawl and Public Health, public health reports, may-june, volume 117. pp: 201-217.

Jing, R, (2020), Comprehensive land consolidation as a development policy for rural vitalisation: Rural In Situ Urbanisation through semi socio-economic restructuring in Huai Town, Journal of Rural Studies, Available online 12 September 2020.

Pozoukidou, G., and Ntriankos, I., (2017), Measuring and Assessing Urban Sprawl: A Proposed Indicator System For The City Of Thessaloniki, Greece, Remote Sensing Applications: Society and Environment, Vol. 8, No. 1, PP. 30-40.

Santanu, D, Nilanjana, D, Ch, Subrata, Gh, (2021), An integrated simulation approach to the assessment of urban growth pattern and loss in urban green space in Kolkata, India: A GIS-based analysis, Ecological Indicators, Volume 121, February 2021, 107178.

Seto, K.C., & Fragkias, M. (2005). Quantifying spatiotemporal patterns of urban land-use change in four cities of China with time series landscape metrics. Landscape Ecology, 20(7), pp 871-88.

Tian, L. et al., (2017), Measuring Urban Sprawl and Exploring the Role Planning Plays: A Shanghai Case Study, Land Use Policy, Vol. 67, No. 1, PP. 426-435.

Zhang, T. (2000), Land Market and Government. S Role in Sprawl, Cities, Vol. 17, No. 2.

مدیریت توسعه شهری با رویکرد اقتصاد پایدار و مدلسازی LQ (نمونه موردی بافت شهری دزفول)^۱

الیاس مودت، گروه شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

میلاذ ولی پور، کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۲۵

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۲۴

چکیده

توسعه پایدار با تأکید بر توسعه پایدار شهری طی دهه‌های اخیر به تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و علمی رایج درباب برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که بتواند نیازهای نسل حاضر را بدون تخریب و یا آسیب رساندن به تأمین نیازها و خواسته‌های نسل‌های آینده تأمین نماید. شهری دارای توسعه پایدار است که اقتصاد شهری پایدار، جامعه شهری پایدار و محیط زیست شهری پایدار را با حفظ اکوسیستم داشته باشد. که این شاخص‌ها از شرایط توسعه پایدار اقتصادی است. ماهیت تحقیق حاضر توسعه‌ای - کاربردی و از نظر روش تحقیق (توصیفی - تحلیلی) است. داده‌های فعالیت‌های صنعتی، خدماتی، کشاورزی به صورت مقایسه‌ای در سال ۱۳۹۵ مورد تجزیه تحلیل قرار گرفته است. همچنین داده‌های بخش‌های اقتصادی به وسیله ضریب مکانی (LQ) و نمایش نموداری با سه عنصر اقتصاد کشوری، اقتصاد شهر دزفول و مقایسه میان دو بافت شهر مورد ارزیابی قرار گرفته است. با تحلیل و بررسی اقتصاد توسعه پایدار شهر دزفول از لحاظ ضریب مکانی که خود شامل اشتغال پایه و غیر پایه می‌باشد. به ارائه پیشنهاداتی برای بهبود یافتن نسبت و ضرایب اقتصادی ارائه گردیده است. که با افزایش این دو مولفه میزان اشتغال نیز افزایش می‌یابد که در انتها باعث داشتن اقتصادی پایدار می‌شود، و با سنجش اقتصاد شهر دزفول بر اساس معیار کشوری به راه بافت قدیم و جدید دزفول به اشتغال غیر پایه می‌رسیم که این امر باعث از کارافتادگی اقتصاد شهر و در نهایت شهر را از توسعه پایدار دور می‌کند. که برای رفع این مشکل از دو سناریو الگوی مصرف و بهروری نیروی ثابت کار پیشنهاداتی ارائه می‌شود که به توسعه پایدار شهری کمک می‌کند.

کلمات کلیدی: اقتصاد پایدار، توسعه پایدار، بافت شهری، LQ، دزفول.

۱. مقدمه

معنای پایداری در طول سالها تکامل یافته و دارد با گذشت زمان در بسیاری از رشته‌ها به طور گسترده‌ای بحث می‌شود. تفسیرهای فراوان و مفاهیم اجرای پایداری از دیدگاههای مختلف وجود دارد، به عنوان یک نتیجه از این تنوع در طبیعت موجود است (Steiniger et al., 2020). پایداری شهری را می‌توان طرحتی برای توسعه شهری آینده دانست و همچنین توسعه مجدد موارد موجود به شیوه‌ای محیطی و با صرفه اقتصادی، هدف از این طریق ترویج رفاه انسانی و ثروت اقتصادی با توجه به کاهش میزان و سازگاری با اثرات منفی در حال حاضر است، دامنه پایداری بسیار گسترده شده است که با جنبه‌های همچون ترکیب محیط فیزیکی (اکولوژی) با ابعاد اقتصادی و اجتماعی پیوند خورده است (Ali-Toudert, Ji, Fährmann, & Czempik, 2019).

شاخص‌های پایداری شهری تحت تأثیر توسعه شاخص‌ها در زمینه‌های مختلف از جمله توسعه محیط زیست و منابع طبیعی، علوم بهداشتی، توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی بوده است. استفاده از این شاخص ممکن است اهداف مختلفی را که ممکن است ابزاری مفهومی و سیاسی در نتیجه‌گیری و تصمیم‌گیری توسعه پایداری شهری که مفید هستند ارائه دهد (Steiniger et al., 2020). به موازات علاقه سریع در حال رشد به مفهوم اقتصاد، ما شاهد توجه روزافزون به نقش شهرها در تسهیل تحولات اجتماعی به الگوهای تولید و مصرف پایدار هستیم. با این حال، با توجه به تحولات پایدار شهری در مورد نیاز به تغییر بحث در حال افزایش است. شیوه‌های حاکمیت و مدل‌های کسب و کار از خدمات شهری به طور فزاینده تقاضا را یکپارچه می‌کند (Babamiri, Pishvae, & Mirzamohammadi, 2020).

تغییرات در سبک زندگی شهری و الگوهای مصرف شهرها هستند تا حد زیادی به عنوان موتورهای رشد شناخته می‌شوند. اغلب شهرها به عنوان مکان‌های سازنده برای آزمایش با حالت‌های جایگزین از مدیریت عمومی و ارائه خدمات شهرت دارند، که اغلب در همان زمان توسعه ناپایدار اگر به درستی کنترل و ارزیابی نشود مدیریت درستی بر پایداری نخواهیم داشت (Fratini, Georg, & Jørgensen, 2019).

برای دستیابی به بافت تاریخی شهرها باید مورد توجه قرار گیرد، پس از غفلت در موارد اخیر و تغییر حالت زندگی، نیازهای ساکنان طبق الگوهای ایجاد شده صدمات (گاهی جبران‌ناپذیر) به بافت‌های تاریخی و ارزشهای آن فراموش شده است. با توجه به گفته کوین لینچ، شهر باید یک هویت شهری را به هویت جامعه تحمیل کند. پیوندهای انسانی با محیط برای موجودات شهر تاریخی با سیستم شهری صد ساله، که به یک تعادل پویا رسیده بودند، عموماً به دلیل عدم توجه به ساختار فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی خود را از دست داده‌اند. با خروج ساکنان اصلی، آنها فراموش شدند و کالبد به شدت آسیب دیده، ساختارهای تاریخی آن دگرگون شده، پیوندهای اصلی و فرهنگی آن فراموش شده است، و شهر تاریخی، معروف به بافت تاریخی از گذشته است. به دلیل تغییر بافت فرسوده تغییر نام داده و ارزش آن کم شده است. با گذشت زمان مهاجرت فقرا و مهاجران و ویرانی‌ها که اتفاق افتاد به مکان‌های بزهکار تبدیل شد (Arabi, Naseri, & Jahdi, 2019).

بافت شهری در بسیاری از شهرهای ایران، به ویژه شهرهایی با پیشینه تاریخی با تغییرات بسیاری در طول زمان مواجه بوده است. به گونه‌ای که تفاوت چشمگیری میان بخش‌های سنتی و جدید وجود دارد. به نظر می‌رسد که توسعه میزان اشتغال پایه اقتصاد شهر را پایدارتر می‌کند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۶). به گونه‌ای که هرچه میزان اشتغال شهر را از حالت غیرپایه به پایه برسانیم به اقتصادی پایدارتر می‌رسیم که باعث توسعه سریع شهر، احیاء و تجدید حیات بافت می‌شود (زمانیان و ملک پور اصل، ۱۳۸۷).

برآنیم که با سنجش اقتصاد پایدار میان دوبافت قدیم و جدید شهر دزفول پیشنهاداتی را برای توسعه اقتصادی پایدار برای رشد و حیات مجدد و توسعه بافت قدیم همگام با بافت مدرن ارائه دهیم. ضریب مکانی روشی است که احتمالاً از تکنیکهای رایج و متداولی است که در تحلیل پایه اقتصادی کاربرد دارد و به هنگام شناخت سطح تخصص یک ناحیه در مقایسه با یک ناحیه معیار اغلب کشور قابل استفاده است (زیاری، ۱۳۸۶). در این تحقیق ما از بافت شهر دزفول استفاده نموده و میزان اشتغال در سطح دو

بافت سنتی و مدرن بررسی می‌شود و بخش‌های که باعث از کارافتادگی اقتصاد شهر شده بر اساس نیازی که دارند پیشنهاداتی برای طراحی و بازسازی آن ارائه می‌شود.

۲- مبانی نظری تحقیق

۲-۱- مفهوم توسعه پایدار شهری

در سال ۲۰۱۸، جمعیت جهانی شهری ۵۵٪ از کل جمعیت را به خود اختصاص داده است و تا سال ۲۰۵۰ انتظار می‌رود که این نسبت به ۶۵٪ برسد (DESA, 2019). بنابراین شهرها پیش زمینه برای توسعه پایدار هستند (Ahern, 2011). دیدگاه نوین در توسعه شهری، نتیجه عدم موفقیت شهر در امر تامین سکونت ایده آل بود، چراکه تجارب به دست آمده در دنیا نشانگر برخی مسائل عمده در این زمینه بود. تخریب محیط زیست شهری، فقدان عدالت اجتماعی و عدم مشارکت مردم در امور شهرها، وجود کاربرهای شهری از جمله معضلات بودند که نیاز به ایده‌ها و روش‌های جدید را در امر توسعه شهری نمایان می‌ساخت (Yang, Yang, & Wang, 2020).

شهر پایدار می‌توان شهری دانست که در آن تنوع برقرار باشد و تفکیک و جدایی کالبدی وجود نداشته باشد و تمام طبقه‌های اجتماعی، امکان بهره‌گیری از خدمات و تسهیلات رفاهی را داشته باشد. (Strulak-Wójcikiewicz & Lemkea, 2019). شهر پایدار در روند توسعه پایدار شهری می‌بایستی ملاحظاتی را در ساختار شهری برای گسترش رضایت اجتماعی و افزایش رفاه شهروندی فراهم کند که بی‌شک تحقق رفاه، عمومی، بهبود سطح توسعه انسانی پایدار را نیز به همراه خواهد داشت (مرادی مکرری و حیدری کیا، ۱۳۹۷). به همین منظور معیارهای توسعه پایدار شهری با هدف بهبود کیفیت و رفاه شهروندان به شرح زیر می‌باشد:

۱- تکنولوژی استفاده از انرژی تجدید شونده.

۲- مجاورت محل کار و مسکن

۳- کاهش اتلاف وقت و استفاده موثر آن

۴- ساخت ساختمانهای مقاوم و بادوام

۵- ایجاد یک سیستم حمل نقل مناسب (Imperatives, 1987).

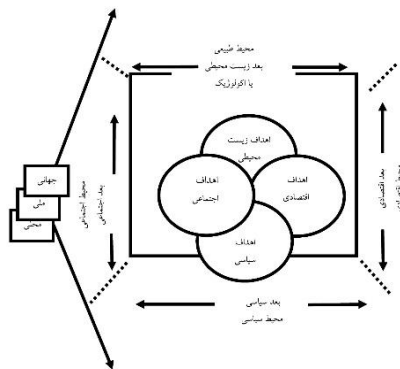
۲-۲- عناصر تشکیل دهنده پارادایم جدید: پایداری

مدیریت شهری، سازمانی گسترده از عناصر و اجزای رسمی و غیر رسمی موثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهری با هدف اداره و هدایت کنترل توسعه همه جانبه و پایدار شهرها می‌باشد که دارای مهمترین نقشه موفقیت طرح‌های توسعه شهری است (تقوایی و صفر آبادی، ۱۳۹۲).

توسعه پایدار شهری، شکلی از توسعه امروزی است که می‌تواند توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند (ملکی و دامن باغ، ۱۳۹۲).

اصول زیر را می‌توان به عنوان اصول حاکم بر یک جامعه پایدار در نظر گرفت:

- یک جامعه پایدار محدودیت‌های اکولوژیکی عمده را مدنظر قرار می‌دهد.
- یک جامعه پایدار در جستجوی پایداری اجتماعی و کیفیت زندگی بالا می‌باشد.
- یک جامعه پایدار راهکارهای فراگیر و جامع را به کار می‌گیرد.
- پایداری متضمن اخلاق جدیدی است.
- جوامع پایداری، جوامعی متکی بر عدالت و برابری هستند.
- جوامع پایدار بر اهمیت جوامع پایدار تکیه دارند (امین زاده، ۱۳۹۰: ۱۰).

شکل (۲): محیط‌ها و ابعاد توسعه پایدار (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۸)

۲-۳- مدیریت شهری

مدیریت شهری اولین بار زمانی مورد توجه واقع گردید که در سال ۱۹۷۶ با پیدایش مفهوم توسعه پایدار و سلامت شهری در راستای اهداف برنامه سازمان ملل به عنوان برنامه مدیریت شهری قرار گرفت. مطرح شدن این مفهوم باعث حرکت مدیریت متمرکز به سمت مدیریت غیر متمرکز در چارچوب مدیریت‌های محلی تر با هدف توسعه شهری بوسیله سازمان‌های محلی می‌باشد (پرهیزکار و فیروزبخت، ۱۳۹۰).

۲-۴- وظایف و اهداف مدیریت شهری

- ۱- آماده سازی زیرساخت‌های اساسی برای عملکرد کارآمد شهرها.
- ۲- آماده سازی خدمات لازم برای توسعه منابع انسانی، بهبود بهره وری و بهبود استانداردهای زندگی شهری.
- ۳- تنظیم فعالیت‌های تاثیرگذار بخش خصوصی بر امنیت، سلامتی و رفاه اجتماعی جمعیت شهری.
- ۴- آماده ساختن خدمات و تسهیلات لازم برای پشتیبانی فعالیت‌های مولد و عملیات کارآمد موسسه‌های خصوصی در نواحی شهری.
- ۵- ارتقای شرایط کار و زندگی همه جمعیت شهر با توجه به افراد و گروه‌های کم درآمد.
- ۶- تشویق توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار.
- ۷- حفاظت از محیط کالبدی شهر (لطفی و همکاران، ۱۳۸۸).

۲-۵- پایداری اقتصاد

اقتصاد، مطالعه تولید و مصرف کالا و خدمات است و دارای دو متغیر ورودی و خروجی است. ورودی عبارت است از زمین، کالا، انرژی و مواد معدنی که کارخانه‌ها برای تولید محصول نیاز دارند و خروجی، کالاها و محصولات است که شرکت‌ها و کارخانه‌ها برای مصارف عرضه می‌کنند (بیگدلو و باقری، ۱۳۹۷).

یکی از قوانین توسعه پایدار بر این مبناست که یک نظام اقتصادی باید حداقل به اندازه مجموع کاهش ارزش سرمایه‌های مصنوعی و سرمایه‌های طبیعی، ذخیره داشته باشد. در خصوص توسعه اقتصادی و توسعه پایدار دو جنبه کلیدی وجود دارد. اول روشن ساختن تضاد بین توسعه اقتصادی کوتاه مدت و نیازهای زیست محیطی بلند مدت هدف دولت‌ها کشورهای توسعه یافته در درجه اول تامین و حفظ تداوم رشد اقتصادی است (جمعه پور، ۱۳۸۲).

۲-۶- ویژگی حرکت بسوی بلوغ اقتصادی

- ویژگی نیروی کار تغییر کند و مهارت‌های لازم را کسب خواهد کرد؛ مردم بیشتر تمایل دارند در شهرها سکونت گزینند تا روستاها؛ دستمزد کارگران افزایش می‌یابد تا با تشکیل سازمانهای کارگری، امنیت اجتماعی و شغلی خود را افزایش دهند.
- خصایص مالکیت تولید تغییر می‌یابد و کارفرمایان کاردان و فعال به مدیران لایق و نخبه مبدل می‌شوند.
- جامعه از فعالیت‌های صرف صنعتی کسل می‌شود و خواهان تغییرات بیشتری در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی است و این امر راه را برای ورود به مرحله بعد باز می‌کند (فنی، ۱۳۹۳:۴۳).

۳- روش شناسی تحقیق

ماهیت تحقیق حاضر توسعه‌ای - کاربردی و از نظر روش تحقیق (توصیفی - تحلیلی) است. آمار و اطلاعات پژوهش حاضر از نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مسکن ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان جمع آوری شده است. داده‌های فعالیت‌های صنعتی، خدماتی، کشاورزی به صورت مقایسه‌ای در سال ۱۳۹۵ مورد تجزیه تحلیل قرار گرفته است. همچنین داده‌های بخشهای اقتصادی به وسیله ضریب مکانی و نمایش نموداری با سه عنصر اقتصاد کشوری، اقتصاد شهر دزفول و مقایسه میان دو بافت شهر مورد ارزیابی قرار گرفته است. که با سنجش اقتصاد پایدار توسط ضریب مکانی میان دو بافت قدیم و جدید شهر دزفول پیشنهاداتی را برای توسعه اقتصادی پایدار برای رشد و حیات مجدد و توسعه بافت قدیم همگام با بافت مدرن ارائه دهیم.

ضریب مکانی (LQ) روشی است که احتمالاً از تکنیکهای رایج و متداولی است که در تحلیل پایه اقتصادی کاربرد دارد. این روش به هنگام شناخت سطح تخصص یک ناحیه در مقایسه با یک ناحیه معیار (اغلب کشوری باشد) قابل استفاده است. در این قسمت ما از بخش بافت فرسوده شهر دزفول استفاده نموده و اقتصاد این بخش را با اقتصاد بخش مدرن شهر مقایسه خواهیم کرد. بررسی ضریب مکانی در طی زمان درباره این مسئله که خواه یک اقتصاد منطقه‌ای گیرایش را از دست بدهد و یا خواه به قدرت خود بیفزاید، و در نظر دارد که با سنجش ضریب مکانی رانش‌های اقتصادی بافت قدیم را از بین برد که همگام با بخش مدرن شهری احیا شود.

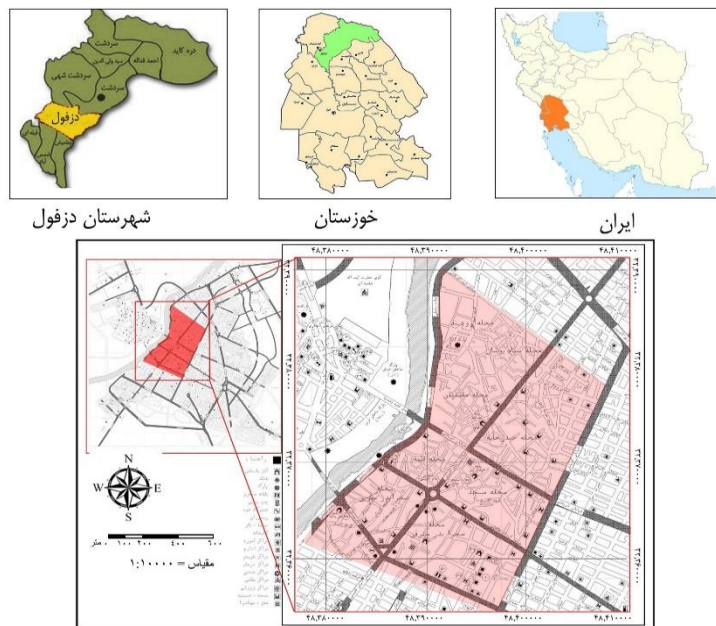
هدف این تحقیق در تقسیم اقتصاد یک منطقه به فعالیت‌های پایه و غیر پایه، در یک سطحی با جزئیات کافی جهت تعیین تخصصهای لازم اقتصاد منطقه می‌باشد. بر این اساس، نخست از رهیافت فرضی استفاده کرده و صنایع موجود را به بخش‌های پایه و غیر پایه طبقه‌بندی نموده‌ایم. همچنین اطلاعات تفضیلی درباره فعالیت‌های پایه‌ای را بدست آورده و با طبقه‌بندی برای تمام بخش‌های که فعالیت‌های پایه‌ای را نمایش می‌دهند، تصمیم‌گیری می‌شود.

جدول (۱): ابعاد و متغیرهای مورد نیاز برای ضریب مکانی LQ

متغیرها	ابعاد
بافت جدید - بافت قدیم - شهر دزفول استان خوزستان - کل کشور	فعالیت خدماتی
	فعالیت صنعت
	فعالیت کشاورزی

۴- شناخت منطقه مورد مطالعه

دزفول شهری است در جنوب غربی ایران $32.3831^{\circ} N, 48.4236^{\circ} E$ که با مساحت نزدیک به 4762 کیلومتر مربع در کنار رودخانه دز و در بخش‌های جلگه‌ای استان خوزستان واقع شده است. شهر در ارتفاع 143 متری از سطح دریا و از شهرهای شمالی استان خوزستان است. جمعیت این شهر 444000 نفر (در 78348 خانوار) است (مرکز آمار ایران، 1395). دزفول در زمان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بارها مورد اصابت موشک‌های دشمن قرار گرفت. محدوده مورد مطالعه این پژوهش بافت قدیم دزفول می‌باشد این بافت دارای 28 محله می‌باشد و از مهمترین آنان می‌توان به محله قلعه، سیاهپوشان، رودبند، مسجد، صحرا بدر مغربی، صحرا بدر مشرقی و مقدمیان اشاره کرد (نعیما، 1376 : 73). در این بافت کاربری مسکونی با مساحتی حدود 90 هکتار $46,14$ درصد از سطح کل محدوده مورد مطالعه را به خود اختصاص داده است. همچنین شبکه معابر با وسعتی نزدیک به 55 هکتار، $27,16$ درصد از سطح محدود را اشغال نموده است. کاربری تجاری به لحاظ وجود بازار قدیم و بازار جدید درصد بالایی از اراضی محدوده را اشغال نموده است. به صورتی که با مساحتی بیش از 10 هکتار و اختصاص $6,54$ درصد از سطح کل محدوده در مرتبه سوم قرار دارد و نشان‌دهنده اهمیت و مقیاس این کاربری در محدوده است زیرا این مقدار سطح بسیار بیشتر از نیازهای محلی است. کاربری بهداشتی نیز با 3 واحد و مساحت 96 مترمربع، در میان کاربری‌های موجود در این محدوده کمترین سطح را دارا است (مهندسین مشاور چغازنبیل، 1388).

شکل (۳): نقشه موقعیت بافت دزفول در ایران، خوزستان و شهر دزفول (منبع: نگارندگان)

۵- تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تحلیل اقتصادی مبتنی بر اقتصاد پایه سه گام در نظر گرفته شده است که به ترتیب زیر می‌باشد:

گام اول: تبیین نظریه اقتصاد پایه و مفاهیم مرتبط با آن.

گام دوم: قواعد تجربی و بیان قواعد به زبان ریاضی.

گام سوم: مطالعه اقتصاد پایه مبتنی بر نحوه پیش‌بینی جایگاه فعالیت‌ها در اقتصاد منطقه (زمانیان و ملک پور اصل، 1387).

۱-۵- گام اول

تحلیل اقتصاد پایه مبتنی بر نظریه اقتصاد پایه است که بر اساس فرضیاتی استدلال می‌کند که فعالیت‌های صادراتی دلیل موجودیت و رشد مناطق، شهرها و یا نواحی محلی هستند (حائری، شماره ۲۲۰).

مدل اقتصاد پایه یکی از روش‌های تحلیل اقتصادی ناحیه و نیز آینده‌نگری در مورد آن می‌باشد. به منظور تحلیل اقتصادی ناحیه مورد مطالعه، اولین کار تعیین بخش‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعت، خدمات و ...) ناحیه است. مرحله بعد تعیین مشاغل اصلی (پایه) و فرعی (غیر پایه) می‌باشد.

در مدل پایه اقتصادی تغییرات جمعیت تابع فعالیت‌های اقتصادی خواهد بود.

فعالیت‌های اقتصادی به دو دسته پایه یا Basic activities و غیر پایه یا Non-basic activities تفکیک می‌شوند (صبغ کرمانی، ۱۳۷۹).

کل اشتغال = اشتغال پایه + اشتغال غیر پایه

فعالیت‌های پایه به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که توسط ساکنین خارج از منطقه استفاده می‌شود و در نتیجه برای منطقه درآمد زا خواهد بود. به عبارت دیگر تولیدات فعالیت‌های پایه به خارج از منطقه صادر می‌شود. فعالیت‌های پایه تابع ایجاد خدمات زیر بنائی و سرمایه گذاری بخش خصوصی می‌باشند که می‌توانند توسط تصمیم‌گیری برنامه ریزان هدایت شوند فعالیت‌های غیر پایه شامل فعالیت‌هایی است که مورد نیاز ساکنین منطقه می‌باشد و در نتیجه نیازمند حمایت جمعیتی می‌باشند. مانند خدمات آموزش عمومی، خدمات درمانی عمومی.

در این مدل ضریبی تحت عنوان ضریب پایه اقتصادی تعریف می‌شود که برابر است با:

ضریب پایه اقتصادی = کل شاغلین تقسیم بر شاغلین پایه

لذا با محاسبه ضریب پایه اقتصادی در منطقه بر اساس آمار وضع موجود و برنامه ریزی فعالیت‌های پایه می‌توان کل اشتغال را در آینده محاسبه نمود (زیاری و خوشنویس، ۱۳۹۶).

جدول (۲): معیارهای اساسی برای طبقه بندی اشتغال در اقتصاد پایه

اشتغال غیر پایه		اشتغال پایه		درجه
ویژگی محصول	ویژگی اشتغال	ویژگی محصول	ویژگی اشتغال	اهمیت
مورد مصرفی جمعیت محلی است	جمعیت گراست	جنبه صادراتی نیرومندی دارد	محل گراست	درجه ۱
	تصمیمات اساسی فعالیت در محل گرفته می‌شود		تصمیمات اساسی در خارج منطقه گرفته می‌شود - جنبه تولیدی دارد. جنبه عمده فروشی دارد	درجه ۲

مآخذ: زمانیان و ملک پور اصل، ۱۳۸۷

۵-۲- گام دوم

نسبت اشتغال پایه به اشتغال غیر پایه را نسبت اقتصاد پایه می‌نامند. به عنوان نمونه: اگر در یک ناحیه ویژه مطالعه در برابر هر شاغل در بخش پایه، دو شاغل در بخش غیر پایه وجود داشته باشد نسبت پایه یک به دو خواهد بود. این نسبت، بدان معناست که افزایش یک شغل دو خواهد بود. این نسبت، بدان معناست که افزایش یک شغل در بخش پایه، منجر به ایجاد دو شغل در بخش غیر پایه

خواهد شد. به همین صورت کاهش یک شغل در بخش پایه، اشتغال در بخش غیر پایه را کاهش می دهد. در ضمن اگر نسبت پایه یک به دو باشد ضریب اقتصاد پایه برابر سه خواهد شد. زیرا هنگامی که در بخش پایه، یک شغل افزوده می شود، در مجموعه سه شغل ایجاد خواهد شد (زیاری و قراری، ۱۳۹۱:۱۲۰).

$$M = \frac{E}{B}$$

رابطه ۱

$$D = \frac{P}{E}$$

رابطه ۲

ضریب پایه = m

ضریب جمعیت = D

کل اشتغال = E

کل جمعیت = P

از روابط بالا با مشخص بودن مقادیر تغییر در بخش پایه، می توان تغییر در فعالیت پایه را در ضریب پایه ضرب کرد و بدین ترتیب، تاثیر اشتغال بر نظم اقتصاد کلی را برآورد می کند (محبی، ۱۳۹۱).

$$E = mb$$

رابطه ۳

۵-۳- گام سوم

ضریب مکانی LQ: ضرایب مکانی در یک نقطه زمانی خاص و با استفاده از فرمول زیر محاسبه می شود:

$$LQ = \frac{\left[\frac{ei}{e}\right] / \left[\frac{Ei}{E}\right]}{\text{share of regional employment in industry } i}$$

ei = اشتغال منطقه ای در صنعت i

e = مجموع اشتغال منطقه ای (در همه بخش ها)

Ei = اشتغال منطقه معیار در صنعت i

E = مجموع اشتغال در منطقه معیار

به طور اخص، ضریب مکانی را می توان به صورت نسبت سهم اشتغال منطقه ای یک صنعت بر سهم اشتغال کشوری نیز توصیف کرد. نتیجه بدست آمده از ضریب مکانی ممکن است بصورت یکی از روش های زیر تفسیر گردد:

۱- $1,0 >$ ضریب مکانی: $(ei/e) > (Ei/E)$. این منطقه نسبت به منطقه معیار سهم اشتغال (یا عایدی، غیره) بالاتری در صنعت i

دارد. حداقل بخشی از اشتغال یک منطقه در بخش صنعتی i ، به فعالیت های پایه ای مربوط است. همچنین فرض بر این است که، صنعت i کالاها و خدمات زیادی را تولید می کند تا به مصرف محلی رسانده و بنابراین اقدام به صادر کردن تولیدات اضافی نماید.

۲- $1,0 =$ ضریب مکانی: $(Ei/E) = (ei/e)$. سهم اشتغال منطقه ای در صنعت i برابر با سهم اشتغال منطقه معیار می باشد. این

مبناست که آن منطقه کاملاً خودکفاست و نه صادر کننده و نه وارد کننده کالاها یا خدمات آن صنعت خاص می باشد. در ضمن اینجا کل اشتغال غیر پایه محسوب می شود.

۳- $1,0 <$ ضریب مکانی: $(ei/e) < (Ei/E)$. در صورتیکه صنعت i سهم کمتری از اشتغال را نسبت به منطقه معیار داشته باشد -

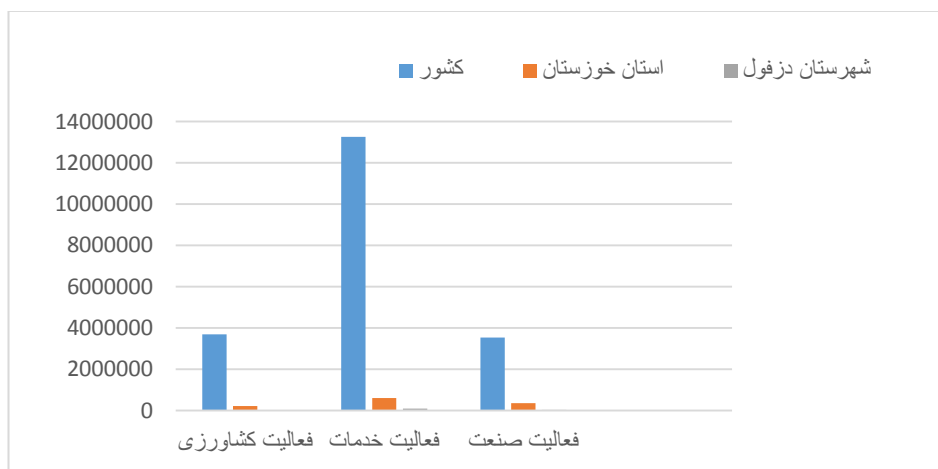
یعنی منطقه از سطح خودکفایی سقوط کرده و جهت مواجهه با تقاضای محلی، کالاها و خدمات بخش صنعتی خاص نیازمند می باشد. در اینجا نیز کل اشتغال غیر پایه در نظر گرفته می شود. همانطور که در بخش اهداف ذکر کردیم هدف ما

دسته بندی کردن اقتصاد مناطق شهر دزفول براساس فعالیت‌های پایه و غیرپایه، در یک سطحی با جزئیات کافی جهت تعیین تخصیص‌های اقتصاد منطقه می‌باشد (زیاری و قراری، ۱۳۹۱:۱۸۰).

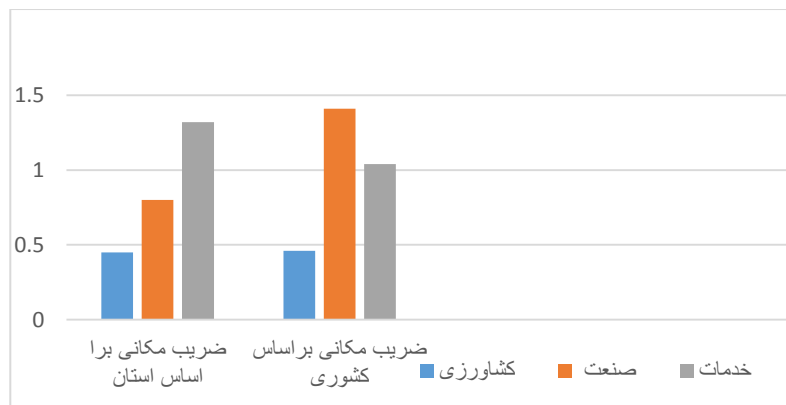
جدول (۳): مقایسه فعالیت‌های اقتصاد شهر دزفول با استان و کشور

جمع کل اشتغال	میزان اشتغال در بخش‌های مختلف			شرح
	خدمات	صنعت	کشاورزی	
۲۰۴۷۶۰۰۰	۱۳۲۵۳۰۰۰	۳۵۲۷۰۰۰	۳۶۸۷۰۰۰	کل کشور
۱۱۷۱۲۶۰	۵۹۹۶۸۵	۳۵۹۵۷۷	۲۱۱۹۹۹	استان خوزستان
۱۳۰۹۳۵	۸۸۵۴۵	۳۱۴۲۵	۱۰۹۶۵	شهرستان دزفول
	۱/۳۲	/۸	/۴۵	LQ شهرستان دزفول بر اساس اشتغال در استان
	۱/۰۴	۱/۴۱	/۴۶	LQ شهرستان دزفول بر اساس اشتغال در کشور
	/۵۱۱	/۲۴	/۱۸۱	ضریب حاصل از LQ استان
	/۶۴۷	/۱۷	/۱۸	ضریب حاصل از LQ کشور
۴۳۳۸۷	۴۳۳۸۷			میزان اشتغال پایه در شهرستان دزفول بر اساس LQ استان
۱۶۴۲۲	۳۵۳۸	۱۲۸۸۴		میزان اشتغال پایه در شهرستان دزفول بر اساس LQ کشور
130935 - 16422 + 43387 = 71126				میزان اشتغال غیرپایه

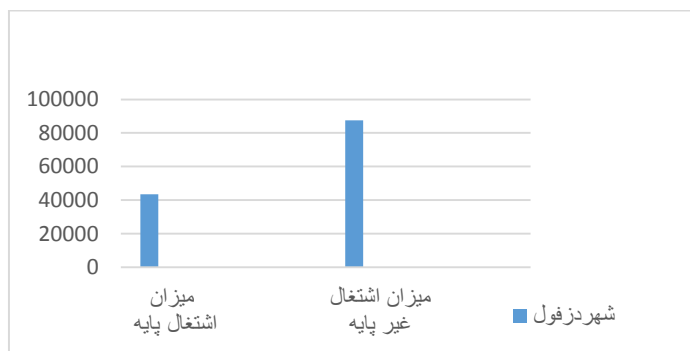
منبع: نگارندگان برگرفته از مرکز آمار و اطلاعات راهبرد ها، ۱۳۹۵

نمودار (۱): مقایسه فعالیت اقتصادی خدمات - کشاورزی - صنعت (منبع: نگارندگان)

نمودار (۲): ضریب مکانی فعالیت‌های اقتصادی در شهر دزفول بر اساس استان و کشوری (منبع: نگارندگان)

نمودار (۳): بررسی میزان اشتغال پایه و غیر پایه شهر دزفول (منبع: نگارندگان)

۵-۴- تعیین نسبت اقتصاد پایه و ضریب پایه اقتصادی

نسبت اقتصاد پایه نشان می‌دهد که افزایش یا کاهش یک شغل در بخش اشتغال پایه منطقه مورد مطالعه تا چه حد بر اشتغال غیر پایه آن منطقه تاثیر می‌گذارد. به عبارت دیگر:

نسبت اقتصاد پایه = اشتغال غیر پایه تقسیم بر اشتغال پایه

ضریب پایه اقتصادی (ضریب تکاثر)؛ روابط بین عوامل اقتصاد پایه و غیر پایه در منطقه و نیز حد توان جذب جمعیت در اثر این فعالیت‌ها را مشخص می‌کند، به عبارت دیگر:

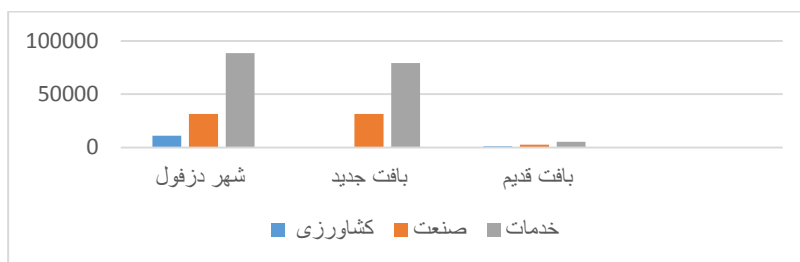
ضریب پایه اقتصادی = کل شاغلین تقسیم بر شاغلین پایه

که نشان می‌دهد افزایش یا کاهش اشتغال پایه یک منطقه تا چه حد بر روی کل اشتغال آن منطقه تاثیر می‌گذارد. زیرا معمولاً با افزایش فعالیت‌های پایه در یک منطقه، جریان در آمد منطقه افزایش می‌یابد که این افزایش موجب ازدیاد تقاضا برای کالا و خدمات در درون آن شده و نتیجتاً افزایش فعالیت‌های غیر پایه‌ای در منطقه را موجب می‌شود. برعکس با کاهش فعالیت‌های پایه‌ای در آمد منطقه نیز کم شده و میزان تقاضا برای فعالیت‌های غیر پایه نقصان می‌یابد. بدین ترتیب فعالیت‌های پایه‌ای محرک اصلی در هر تغییر به حساب می‌آیند و روی منطقه تاثیر افزایشی دارند. بر اساس فوق:

نسبت اقتصاد پایه: $0/84$ و ضریب پایه اقتصادی: $0/45$ نسبت اقتصاد پایه شهر نشان می‌دهد که افزایش یک شغل در بخش پایه، منجر به ایجاد $0/84$ در بخش غیر پایه خواهد شد. (به همین صورت کاهش یک شغل در بخش پایه، اشتغال در بخش غیر پایه را کاهش می‌دهد). همچنین ضریب پایه اقتصادی برابر است با $0/45$ که می‌توان نتیجه گرفت هنگامی که در اشتغال پایه، یک شغل افزوده می‌شود، در مجموع $0/45$ شغل جدید ایجاد خواهد شد.

۵-۵- مقایسه بافت جدید و قدیم شهر دزفول بر اساس اشتغال پایه یا غیر پایه

با توجه به مطالب فوق شهر دزفول از لحاظ اقتصادی صنعت و خدماتی در سطح کشوری و در سطح استان از لحاظ خدماتی دارای فعالیت اقتصادی است. همانطور که پیش تر ذکر کردیم شهر دزفول از دو بافت قدیم و جدید تشکیل شده حال بر اساس ضریب LQ دو بافت شهر را از لحاظ اشتغال پایه یا غیر پایه‌ای سنجش می‌کنم و بر اساس آن نسبت و ضرایب را مورد بررسی قرار می‌گیرم.

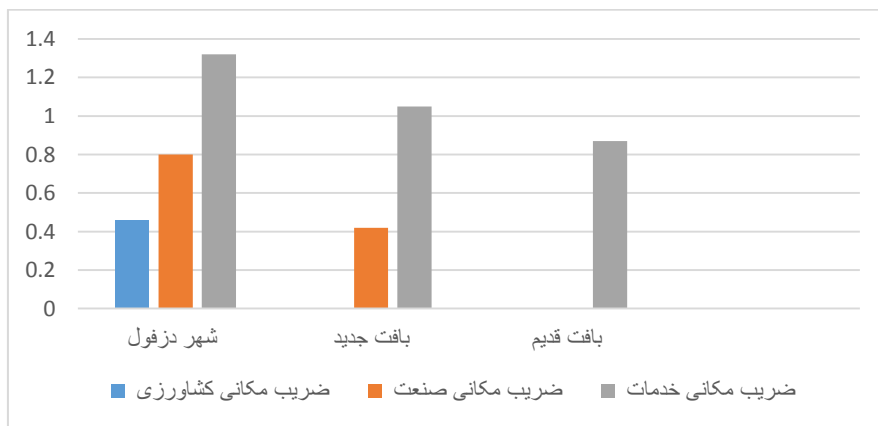

نمودار (۴): مقایسه فعالیت‌های اقتصادی شهر دزفول بر اساس بافت قدیم و جدید (منبع: نگارندگان)

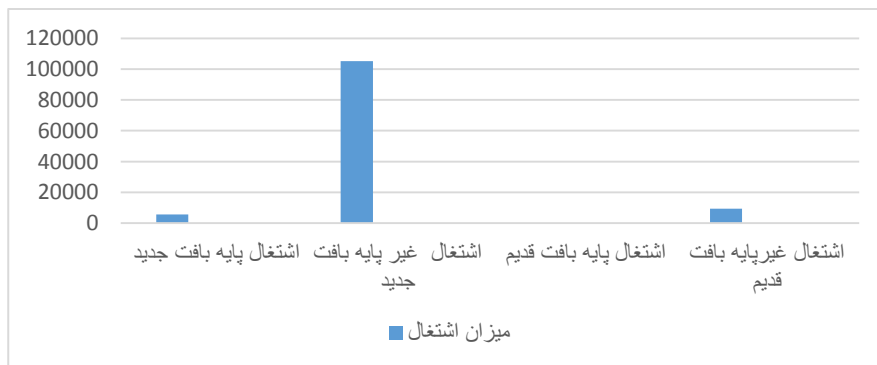
جدول (۴): تعیین اشتغال و ضریب، نسبت اقتصادی بافت قدیم و جدید شهر دزفول

جمع کل اشتغال	میزان اشتغال در بخش‌های مختلف			شرح
	خدمات	صنعت	کشاورزی، شکار، جنگلداری و شیلات	
۱۳۰۹۳۵	۸۸۵۴۵	۳۱۴۲۵	۱۰۹۶۵	شهرستان دزفول
۱۱۰۷۲۰	۷۹۲۹۵	۳۱۴۲۵	-----	بافت جدید
۹۲۵۰	۵۴۵۰	۲۵۵۰	۱۲۵۰	بافت قدیم
	۱/۰۵	۰/۴۲	-----	بافت جدید براساس LQ شهرستان
	۰/۸۷	۰	-----	بافت قدیم براساس LQ شهرستان
۵۵۲۶	۵۵۲۶	۰	-----	میزان اشتغال پایه در بافت جدید بر اساس LQ شهرستان
۰	۰	۰	-----	میزان اشتغال پایه در بافت قدیم بر اساس LQ شهرستان
110720 - 5526 = 105194				میزان اشتغال غیر پایه جدید
9250				میزان اشتغال غیر پایه قدیم
$\frac{5526}{111372} = 0/045$				نسبت اقتصاد پایه بافت جدید
$\frac{5526}{121686} = 0/042$				ضریب پایه اقتصادی بافت جدید
۰				نسبت اقتصاد پایه بافت قدیم
۰				ضریب پایه اقتصادی بافت قدیم

منبع: نگارندگان

نمودار (۵): جدول مقایسه ضریب مکانی بافت قدیم و جدید (منبع نگارندگان)

نمودار (۶): جدول بررسی میزان اشتغال پایه و غیر پایه در بافت قدیم و جدید شهر دزفول (منبع نگارندگان)

با بررسی فعالیت اقتصادی و نوع اشتغال (پایه یا غیر پایه) شهر دزفول براساس مدل LQ، دو بافت شهر دارای اشتغال غیر پایه هستند. برای ایجاد اقتصاد توسعه پایدار باید اشتغال پایه را دردو بافت احیا کنیم. با ایجاد اشتغال پایه نسبت و ضریب اقتصادی افزایش می یابد که این نسبت و ضریبها باعث ایجاد اشتغال در بخش غیر پایه و ایجاد شغل جدید می شود.

۶- نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اقتصاد پایه و غیرپایه در دزفول اقدام به بررسی موضوع نمود که براساس یافته ها نتایج زیر بصورت ۲ سناریو ارائه می گردد:

سناریو ۱: فرضیه الگوی مصرف

گاهی مصرف شکل طبیعی خودش را از دست داده، به جای آنکه به عنوان یک پدیده حیاتی در خدمت انسان باشد، انسان به خدمت او در می آید. بدین گونه وسیله به هدف تبدیل می شود و همه قوای مادی و معنوی انسان که باید با مصرف درست به اوج تکامل و تعالی برسد، بر اثر مصرف زدگی در سراسیسی سقوط قرار گیرد. همچنین زمینه انواع تباهی ها و ناهنجاری ها فراهم می آید. از اینجاست که ضرورت در اصلاح الگوی مصرف آشکار می شود. بافت قدیم دزفول علاوه بر پتانسیل های طبیعی مصرفی که دارد نه تنها مورد استفاده قرار نگرفته بلکه عاملی برای افت اقتصاد بافت شده است.

با بررسی های انجام شده در روش تحقیق اقتصاد را بر سه شاخه خدماتی، صنعتی و کشاورزی معرفی شد، با محاسبه ضریب مکانی (IQ) به این نتیجه رسیدیم که بافت شهری دز فول در دارای اقتصادی خدماتی غیر پایه می باشد (رجوع شود به جدول (۳)). محاسبات براساس داده های آماری سال ۱۳۹۵ نشان می دهد بافت جدید داری ضریب اشغال پایه و بافت قدیم غیر پایه (جدول شماره ۴) لذا برای رفع این اشتغال غیر پایه بافت قدیم کمبودهای الگوهای مصرف از لحاظ خدماتی که کمتر مورد توجه قرار گرفته را شناسایی و به عنوان الگو برای افزایش ضریب اشتغال در نظر می گیریم.

جدول (۵): بخشهای نامطلوب اقتصادی در شهر دزفول

محله های ۲۸ گانه بافت قدیم که ۱۲ محله آن دارای وضعیت اشتغال نامطلوب هستند						
ردیف	نام محلات	نسبت تعداد شاغل در خانوار	توزیع هزینه خانوار در محلات			
			کمتر از ۲۲۰ هزار تومان	۲۲۰ تا ۵۰۰ هزار تومان	۵۰۰ تا یک میلیون تومان	
۱	کرناسیون	۸۱٪	۲۴٪	۶۵٪	۱۱٪	
۲	سیاهپوشان غربی	۵۷٪	۴۰٪	۶۰٪		
۳	سیاهپوشان	۵۵٪	۳۵٪	۵۵٪	۱۰٪	
۴	کت کتان	۳۳٪	۹۰٪	۰۵٪	۰۵٪	
۵	سر میدان	۳۳٪	۹۰٪	۰۵٪	۰۵٪	
۶	پولادیان	۶۷٪	۰۵٪	۹۰٪	۰۵٪	
۷	چولیان	۸۰٪	۲۵٪	۶۳٪	۱۲٪	
۸	قلعه	۵۰٪	۵۰٪	۵۰٪		
۹	بازار	۵۰٪	۵۰٪	۵۰٪		
۱۰	پیر نظر	۶۷٪	۵۰٪	۵۰٪		
۱۱	سید محمود	۷۵٪	۰۵٪	۹۰٪	۰۵٪	
۱۲	صحرا بدر مشرفی	۸۲٪	۴۸٪	۴۲٪	۱۰٪	

منبع: نگارندگان بر گرفته از طرح منظر شهری بافت فرسوده دزفول

بررسی فعالیت‌های خدماتی در بافت قدیم و میزان کمبود آنها در بافت قدیم که باعث از کار افتادگی این بافت شده است.

جدول (۶): کمبود فعالیت‌های خدماتی در بافت قدیم

کاربری	کمبود (مترمربع)	تامین شده (مترمربع)	نیازمند تامین (مترمربع)
آموزشی	-۴۵۰۹۸	۲۵۸۸۰	-۱۹۲۱۸
فرهنگی	-۷۵۲۱	۵۴۱۱	-۲۱۱۰
بهداشتی و درمانی	-۳۹۸۳	۲۰۹۴	-۱۸۸۹
ورزشی	-۲۲۶۴۷	۶۳۷۷	-۱۶۲۷۰
پارک و فضای سبز	-۴۲۷۵۷	۳۲۹۸۹	-۹۷۶۸
جهانگردی و پذیرایی	-۳۲۱۸۰	۱۱۲۹۰	-۲۰۸۹۰
تاسیسات و تجهیزات	-۱۲۹۹۵	۲۵۹۹	-۱۰۳۹۶
حمل و نقل و انبار و معابر	-۸۲۵۸۱	۱۶۸۷۳	-۶۵۷۰۸

منبع: نگارندگان بر گرفته از طرح منظر شهری بافت فرسوده دزفول

در جدول (۷) محله‌های که در بافت قدیم از وضعیت نامطلوب اشتغال به سر می‌برند براساس فعالیت‌های خدماتی که کمبود دارند برای احیای فعالیت شغلی مورد بررسی قرار گرفته است. به عنوان مثال برای ایجاد فعالیت شغلی محله کرناسیون باید فضای آموزشی بیشتری را داشته باشیم که باعث نفوذپذیری افراد به داخل این محله می‌شود.

جدول (۷): فعالیت‌های مورد نیاز بافت قدیم

فعالیت‌های خدماتی مورد نیاز هر محله بافت قدیم بر اساس کمبود آنها									
ردیف	نام محلات	آموزشی	فرهنگی و مذهبی	بهداشتی و درمانی	ورزشی	پارک و فضای سبز	جهانگردی و پذیرایی	تاسیسات و تجهیزات	حمل و نقل و انبار و معابر
۱	کرناسیون	■			■	■	■	■	
۲	سیاهپوشان غربی		■					■	
۳	سیاهپوشان		■					■	
۴	کت کتان			■	■	■		■	
۵	سر میدان		■			■		■	
۶	پولادیان	■				■	■	■	■
۷	چولیان		■		■	■		■	
۸	قلعه	■				■	■		■
۹	بازار							■	■
۱۰	پیر نظر	■				■			■
۱۱	سید محمود		■			■			■
۱۲	صحرا بدر مشرفی	■			■	■	■	■	■

منبع: نگارندگان

جدول (۸): جمع بندی فعالیت های مورد نیاز بافت قدیم

فعالیت های خدماتی مورد نیاز هر محله بر اساس کمبود آنها		
۱	کرناسیون	آموزشی، ورزشی، پارک و فضای سبز، جهانگردی و پذیرایی، تاسیسات و تجهیزات
۲	سیاهپوشان غربی	فرهنگی و مذهبی، بهداشتی و درمانی
۳	سیاهپوشان	فرهنگی و مذهبی، بهداشتی و درمانی، تاسیسات و تجهیزات
۴	کت کتان	بهداشتی و درمانی، ورزشی، پارک و فضای سبز، تاسیسات و تجهیزات
۵	سر میدان	آموزشی، فرهنگی و مذهبی، پارک و فضای سبز، تاسیسات و تجهیزات
۶	پولادیان	آموزشی، پارک و فضای سبز، جهانگردی و پذیرایی، حمل و نقل و انبار و معابر
۷	چولیان	آموزشی، ورزشی، پارک و فضای سبز، فرهنگی و مذهبی، حمل و نقل و انبار و معابر
۸	قلعه	آموزشی، فرهنگی و مذهبی، پارک و فضای سبز، جهانگردی و پذیرایی
۹	بازار	تاسیسات و تجهیزات، حمل و نقل و انبار و معابر
۱۰	پیر نظر	فرهنگی و مذهبی، پارک و فضای سبز
۱۱	سید محمود	آموزشی، پارک و فضای سبز
۱۲	صحرا بدر مشرفی	آموزشی، ورزشی، پارک و فضای سبز، فرهنگی و مذهبی، حمل و نقل و انبار، جهانگردی و پذیرایی

منبع: نگارندگان.

سناریو ۲: بهره وری ثابت نیروی کار

بهره وری نیروی ثابت کار که به صورت نسبت کل تولیدات بر تعداد کارگران یا تعداد ساعات کار تعریف می شود برای تمام منطقه یکسان می باشد. برای نمونه، رستورانها ممکن است ظرفهایشان را با دست بشورند یا اینکه عموماً از دستگاه شستشوی خودکار استفاده کنند. تولید مشابهی یعنی به مبنای ظرفهای تمیز هست. در جدول زیر میزان عمده فعالیت های شغلی خدماتی شهر دزفول را مورد بررسی قرار داده ایم و ساعت کاری براساس قانون کار را هشت ساعت در نظر گرفته ایم که بدانیم میزان فعالیت واقعی در هر گروه شغلی به چه میزان است. جدول فوق بر اساس میزان ساعت کاری تنظیم شده است.

جدول (۹): میزان عمده فعالیت های شغلی خدماتی شهر دزفول

فعالیت های شغلی	جایگزینی وسایل مکانیکی به نیروی انسانی
آب رسانی؛ مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت های تصفیه	استفاده از سطل های زباله به تفکیک پلاستیک، فلزات، کاغذ، شیشه - جایگزینی ماشینهای مکانیکی مخصوص به جای نیرو انسانی برای هریک از تفکیک های زباله - به کارگیری دستگاه های تصفیه و کانال کشی های فلزی و آبیاری به سبک قطر چکان برای مدیریت آبرسانی
حمل و نقل و انبارداری	به کارگیری هدف و گروهی مخصوص به منظور توزیع فیزیکی کالا نگهداری و حمل نقل و آماده سازی کالاها در زمان و مکان مناسب برای ارائه خدمات به سطح شهر
فعالیت های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	استفاده از ماشین های ظرف شو و دستگاه های طبخ به جای نیروی انسانی و همچنین ایجاد فست فودهای اینترنتی برای کنترل حمل نقل و کم کردن افراد فست فود
آموزش	ایجاد آموزش های آنلاین و پکیج های آموزشی برای صرفه جویی در زمان و کم کردن فضای آموزشی و نیروی آموزشی به صورت حضوری
فعالیت های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	به کارگیری مرکزهای مشاوره مشخص سیار در سطح شهر و همچنین ایجاد صفحه های مجازی برای آگاهی و مشاوره
فعالیت های اداری و خدمات پشتیبانی	تشکیل گروه های گویا تلفنی و گروه های حضوری برای پشتیبانی
فعالیت های املاک و مستغلات فعالیت های مالی و بیمه	جایگزینی اپلیکیشن های املاکی و بیمه بجای دفاتر املاک و شرکت های بیمه در سطح شهر و ارسال نامه های الکترونیکی جایگزین نامه های کاغذی
تامین برق، گاز، آب و فاضلاب	تامین سیستم الکترونیکی و پیامک خدمات جایگزینی خدمات انسانی

منبع: نگارندگان.

منابع

- امین زاده، بهنار (۱۳۹۰): «مجموعه مقالات توسعه پایدار شهری»، انتشارات دانشگاه تهران.
- بیگدلو، مهدی و باقری، عبدالرضا (۱۳۹۷): «نقش کارآمدی دولت و مهمترین عوامل آن در توسعه پایدار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی، سال ۱۲ شماره ۴۳، ص ۱۱۱-۱۳۶.
- پرهیزکار، اکبر و علی فیروز بخت (۱۳۹۰): «چشم انداز مدیریت شهری در ایران با تأکید بر توسعه پایدار شهری»، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی-پژوهشی، سال هشتم، شماره ۳۲، ص ۶۵-۴۳.
- تقوایی، مسعود و صفر آبادی، اعظم (۱۳۹۲): «توسعه پایدار شهری و برخی عوامل موثر بر آن مورد مطالعه: شهر کرمانشاه»، مطالعات جامعه شناختی شهری، سال سوم، شماره ششم، ص ۲۲-۱.
- تیموری، راضیه و احمدی، توحید (۱۳۹۱): «استراتژی توسعه شهری CDS فرآیندی متفاوت در برنامه ریزی شهری»، چهارمین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا، تهران.
- جمعه پور، محمود (۱۳۸۲): «عوامل اصلی در فرآیند توسعه پایدار: مردم، منابع، فضاها و نقش مشارکت مردمی در آن»، فصلنامه علوم اجتماعی، ص ۱۳۰-۱۰۴.
- حائری، سید احسان (۱۳۸۴): «بررسی اشتغال در استان تهران بر پایه مدل تحلیل اقتصاد پایه دوره ۱۳۷۵-۱۳۵۵»، فصلنامه سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۲۰-۲۱۹، ص ۱۳۶-۱۲۰.
- حسین زاده دلیر، کریم؛ صدر موسوی، میر ستار؛ حیدری چپانه، رحیم؛ رضاطبع، سیده خدیجه (۱۳۹۰): «درآمدی بر رویکرد جدید استراتژی توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه ریزی شهری با تأکید بر چالش‌های فراوری طرح جامع در ایران»، دانشگاه آزاد اسلامی اهر فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، سال یازدهم، شماره ۳۶، ص ۱۷۳-۲۳۰.
- زاهدی، شمس السادت و نجفی، غلامعلی (۱۳۸۴): «بسط مفهومی توسعه پایدار»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دور ۱۰، شماره ۴، ص ۷۶-۴۴.
- زمانیان، روزبه و ملک پور اصل، بهزاد (۱۳۸۷): «برآورد اشتغال در بخش پایه و غیرپایه با استفاده از روش تحلیلی اقتصاد پایه برای دوره ۱۰ ساله با بررسی موردی استان اصفهان»، آرمان شهر، شماره ۱۰، ص ۳۵-۲۸.
- زیاری، رضا و خوشنویس، مریم (۱۳۹۶): «تحلیل ساختاری مزیت نسبی بخش معدن استان سمنان از نظر اشتغال رهیافت اقتصاد پایه و تغییر مکان-سهم»، اقتصاد کاربردی، دور ۷، شماره ۲۰، ص ۶۸-۵۹.
- سرور، رحیم؛ اکبری، مجید؛ موسوی، سیدچمران؛ بوستان احمدی، وحید (۱۳۹۶): «اولویت‌بندی مولفه‌های توسعه پایدار در راستای احیاء بافتهای فرسوده مطالعه موردی: محله جلفای اصفهان»، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی-پژوهشی، سال پانزدهم، شماره ۵۷، ص ۱۰۴-۸۹.
- سیفی، محمد علی و خدایار علایی (۱۳۸۸): «مبانی الگوی مصرف و نقش آن در توسعه اقتصادی کشور»، توسعه صادرات، سال سیزدهم، شماره ۷۸، ص ۲۱-۱۸.
- شماعی، علی؛ عبدالمهدی، اوات؛ یوسفی، فشکی محسن (۱۳۹۳): «تحلیلی بر برنامه‌ریزی توسعه شهر سردشت با رویکرد استراتژی توسعه شهری (CDS)»، چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال نهم، شماره ۲۷، ص ۵۱-۳۵.
- صباغ کرمانی، مجید (۱۳۷۹): «تمرکز نسبی اشتغال در فعالیتهای صنعتی استانهای کشور کاربرد مدل اقتصاد پایه»، پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۵ شماره ۱۷، ص ۸۶-۶۳.
- فنی، زهره (۱۳۹۳): «توسعه پایدار و جهانی شدن»، تهران، مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
- قراری، حسن و زیاری، کرامت‌الله (۱۳۹۱): «روشهای تحقیق در برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای»، آراد کتاب، کهکشان دانش.
- قنبریان، علی (۱۳۹۴): «موانع و راهکارهای اصلاح الگو مصرف»، کیهان.
- لطفی، حیدر؛ عداخواه فرداد؛ میرزایی، مینو؛ وزیر پور شب بو (۱۳۸۸): «مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان»، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی-سال دوم شماره اول، ص ۱۱۰-۱۰۱.

- معجبی، علی اکبر (۱۳۹۱): «بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های پایه اشتغال استان خراسان شمالی با سایر استان‌های (سال ۱۳۹۰-۱۳۸۴)». مرادی مکرری، سیاوش و حیدری کیا مریم (۱۳۹۷): «تحلیل مدیریت شهری و نقش آن در توسعه پایدار شهری مطالعه موردی شهر اسد آباد»، مجله جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۱، ۹۸-۱۱۵.
- ملکی، سعید و دامن باغ، صفیه (۱۳۹۲): «ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار شهری با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی، کالبدی و خدمات شهری مطالعه موردی: مناطق هشتگانه شهراهاز»، فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره ۱ سوم، ص ۵۴-۲۹.
- Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and urban Planning*, 100(4), 341-343.
- Ali-Toudert, F., Ji, L., Fähmann, L., & Czempik, S. (2019). Comprehensive Assessment Method for Sustainable Urban Development (CAMSUD)-A New Multi-Criteria System for Planning, Evaluation and Decision-Making. *Progress in Planning*, 100430.
- Arabi, M., Naseri, T. S., & Jahdi, R. (2019). Use All Generation of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED) for Design urban Historical Fabric (Case Study: The central area of Tehran Metropolis, Eastern Oudlajan). *Ain Shams Engineering Journal*.
- Babamiri, A. S., Pishvae, M. S., & Mirzamohammadi, S. (2020). The analysis of financially sustainable management strategies of urban water distribution network under increasing block tariff structure: A system dynamics approach. *Sustainable Cities and Society*, 60, 102193.
- DESA, U. (2019). 68% of the world population projected to live in urban areas by 2050. Retrieved on, 3.
- Fratini, C. F., Georg, S., & Jørgensen, M. S. (2019). Exploring circular economy imaginaries in European cities: A research agenda for the governance of urban sustainability transitions. *Journal of cleaner production*, 228, 974-989.
- Imperatives, S. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. Accessed Feb, 10.
- Steiniger, S., Wagemann, E., de la Barrera, F., Molinos-Senante, M., Villegas, R., de la Fuente, H., . . . Carrasco, J.-A. (2020). Localising urban sustainability indicators: The CEDEUS indicator set, and lessons from an expert-driven process. *Cities*, 101, 102683.
- Strulak-Wójcikiewicz, R., & Lemkea, J. (2019). Concept of a Simulation Model for Assessing the Sustainable Development of Urban Transport. *Transportation Research Procedia*, 39, 502-513.
- Yang, Z., Yang, H., & Wang, H. (2020). Evaluating urban sustainability under different development pathways: A case study of the Beijing-Tianjin-Hebei region. *Sustainable Cities and Society*, 102226.

تأثیر تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگران (مورد مطالعه: گردشگران داخلی شهر تبریز)

جعفر بهاری*، دانشجوی دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ تهران، تهران، ایران
سمیرا محمدی، دانشجوی دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ تهران، تهران، ایران
شهلا بهاری، گروه مدیریت، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران
حامد بهاری، گروه شیمی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۹۹/۴/۱ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۷

چکیده

تحقیق حاضر با هدف تأثیر تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگران در شهر تبریز در تابستان ۱۳۹۸ انجام شده است. تحقیق حاضر، از نظر هدف، کاربردی و براساس روش گردآوری داده‌ها، توصیفی و از نوع پیمایشی است. همچنین از روش معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار اسمارت پی ال اس به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. داده‌های مورد نیاز برای این تحقیق با روش نمونه گیری تصادفی ساده از گردشگران داخلی در شهر تبریز و با ابزار پرسشنامه جمع آوری شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه گردشگران داخلی هستند که در تابستان ۱۳۹۸ به شهر تبریز آمده‌اند. با توجه به این که حجم جامعه نا معلوم می‌باشد از فرمول کوکران به منظور تعیین حجم نمونه استفاده شده است که عدد ۳۸۴ بدست آمده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگر تأثیر مستقیم و معناداری دارد؛ و همچنین تأثیر شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر مستقیم و معنادار است. و از سوی دیگر تصویر مقصد از طریق نقش واسط شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر تأثیر غیرمستقیم و معناداری دارد.

کلمات کلیدی: تصویر مقصد، شخصیت مقصد، رضایت گردشگر، اسمارت پی ال اس، تبریز

مقدمه

امروزه گردشگری یکی از مسائل مهم و موثر اقتصادی و از عوامل مهم و برجسته ارتباطی، اجتماعی و فرهنگی در سطح جهان محسوب می‌شود (محمدی و میرتقیان رودسری، ۱۳۹۸:۱۵۰). به طوری که تعداد گردشگر بین‌المللی ورودی در جهان ۱/۲۳۵ میلیون نفر بوده، این صنعت ۷٪ از صادرات جهانی به ارزش ۱/۴ میلیارد دلار آمریکا را به خود اختصاص داده، به طور مستقیم و یا غیرمستقیم حدود ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی جهان را تشکیل می‌دهد و از هر ۱۰ شغل یک شغل در حوزه صنعت گردشگری قرار دارد که تقریباً معادل ۲۲۷ میلیون شغل را در سراسر جهان پشتیبانی می‌کند (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۱۷:۳). صنعت گردشگری به عنوان بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت در دنیا در چند دهه‌ی اخیر، سهم عمده‌ای در ایجاد ارزش افزوده کشورها داشته و به این جهت توانسته به عنوان یک منبع درآمد در کشورهای مختلف جهان مورد توجه قرار گیرد (گل‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷:۲۴۲). گردشگری به عنوان یک بخش رو به رشد اقتصادی، به فراخور نوع مکان و منطقه گردشگری، شکل‌های مختلفی به خود می‌گیرد. هر منطقه، مکان یا مقصد خصوصیات خاص خود را دارد و باید استراتژی‌های مختلف بر اساس نقاط قوت این مکان‌ها توسعه یابند (دومان^۲ و همکاران، ۲۰۱۸:۲). طی دهه اخیر، مقاصد گردشگری زیادی پدید آمده و سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های مرتبط با گردشگری افزایش یافته است (کانی^۳ و همکاران، ۲۰۱۷:۸۹). یکی از مهمترین مباحثی که در اکثر تحقیقات گردشگری مورد توجه قرار می‌گیرد، رضایت گردشگران است که منجر به وفاداری آنان و بازدید مجدد می‌شود (ژانگ^۴ و همکاران، ۲۰۱۴:۲۱۳). در دنیای رقابتی امروز، نخستین سفر به یک مقصد گردشگری به معنی موفقیت آن مقصد گردشگری نیست، بلکه تکرار سفر به مقاصد گردشگری و معرفی و تبلیغ آن نزد گردشگران بالقوه است که می‌تواند موفقیت آن مقصد گردشگری را در بلندمدت رقم می‌زند (کروبی و همکاران، ۱۳۹۶:۲). به دلیل رقابتی شدن مقصدهای گردشگری، هر یک از مقصدها به دنبال متمایزسازی خود از سایر مقصدها هستند. برند یکی از عواملی است که می‌تواند مقصدهای گردشگری را در متمایزسازی خود از سایر مقصدهای گردشگری یاری رساند (کروبی و همکاران، ۱۳۹۷:۷۱۷). برندسازی مقصد^۵ به عنوان یک حوزه تحقیقاتی در واکنش به افزایش رقابت برای جذب گردشگران و سرمایه و با هدف کمک به شهرها، مناطق و کشورها؛ در استراتژی‌های بازاریابی و برند سازی مورد توجه قرار گرفته است (زنکر^۶ و همکاران، ۲۰۱۷:۱۵). برند مقصد گردشگری ابزاری برای موقعیت‌یابی رقابتی است که مقصد را به سوی ترجیحات مشتریان هدایت می‌کند و بر انگیزه‌ی آن‌ها تأثیرگذار است، حتی اگر از قبل با آن مواجه نشده باشند (سعید و شفیق^۷، ۲۰۱۹:۲). یکی از دلایل اهمیت برند بر خورداری مقصدهای گردشگری از برند قوی را می‌توان این گونه بیان کرد که برند مقصدهای گردشگری نقش حائز اهمیتی در فرایند تصمیم‌گیری گردشگر دارد. به همین سبب گفته می‌شود تعیین برند کردن برای مقصدهای گردشگری یکی از جوانب کلیدی مدیریت برند مقصدهای گردشگری است. لذا ضروری است که سازمان‌های فعال در صنعت گردشگری حداکثر تلاش خود را برای ایجاد و بهبود یک برند قوی به کار گیرند و عوامل مؤثر بر آن را شناسایی کرده و تقویت نمایند (کروبی و همکاران، ۱۳۹۷:۷۱۷). افزایش رقابت در بازارهای گردشگری، متولیان مدیریت مقصد را بر آن داشته تا با استفاده از اصول برند سازی، هویت منحصر به فردی برای مقصد و خدمات گردشگری خود ایجاد و موقعیت خود را در بازارهای بین‌المللی بهبود بخشند. گردشگری می‌تواند از برندسازی به عنوان وسیله‌ای برای انتقال پیامهای مثبت و اثرگذار به مخاطب و ترغیب او جهت سفر به مقصد استفاده نماید.

1. UNWTO
2. Duman
3. Kani
4. Zhang
5. Destination Branding
6. Zenker
7. Saeed & Shafique

با این وجود، هنوز شواهد روشنی دال بر پیاده‌سازی موفقیت‌آمیز برندسازی مقصد در دست نمی‌باشد. مقصدهای گردشگری ترکیبی از تصویر مقصد^۱ و شخصیت مقصد^۲ را به عنوان راهبرد ایجاد تمایز با رقبا مورد استفاده قرار می‌دهند (کیانی فیض آبادی، ۱۳۹۷:۱۰۶). شخصیت مقصد نقش مهمی در شکل‌دهی برند مقصد، شناسایی ادراکات گردشگر در مورد مقصدهای مختلف و خلق برند منحصر به فرد برای مقصد ایفا می‌نماید. افزایش رقابت بین بازارهای گردشگری و تلاش مقصدها برای متمایز بودن موجب توجه بیش از پیش به شخصیت مقصد شده است (کیانی فیض آبادی، ۱۳۹۵:۱۵۰). تصویر ذهنی از مقصد گردشگری عاملی است که بسیاری از گردشگران در هنگام انتخاب یک مقصد مورد توجه قرار می‌دهند (رنجریان، ۱۳۸۵:۵). با توجه به اهمیت و سهم روزافزون بخش گردشگری در اقتصاد نوین، برنامه ریزی در جهت تقویت زیرساخت‌های گردشگری و ارتقای کیفیت خدمات و امکانات گردشگران، بیش از پیش ضروری می‌نماید. زیرا اعتقاد بر این است که رضایت گردشگران باعث می‌شود بازگشت و تداوم مسافرت به مقصد، از یک سو و ترغیب دوستان و آشنایان به دیدار از شهر مقصد موثر واقع شود و به این ترتیب، موجبات تداوم و پایداری گردشگری و رونق اقتصادی در منطقه مورد نظر می‌شود (فنی و همکاران، ۱۳۹۱:۳۳). بنابراین امکان بازگشت و تقاضای مجدد گردشگر بستگی به وفاداری گردشگر به مقصد گردشگری دارد که در این راستا تصویر مثبت ایجاد شده از مقصد گردشگری بر میزان رضایت وفاداری گردشگر تاثیر قابل توجهی خواهد داشت. با توجه به آنچه گفته شد این تحقیق در پی پاسخ به این سوال است که تأثیر تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگران در شهر تبریز چگونه است؟

مبانی نظری تحقیق

تصویر برند مقصد گردشگری

پژوهش در زمینه تصویر مقصد در اوایل دهه ۷۰ آغاز شده است و امروز هنوز به عنوان یک مقالات پرکار برای مطالعه باقی مانده است. در مرور پژوهش‌های قبلی، پایک^۳ (۲۰۰۲) به ۱۴۲ مقاله در سه دهه گذشته اشاره دارد که به طور مستقیم یا غیرمستقیم به بررسی موضوعات تصویر مقصد پرداخته‌اند. با وجود توجه گسترده به دستیابی به نظریه‌ای واحد از تصویر مقصد، تاکنون هیچ رویکرد واحد پذیرفته شده‌ای در این خصوص ارائه نگردیده است. اگر چه عمده این مطالعات ریشه در بازاریابی دارد. این مفهوم در رشته‌های دیگر، از قبیل انسان‌شناسی؛ جغرافیا، جامعه‌شناسی و نشانه‌شناسی نیز مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. انتقاد اصلی به این مطالعات، عدم وجود چارچوبی نظری و مفهومی برای آنچه به منزله تصویر مقصد در نظر گرفته می‌شود، فرآیند شکل‌گیری آن و عملیاتی کردن آن، بوده است. اگر چه سه منطقه هنوز نیاز به بهبود دارد، بسیاری از مراحل در طی چند سال گذشته صورت گرفته شده. در میان نظرات متعدد، احتمالاً جهانی‌ترین اذعان، پذیرش نقش مهم تصویر در رفتار گردشگران، به طور خاص در مورد ارزیابی و فرآیند انتخاب مقصد است (کونکنیک و گارتنر^۴، ۲۰۰۷:۴۰۴). تصویرسازی نزدیک‌ترین گام شکل‌گیری برند است (کای^۵، ۲۰۰۲:۷۲۲). تصویر برند بنا به تعریف وودوارد^۶ (۲۰۰۰)، "ادراکاتی از برند که توسط تداعی گرهای برند در ذهن مصرف‌کننده منعکس می‌شود." تصویر برند لزوماً نباید عینی یا نشان‌دهنده واقعیت باشد. برای مثال، تصویری که یک مشتری از کیفیت غذایی رستورانی دارد، می‌تواند بر اساس خدمتی باشد که توسط کارکنانش فراهم شده تا این که یک ارزیابی عینی از مزه غذا باشد.

1. Destination Image
2. Destination Personality
3. Pike
4. Konecnik & Gartner
5. Cai
6. Woodward

به همین نحو، آفتاب و موج سواری^۱ که تداعی کننده کویینزلند^۲ است، لزوماً به این معنا نیست که شهر بریسن^۳ که در کویینزلند روزهای آفتابی بیشتر و یا موج سواری بهتری نسبت به ادراک شهر پرت^۴ در استرالیا غربی^۵ دارد، از منظر تصویر برند، خود واقعیت اهمیت کمتری نسبت به ادراک واقعیت دارد (ایمانی خوشخو و ایوبی یزدی، ۱۳۸۹: ۱۱۹). اِتچنر و ریچی^۶ (۱۹۹۳) ویژگی‌های شناسایی شده تصویر ذهنی مقصد گردشگری را به پنج طبقه تقسیم‌بندی کرده‌اند که شامل: ویژگی اقتصادی، محیط فیزیکی، فعالیت‌ها و تسهیلات، نگرش‌های برند و افراد است. پژوهش‌های متعددی در دو دهه گذشته در رابطه با گردشگری نشان می‌دهد که تصویر مقصد یک مفهوم ارزشمند و با اهمیت در بررسی فرایند انتخاب مقصد بوده و به درک ما از رفتار گردشگر کمک کرده است (زنگنه و شمس اله زاده، ۱۳۹۱: ۱۵۴). محققان و مجریان بازاریابی به طور گسترده‌ای پذیرفته‌اند که تصاویر مقصد گردشگری نقش مهمی در تصمیم‌گیری سفر ایفا می‌کند (کروبی، ۱۳۹۰: ۱۱۶). رفتارهای گردشگر شامل انتخاب یک مقصد برای بازدید، ارزیابی ثانویه و قصد رفتاری برای آینده است و ارزیابی‌های ثانویه شامل تجربه سفر، درک کیفیت سفر در خلال اقامت، ارزش‌های دریافت شده و به طور کلی رضایتمندی، در صورتی که نیت‌های رفتاری شامل قصد بازدید مجدد و میل به تقاضای مجدد است (زنگنه و شمس اله زاده، ۱۳۹۱: ۱۵۴). با توجه به رقابتی شدن مقاصد گردشگری در جذب گردشگران به ویژه گردشگران خارجی، مدیران و متخصصان بازاریابی گردشگری باید برای ایجاد حفظ و بهبود تصویر ذهنی مطلوب از خود نزد گردشگران تلاش کنند (غفاری و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۵۶). چن و تیسای^۷ (۲۰۰۷) بیان می‌کنند تصویر ذهنی مقصد گردشگری می‌تواند تأثیر مثبت و معنی‌دار بر ارزیابی‌های پس از سفر گردشگر درباره مقصد گردشگری از جمله ارزش ادراک شده، رضایت، وفاداری (قصد سفر مجدد و تمایل به توصیه مقصد مورد نظر به دیگران) داشته باشد. میشل و همکاران^۸ (۲۰۰۱) بیان می‌کنند تصویر ذهنی مقصد گردشگری می‌تواند بر ارزش ادراک شده گردشگر از آن مقصد تأثیر گذارد و موجب افزایش وفاداری گردشگر به آن مقصد گردشگری شود. از این رو، می‌توان گفت تصویر ذهنی مقصد گردشگری می‌تواند بر ارزش ادراک شده گردشگر و رضایت گردشگر تأثیر گذارد. رضایت گردشگر از مقصد مستقیماً تحت تأثیر تصویر مقصد است و گردشگران برای ارزیابی اینکه آیا برند مقصد قادر خواهد بود نیازهای سفرشان را تأمین نماید یا نه، به دانش و اطلاعاتی که در مورد مقصد دارند رجوع می‌نمایند (سو و لپینگ^۹، ۲۰۰۹). سو و لپینگ در تحقیق خود نشان دادند همانطور که تصویر برند یک محصول، می‌تواند رضایتمندی و اعتماد به آن برند را ارتقاء دهد، تصویر مقصد نیز می‌تواند رضایتمندی گردشگران از یک مقصد را افزایش دهد.

شخصیت مقصد

شخصیت برند مجموعه‌ای از ویژگی‌های انسانی است که به یک برند مرتب شده است. همانطور که مصرف‌کنندگان با محصولات، خدمات و اشیا ارتباط برقرار می‌نمایند، گردشگران نیز با مکان‌های مشخص - بر اساس ویژگی انسان‌گونه بین مقصدها ارتباط احساسی برقرار می‌نمایند.

محققین معتقدند شخصیت برندی که به خوبی مدیریت شده باشد، قادر است مشتریان را ترغیب کند ارتباط احساسی بسیار قوی با آن برند برقرار نمایند. شخصیت برند مقصد، ارتباط تنگاتنگی با ارزش‌های اساسی مقصد دارد و از طریق لوگو، پیام‌های تبلیغاتی و سایر ابزارهای بازاریابی به بازارها می‌رسد.

1. Surfe
2. Queensland
3. Brisbane
4. Perth
5. Western Australia
6. Etchner and Ritchie
7. Chen & Tsai
8. Michell et al
9. Hsu & Liping

آکر شخصیت برند را در قالب پنج بعد شخصیتی صمیمیت، هیجان، شایستگی، پیچیدگی و نیرومندی مفهوم سازی نمود. مدل آکر بارها در مورد محصولات متعددی برای درک رفتار مصرف کننده مورد استفاده قرار گرفت. اکینسی و حسانی مفهوم شخصیت برند را در حوزه گردشگری بکار بستند و با اتکا به مدل آکر، شخصیت مقصد را مجموعه‌ای از خصایص انسانی مرتب با مقصد تعریف و اظهار نمودند (کیانی فیض آبادی، ۱۳۹۷:۱۰۹). تحقیقات نشان می‌دهد مقصدهای گردشگری نیز مانند افراد، فروشگاه‌ها و ... ویژگی‌های شخصیتی شاخص دارند و شخصیت مقصد می‌تواند بطور بالقوه رفتار خرید گردشگران را پیش‌بینی نماید. به این ترتیب، ایجاد برند قدرتمند برای مقصد یعنی توسعه یک شخصیت معنادار و پر ارزش که می‌تواند نقش بسزایی در موفقیت مقصد ایفا نماید (کیانی فیض آبادی، ۱۳۹۵:۱۵۰).

رضایت گردشگر

تحقیقات زیادی در مورد موضوع رضایت مشتری انجام گرفته است. به طور اساسی رضایت مشتری ارزیابی مشتری از کالا و خدمات در این زمینه است که آیا کالا و خدمات نیازها و انتظارات مشتریان را برآورده می‌کنند یا نه (میرانی و فراهانی^۱، ۲۰۱۴:۲۰۴). اگر عملکرد محصول انتظارات مشتری را پوشش ندهد وی ناراضی خواهد بود. به عبارت دیگر، مشتری زمانی راضی خواهد بود که عملکرد محصول انتظاراتش را برآورده سازد. یک مشتری زمانی خیلی راضی خواهد بود که عملکرد محصول ورای انتظاراتش باشد. در ادبیات بازاریابی در بخش خدمات رضایت به طور متداول به عنوان یک پدیده‌ی شناختی محسوب می‌شود، شناخت اصطلاحاً به صورت انتظارات (پارادیم) غیرتوافقی است که نشان‌دهنده انتظاراتی است که از باورهای مشتری درباره سطح عملکردی که خدمت یا محصول فراهم می‌کند ریشه گرفته است (رحیم نیا و همکاران، ۱۳۹۱:۸۶). فورنل^۲ (۱۹۹۲) رضایت مشتری را ارزیابی کلی مشتری پس از خرید تعریف می‌کند. رضایت گردشگر نیز پیش نیاز اصلی در موفقیت مقاصد گردشگری است (حسنقلی پور و همکاران، ۱۳۹۱:۵۸). دلیل اصلی اهمیت رضایت گردشگر در این واقعیت نهفته است که رضایت گردشگر می‌تواند پیش‌بینی کننده معتبر وفاداری باشد. سطح بالای رضایت نشانه افزایش شهرت مقصد بوده و منجر به کاهش حساسیت قیمتی گردشگران می‌گردد (محمدی و میرتقیان رودسری، ۱۳۹۸:۱۵۵). رضایت گردشگر رفتار گردشگر را در زمینه انتخاب مقصد گردشگری، تمایل به خرید و مصرف کالاها و خدمات گردشگری و تمایل به بازدید مجدد از مقصد گردشگری تحت تأثیر قرار می‌دهد (جانسون و همکاران^۳، ۲۰۰۱؛ پرایاگ و رایان^۴، ۲۰۱۲). لی و همکاران^۵ (۲۰۱۱) نیز بیان می‌کنند رضایت گردشگر وفاداری به مقصد گردشگری را به صورت مثبت و معنی داری تحت تأثیر قرار می‌دهد.

پیشینه تحقیق

محمدی و میرتقیان رودسری در سال ۱۳۹۸ پژوهشی را تحت عنوان بررسی عوامل مؤثر بر وفاداری به مقصد گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر رامسر انجام دادند. نتایج بیانگر تائید تمامی فرضیه‌ها بود و مشخص ساخت که نوآوری بازاریابی، جذابیت فعالیت‌های شهری، تصویر مقصد، ویژگی‌های مقصد گردشگری و کیفیت ادراک شده از طریق متغیرهای واسطه‌ای چون ارزش ادراک شده و رضایت، نقش مهمی را در وفاداری به مقصد گردشگری شهری رامسر ایفا می‌نمایند. کیانی فیض آبادی در سال ۱۳۹۷ تحقیقی را با عنوان عوامل مؤثر بر وفاداری به مقصد گردشگری با نقش میانجی رضایت گردشگران (مورد مطالعه: شهر کاشان) انجام داد. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که تصویر مقصد گردشگری بر شخصیت مقصد، رضایتمندی گردشگران و وفاداری آنها به مقصد، تاثیر مثبت و معناداری دارد. این امر بیانگر ضرورت توجه متولیان مدیریت مقصد گردشگری به تقویت تصویر مقصد می‌باشد.

1. Mirani & Banafsheh M. Farahani
2. Fornell
3. Johnson et al
4. Prayag & Ryan
5. Lee et al

از سوی دیگر، برخلاف تحقیقات پیشین، نتایج تحقیق حاضر نشان داد ارتباط میان شخصیت مقصد و رضایت گردشگران در سطح جامعه مورد بررسی معنادار نمی‌باشد. با این وجود، گردشگران ویژگی‌های شخصیتی برای مقصد در نظر دارند و شخصیت مقصد به میزان قابل ملاحظه‌ای تحت تأثیر تصویر مقصد است. شیرکوند و همکاران در سال ۱۳۹۶ تحقیقی را با عنوان تأثیر ابعاد شخصیت برند بر تصویر برند و وفاداری مشتریان انجام دادند. نتایج بیشترین اثرگذاری بُعد شایستگی بر تصویر برند و همچنین تأثیر بیشتر تصویر برند بر وفاداری نگرشی نسبت به وفاداری رفتاری را نشان می‌دهد. نقش تصویر برند به عنوان میانجی تأیید شد. این نتایج نقش برجسته‌ای در تصمیم‌گیری مدیران بازاریابی و بیان ارزش شخصیت برند دارند. حیدرزاده و همکاران در سال ۱۳۹۶ پژوهشی را تحت عنوان تأثیر کیفیت خدمات گردشگری بر وفاداری به مقصد گردشگری با توجه به نقش میانجی تصویر ذهنی از مقصد گردشگری و رضایت گردشگران انجام دادند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که کیفیت خدمات گردشگری بر رضایت و تصویر ذهنی گردشگری و تصویر ذهنی بر رضایت و وفاداری و رضایت بر وفاداری به مقصد گردشگری تأثیر می‌گذارد. فصیحی گرمی و غفاری فرد در سال ۱۳۹۵ پژوهشی را تحت عنوان بررسی روابط ساختاری میان تصویر مقصد، ارزش درک شده، رضایت و وفاداری گردشگران در شهر سرعین انجام دادند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که تصویر ذهنی مقصد گردشگری بر ارزش ادراک شده و رضایت گردشگری تأثیر مثبت و معناداری دارد. ارزش ادراک شده گردشگر از یک مقصد گردشگری بر رضایت گردشگری و وفاداری گردشگری تأثیر مثبت و معناداری دارد و همچنین تأثیر رضایت گردشگر از یک مقصد گردشگری بر وفاداری به آن مقصد مثبت و معنادار است. ولی تأثیر تصویر ذهنی مقصد گردشگری بر وفاداری گردشگری مثبت و معنادار نیست. تأیید نشدن این فرضیه در پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تصویر مقصد به تنهایی نمی‌تواند موجب وفاداری گردشگرانی شود که به شهر سرعین سفر می‌کنند. این امر را می‌توان به انتظارات بالای گردشگران از این شهر نسبت داد؛ چنانچه ارزش درک شده و رضایت کلی گردشگران از سفر به این شهر در سطح بالایی قرار نداشته باشد، وفاداری آنان جلب نخواهد شد. کیانی فیض آبادی در سال ۱۳۹۵ تحقیقی را با عنوان تأثیر تصویر و شخصیت مقصد بر دلبستگی و رضایت گردشگران (مطالعه موردی: گردشگران داخلی شهر اصفهان) انجام داد. نتایج حاصل از مدلسازی معادلات ساختاری نشان داد تصویر مقصد عامل بسیار مهمی در ارتباط گردشگر- مقصد است و بر شخصیت، دلبستگی و رضایت از مقصد اثر مستقیم و معناداری دارد. با این حال، تأثیر شخصیت مقصد بر رضایتمندی و دلبستگی به مقصد مورد تأیید قرار نگرفت. علاوه بر تصویر، دلبستگی به مقصد نیز بر رضایت گردشگران از مقصد اثرگذار است. کیوانی‌زاده و عارفی در سال ۱۳۹۴ پژوهشی را تحت عنوان بررسی نقش تمایلات رفتاری گردشگران مقاصد گردشگری شهری، با توجه به تأثیر سازه‌های بازاریابی مدیریت شهری بر تمایلات رفتاری گردشگران شهر ماهان انجام دادند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که بررسی دیدگاه گردشگران ایرانی در قالب تحلیل مسیر که به شهر تاریخی ماهان مسافرت نموده بودند نشان داد، ادراک گردشگران از کیفیت و ارزش نسبت به مقصد گردشگری، رضایتمندی آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و این امر بر سطح تمایل گردشگران به بازدید مجدد از شهر ماهان به طور مثبتی تأثیر می‌گذارد. شاهین و همکاران در سال ۱۳۹۳ تحقیقی را با عنوان تحلیل تأثیر تناسب خودپنداره و شخصیت مقصد بر نیت‌های رفتاری گردشگر داخلی در شهر اصفهان انجام دادند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد، که تناسب خودپنداره- شخصیت مقصد بر کیفیت تجربه ادراک شده، رضایت و نیت‌های رفتاری گردشگر و از طرفی نیز کیفیت تجربه ادراک شده بر رضایت گردشگر تأثیر دارد. همچنین نتایج حاکی از آن بود که درگیری ذهنی تأثیر رابطه تناسب خودپنداره- شخصیت مقصد بر نیت‌های رفتاری گردشگر را تعدیل می‌کند. غفاری و همکاران در سال ۱۳۹۳ پژوهشی را تحت عنوان تحلیل عوامل مؤثر بر وفاداری گردشگران به مقاصد گردشگری (مورد مطالعه: گردشگران خارجی سفر کرده به شهر اصفهان) انجام دادند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد آشنایی با مقصد گردشگری می‌تواند بر تصویر ذهنی مقصد را به طور مثبت و معنی‌دار تأثیر گذارد. تصویر ذهنی مقصد گردشگری نیز می‌تواند بر ارزش ادراک شده و رضایت گردشگری از مقصد گردشگری به طور مثبت و معنی‌دار تأثیر گذارد. ارزش ادراک شده گردشگر از یک مقصد گردشگری می‌تواند بر رضایت گردشگر از آن مقصد گردشگری به طور مثبت و معنی‌دار تأثیر گذارد. در نهایت، نتایج پژوهش

نشان داد رضایت گردشگر از یک مقصد گردشگری می‌تواند بر وفاداری به آن مقصد به طور مثبت و معنی دار تأثیر گذارد، ولی ارزش ادراک شده از یک مقصد گردشگری نمی‌تواند بر وفاداری به آن مقصد تأثیر گذارد. سیلوا^۱ و همکاران در سال ۲۰۱۸ پژوهشی را تحت عنوان شاخص وفاداری گردشگر: معیار جدید اندازه‌گیری وفاداری به مقصد گردشگر انجام دادند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که عوامل انتظارات، کیفیت ادراک شده، تصویر جهانی، رضایت، تمایل به توصیه، تمایل به بازگشت مجدد و اقامت شبانه، از عوامل مهم شکل‌دهنده وفاداری گردشگر می‌باشند. دالیویرا سانتوس و انگارسیا جیرالدی^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی اثر متقابل مقصدهای گردشگری بر قدرت برندهای گردشگری ملی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که انتساب برند به یک محصول بر ادراک مصرف‌کنندگان نه تنها در مورد محصول تأثیر می‌گذارد، بلکه در مورد نام تجاری نیز تأثیر می‌گذارد. اثر متقابل محصول بر روی نام تجاری آن می‌تواند مثبت یا منفی باشد. مقصدهایی که منجر به نگرشی می‌شود که مثبت‌تر از میانگین است، می‌تواند نام تجاری گردشگری ملی را تقویت کند، درحالی که مقصدهایی که منجر به نگرش کمتر از حد متوسط می‌شود، می‌تواند آن را تضعیف کند. رامسوک-مونهورن^۳ و همکاران در سال ۲۰۱۵ پژوهشی را تحت عنوان بررسی روابط ساختاری تصویر مقصد، ارزش درک شده، رضایت و وفاداری گردشگران در جزیره موریس انجام دادند. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که تصویر مقصد بر ارزش ادراک شده و رضایت گردشگری تأثیر مثبت و معناداری دارد. تأثیر ارزش ادراک شده بر رضایت گردشگر مثبت و معنادار است. و همچنین تأثیر رضایت گردشگر از یک مقصد گردشگری بر وفاداری به آن مقصد مثبت و معنادار است. ولی تأثیر تصویر مقصد و ارزش درک شده بر وفاداری گردشگری مثبت و معنادار نیست. وو و ژینگ^۴ در سال ۲۰۱۴ پژوهشی را تحت عنوان تأثیر تصویر مقصد گردشگری و جذابیت فعالیتها بر وفاداری گردشگر: مطالعه شهر تاینان در تایوان انجام دادند. نتایج این تحقیق به عنوان منبعی برای تصمیم‌گیرهای توسعه‌ی گردشگری شهری خواهد بود و مشخص گردید عامل تصویر مقصد بر ارزش ادراکی و بر وفاداری؛ عامل جذابیت فعالیتها بر ارزش ادراکی، بر رضایت گردشگران و بر وفاداری؛ و نیز عامل ارزش ادراکی بر رضایت و بر وفاداری گردشگران شهر تاینان مؤثرند. هاگو و خان^۵ (۲۰۱۳)، در مقاله‌ای به بررسی عوامل موثر بر وفاداری گردشگر از مقاصد گردشگری مالزی پرداختند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که تصویر از مقصد، ارزش ادراک شده و کیفیت خدمات رابطه مثبت با وفاداری و رضایت گردشگر در مالزی دارد. لای^۶ و همکاران (۲۰۰۹) در مطالعه‌ای به بررسی روابط بین کیفیت خدمات، ارزش درک شده، تصویر شرکت، رضایت مشتری و وفاداری مشتری در بخش خدماتی تلفن همراه پرداخته‌اند. و یافته‌های تحقیق حاکی از تأیید نقش میانجی‌گری معنادار رضایت مشتری بر رابطه بین ارزش درک شده و تصویر شرکت با وفاداری و تأیید تأثیر مستقیم معنی‌دار کیفیت خدمات و تصویر بر ارزش درک شده و تأثیر ارزش بر رضایت و وفاداری و نقش میانجی ارزش بر رابطه بین کیفیت و وفاداری و تصویر و وفاداری و تعیین ارزش به عنوان موثرترین عامل بر وفاداری و تأثیر قابل توجه کیفیت بر تصویر و تأثیر غیر مستقیم تصویر بر وفاداری از طریق افزایش رضایت و ارزش. کریستینا و هایلین^۷ (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ارتباطات ساختاری تصویر مقصد، رضایت گردشگر و وفاداری مقصد»، به پیشنهاد یک نگرش کامل برای فهم وفاداری مقصد به وسیله بررسی اسناد نظری و تجربی بر روی روابط علی بین تصویر مقصد، صفات گردشگر و رضایت کلی و وفاداری مقصد پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که تصویر مقصد به طور مستقیم رضایت صفات را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

1. Silva

2. de Oliveira Sants & Engracia Giralddi

3. Ramseook-Munhurrana

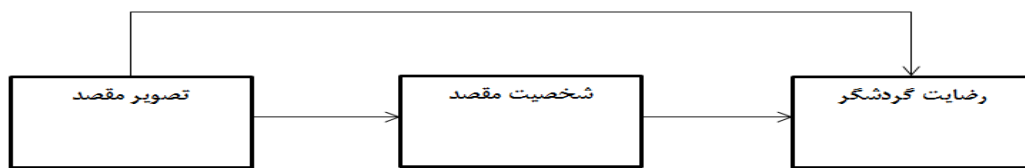
4. Wu & Zheng

5. Haque & Khan

6. Lai

7. Christina & Hailin

تصویر مقصد و رضایت صفات هر دو مرجع مستقیم از رضایت کلی بودند. رضایت کلی و رضایت صفات تاثیر مستقیم و مثبت بر روی وفاداری مقصد داشتند. چن و تسای^۱ (۲۰۰۷) در مقاله‌ای با عنوان «چگونه تصویر مقصد و عوامل ارزیابی تمایلات رفتاری را تحت تاثیر قرار می‌دهند؟» به پیشنهاد یک مدل کامل رفتار گردشگر با استفاده از تصویر مقصد و ارزش ادراک شده از پارادایم کیفیت، رضایت و تمایلات رفتاری پرداختند. نتایج نشان داد که تصویر مقصد هم مستقیم و هم غیرمستقیم بر روی تمایلات رفتاری تاثیر دارد. در این بخش مدلی مفهومی جهت تاثیر تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگران، با مطالعه روابط سازه‌های مطرح شده، پیشینه تحقیق و ادبیات موضوع ارائه می‌گردد. چهارچوب مفهومی تحقیق در شکل ۱ ارائه شده است. این چهارچوب شامل متغیرهای تصویر مقصد، شخصیت مقصد و رضایت گردشگر می‌باشد.

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق

بر همین اساس فرضیه‌های تحقیق عبارتند از:

۱. تصویر مقصد بر شخصیت مقصد موثر است.
۲. شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر موثر است.
۳. تصویر مقصد بر رضایت گردشگر موثر است.
۴. تصویر مقصد از طریق شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر موثر است.

روش شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و براساس روش گردآوری داده‌ها، توصیفی و از نوع پیمایشی است. قلمرو مکانی این تحقیق شهر تبریز و قلمرو زمانی تحقیق تابستان ۱۳۹۸ می‌باشد. داده‌های مورد نیاز برای این تحقیق با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده از گردشگران داخلی در شهر تبریز و با ابزار پرسشنامه جمع‌آوری شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه گردشگران داخلی هستند که در تابستان ۱۳۹۸ به شهر تبریز آمده‌اند. با توجه به این که حجم جامعه نامعلوم می‌باشد از فرمول کوکران به منظور تعیین حجم نمونه استفاده شده است که عدد ۳۸۴ بدست آمده است. در پژوهش حاضر از نرم‌افزار اسمارت پی ال اس^۲ استفاده شده است که در زمینه مدل‌سازی معادلات ساختاری بر پایه روش حداقل مربعات جزئی، نرم‌افزاری پرکاربرد و مفید می‌باشد. پرسشنامه تحقیق حاضر بر اساس تلفیقی از پرسشنامه‌های حیدرزاده و سعیدی^۳ (۲۰۱۱) متغیر تصویر مقصد (۲۴ سوال)، چن و فو^۴ (۲۰۱۳) متغیرهای رضایت از مقصد (۵ سوال) و شخصیت مقصد (۱۶ سوال) و در قالب مقیاس ۵ رتبه‌ای لیکرت تدوین شده است. به منظور سنجش روایی پرسشنامه، دو نوع روایی منطقی و روایی سازه در نظر گرفته شده و در این راستا، روایی محتوا، اعتبار ظاهری و اعتبار عاملی (تحلیل عاملی) بررسی شدند، آزمون اعتبار عاملی پرسشنامه با کمک تحلیل عاملی تأییدی و با استفاده از نرم‌افزار اسمارت پی ال اس انجام گرفته است. همه بارهای عاملی متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۵ بوده که نشان‌دهنده روایی بالا پرسشنامه می‌باشد. همچنین اعتبار محتوا پرسشنامه با اتکا به نظر متخصصان و اساتید محترم تأیید و اصلاحات لازم اعمال بعمل آمده است. جهت محاسبه ضریب پایایی پرسشنامه و اطمینان از هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری تحقیق از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد.

1. Chen & Tsai
 2. SmartPLS
 3. Heidarzadeh & Saeedi
 4. Chen & Phou

این کمیت بین صفر و یک تغییر می کند، ضریب پایایی صفر، معرف عدم پایایی و ضریب پایایی یک، معرف پایایی کامل است. مقادیر بالای ۰/۷ برای آلفای کرونباخ مطلوب است (سکاران، ۱۳۸۸). در تحقیق حاضر ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه برابر ۰/۹۰۹ بوده، که حاکی از پایایی خوب ابزار اندازه گیری است. نتایج حاصل از بررسی پایایی ابزار سنجش به تفکیک در جدول ۱ آمده است.

جدول (۱): آلفای کرونباخ

متغیر	تعداد سوالات	ضریب آلفای کرونباخ
تصویر مقصد	۲۴	0.874
رضایت از مقصد	۵	0.958
شخصیت مقصد	16	0.897
مجموع متغیرها	45	0.909

یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج تحقیق ۴۵ درصد افراد نمونه مرد و ۵۵ درصد زن بوده‌اند. در زمینه توزیع سنی نیز ۳۵ درصد در رده سنی ۲۰ تا ۳۰ سال، ۴۸ درصد در رده سنی ۳۰ تا ۴۰ سال، ۱۲ درصد در رده سنی ۴۰ تا ۵۰ سال و ۵ درصد در رده سنی ۵۰ سال به بالا بوده‌اند. و همچنین در زمینه میزان تحصیلات ۱۸ درصد دیپلم، ۳۴ درصد فوق دیپلم، ۳۸ درصد کارشناسی، ۸ درصد کارشناسی ارشد و در نهایت ۲ درصد دارای مدرک دکتری بوده‌اند.

بررسی شاخص‌های برازش مدل

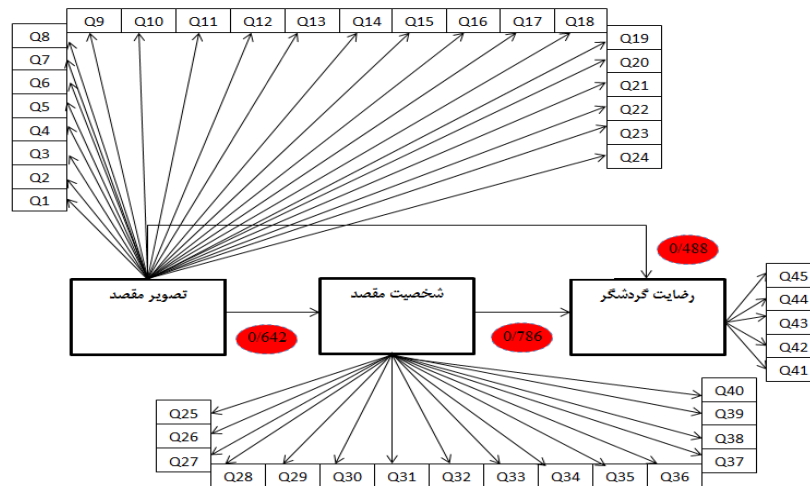
یافتن یک مدل نظری به لحاظ آماری معنادار و همچنین دارای معنا و مفهوم نظری و کاربردی باشد هدف اولیه از بکارگیری مدل سازی معادله ساختاری است. معیار کلی برای روش حداقل مربعات جزئی در نظر گرفته شد جی-آف (Gof) نام دارد. شاخص های این معیار کرانی از صفر تا یک را در بردارند و به چهار شاخص مطلق، نسبی، مدل درونی و مدل بیرونی تقسیم می شوند. مدل درونی در واقع همان روابط بین متغیرهای مکنون یا همان ضرایب مسیر می باشد و مدل بیرونی در واقع برآورد بارهای عاملی و تحلیل عاملی است (فورنل و چا، ۱۹۹۴). شاخص‌های نیکویی برازش نسبی و مطلق هر دو شاخص‌های توصیفی هستند. چنانچه این شاخصها بزرگتر یا مساوی ۰/۵ باشند، مناسب مدل می باشند. همانطور که مشاهده می شود، از نتایج حاصل از برازندگی مدل نتیجه می گیریم که شاخص نیکویی برازش نسبی برای این مدل مناسبتر از مطلق است. هرچند که تقریباً اکثر شاخصها نمایانگر برازندگی خوب مدل می باشند. بنابراین، بعد از تایید مدل می توان نتایج تحلیل مسیر را در آزمون فرضیات به کار برد و به تفسیر آنها پرداخت.

جدول (۲): شاخص‌های برازندگی مدل

مقدار	شاخص‌های برازندگی مدل
0.588	مطلق
0.776	نسبی
0.987	مدل بیرونی
0.814	مدل درونی

تحلیل مسیر

در تحلیل مسیر روابط بین متغیرها در یک جهت جریان می‌یابند و به عنوان مسیرهای متمایز در نظر گرفته می‌شوند مفاهیم تحلیل مسیر در بهترین صورت از طریق ویژگی عمده آن، یعنی نمودار مسیر که پیوندهای علی احتمالی بین متغیرها را آشکار می‌سازد، تبیین می‌شوند. برای بررسی فرضیه‌های تحقیق لازم است که مدل کلی زیر برآزش شود:

شکل (۲): تحلیل مسیر مدل

بررسی فرضیه‌های تحقیق

به منظور بررسی تمامی فرضیه‌های این پژوهش، ابتدا ضریب مسیر محاسبه، سپس معناداری این ضریب مسیر با آماره آزمون بررسی می‌شود. چنانچه سطح معناداری محاسبه شده از سطح معناداری آزمون ($\alpha = 0.05$) کوچک‌تر باشد، فرضیه مربوط تأیید می‌شود و در صورتی که مقدار آن از $\alpha = 0.05$ بیشتر باشد فرضیه مرتبط با آن رد می‌شود.

جدول (۳): مسیرهای مستقیم متغیرهای فرضیات اصلی

مسیر مستقیم	ضریب مسیر	آماره آزمون	معناداری	نتیجه
تصویر مقصد ← شخصیت مقصد	۰/۶۴۲	۷/۵۳۱	۰/۰۰۰	تایید
شخصیت مقصد ← رضایت گردشگر	۰/۷۸۶	۸/۹۷۵	۰/۰۰۰	تایید
تصویر مقصد ← رضایت گردشگر	۰/۴۸۸	۵/۹۹۸	۰/۰۰۰	تایید

در فرضیه ۱ ضریب مسیر ۰/۶۴۲ است که با توجه به مقدار احتمال معناداری که برابر ۰/۰۰۰ شده است و از ۰,۰۵ کمتر می‌باشد می‌توان نتیجه گرفت که این ضریب مسیر در سطح خطای ۰,۰۵ معنی دار است یعنی تصویر مقصد تأثیر مثبت و معناداری بر شخصیت مقصد دارد. در فرضیه ۲ ضریب مسیر ۰/۷۸۶ است که با توجه به مقدار احتمال معناداری که برابر ۰/۰۰۰ شده است و از ۰,۰۵ کمتر می‌باشد می‌توان نتیجه گرفت که این ضریب مسیر در سطح خطای ۰,۰۵ معنی دار است یعنی شخصیت مقصد تأثیر مثبت و معناداری بر رضایت گردشگر دارد. در فرضیه ۳ ضریب مسیر ۰/۴۸۸ است که با توجه به مقدار احتمال معناداری که برابر ۰/۰۰۰ شده است و از ۰,۰۵ کمتر می‌باشد می‌توان نتیجه گرفت که این ضریب مسیر در سطح خطای ۰,۰۵ معنی دار است یعنی تصویر مقصد تأثیر مثبت و معناداری بر رضایت گردشگر دارد.

جدول (۴): مسیر غیر مستقیم متغیرهای فرضیات اصلی

مسیر غیر مستقیم	از طریق متغیر	ضریب مسیر	نتیجه
تصویر مقصد ← رضایت گردشگر	شخصیت مقصد	0.504	تایید

به منظور محاسبه اثر غیر مستقیم (نقش متغیر واسط) بایستی اثر مستقیم تصویر مقصد بر شخصیت مقصد در اثر مستقیم شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر ضرب نمود که برابر می شود با:

$$0.642 * 0.786 = 0.504$$

بنابراین چون اثر غیر مستقیم (0.504) از اثر مستقیم (0.488) بیشتر شده است، فرضیه چهارم تایید می شود. یعنی تصویر مقصد از طریق شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر تأثیر معنی دار و مثبتی دارد.

نتیجه گیری

تحقیق حاضر با هدف تأثیر تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگران در شهر تبریز در تابستان ۱۳۹۸ انجام شده است. داده های مورد نیاز برای این تحقیق با روش نمونه گیری تصادفی ساده از گردشگران داخلی در شهر تبریز و با ابزار پرسشنامه جمع آوری شده است. جامعه آماری تحقیق کلیه گردشگران داخلی هستند که در تابستان ۱۳۹۸ به شهر تبریز آمده اند. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که تصویر مقصد بر شخصیت مقصد و رضایت گردشگر تأثیر مستقیم و معناداری دارد؛ و همچنین تأثیر شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر مستقیم و معنادار است. و از سوی دیگر تصویر مقصد از طریق نقش واسط شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر تأثیر غیر مستقیم و معناداری دارد. در فرضیه اول بیان شده است که تصویر مقصد بر شخصیت مقصد تأثیر مثبت و معنادار دارد. یافته های حاصل از این بخش پژوهش با تحقیقات چن و فو (۲۰۱۳)، کیانی فیض آبادی (۱۳۹۷) و کیانی فیض آبادی (۱۳۹۵) هم راستا می باشد. در فرضیه سوم بیان شده است که تصویر مقصد بر رضایت گردشگران از مقصد تأثیر مثبت و معنادار دارد. یافته های حاصل از این بخش پژوهش با تحقیقات رامسوک - مونهورن (۲۰۱۵)، هاگو و خان (۲۰۱۳)، کریستینا و هایلین (۲۰۰۸)، چن و تیسای (۲۰۰۷)، کیانی فیض آبادی (۱۳۹۷) و کیانی فیض آبادی (۱۳۹۵) هم راستا می باشد. به عبارت دیگر، می توان گفت گردشگرانی که تصویر ذهنی مثبتی از شهر تبریز دارند، رضایت بیشتری از این مقصد نیز دارند. از این رو، مدیران و متخصصان بازاریابی گردشگری باید تلاش کنند تصویر ذهنی مثبت و مطلوبی از شهر تبریز نزد گردشگران ارائه دهند تا از این طریق بتوانند رضایت گردشگران را جلب کرده و وفاداری آن ها را به این مقصد گردشگری افزایش دهند. در فرضیه دوم بیان شده است که شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر تأثیر مثبت و معنادار دارد. یافته های حاصل از این بخش پژوهش با تحقیقات کیانی فیض آبادی (۱۳۹۷) و کیانی فیض آبادی (۱۳۹۵) هم راستا نمی باشد. در تحقیقات کیانی فیض آبادی (۱۳۹۷) و کیانی فیض آبادی (۱۳۹۵) تأثیر شخصیت مقصد بر رضایت گردشگر مورد تأیید قرار نگرفت. در واقع می توان نتیجه گرفت، در این تحقیق گردشگران با مفاهیم مربوط به شخصیت مقصد ارتباط خوبی برقرار نموده اند و در نمونه مورد مطالعه، شخصیت مقصد بر رضایتمندی ایشان اثر گذار بوده است. از این رو، مدیران و متخصصان بازاریابی گردشگری باید علاوه بر تلاش برای ارتقا و بهبود عناصر شکل دهنده تصویر مقصد، در برنامه های بازاریابی شخصیت جذاب و منحصر به فرد مقصد مورد توجه قرار گیرد. و همچنین با افزایش تبلیغات و اقدامات ترویجی، تصویر ذهنی مقصد گردشگری تبریز را نزد گردشگران بهبود بخشند. البته باید توجه داشت ترویج پیام هایی در مورد مقصد گردشگری تبریز در بین گردشگران بالقوه موجب ترغیب آنها به انتقال این اطلاعات به سایر افراد می شود. در نتیجه، شهرت شهر تبریز به مثابه مقصد گردشگری بهبود خواهد یافت.

پیشنهادات کاربردی

استفاده از نمادهای تاریخی در ورودی‌ها و مراکز اصلی شهرهای مقصد و در اختیار قرار دادن نقشه و بروشورها و دفترچه‌های راهنما به مسافران به منظور معرفی و آشنایی گردشگران با جاذبه‌های تاریخی و طبیعی شهر تبریز. استفاده از رسانه‌های جمعی ابزار مناسبی در راستای اشاعه فرهنگ گردشگری دارد و می‌تواند مزایای حاصل از ورود گردشگر به مقصد را اشاعه دهد؛ این کار به نوبه خود می‌تواند باعث بهبود کیفیت خدمات در راستای رضایت مردم محلی و گردشگر شود. ارائه هدایا و یادگارهایی به گردشگران که وسیله‌ای برای به یادآوری مقصد گردشگری باشد. مدیران و متخصصان بازاریابی گردشگری باید تلاش کنند تا با افزایش رضایت گردشگران موجبات وفاداری بیشتر گردشگران را به مقصد گردشگری تبریز فراهم کنند. این کار را می‌توان از طریق نظرسنجی بین آنها درباره رضایت و نارضایتی آنها از خدمات مقصد گردشگری، به صورت تصادفی، انجام داد. علاوه بر این، برگزاری جشنواره‌ها رضایت گردشگران را بیشتر می‌کند و به این ترتیب، می‌توان انتظار داشت تصویر ذهنی مقصد گردشگری نزد گردشگران بهبود یابد و وفاداری به مقصد گردشگری نیز افزایش یابد.

منابع

- ایمانی خوشخو، محمد حسین و ایوبی یزدی، حمید (۱۳۸۹) "عوامل مؤثر بر ارزش ویژه برند در مقصد گردشگری شهر یزد". فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، شماره ۱۳، صص ۱۱۳-۱۳۷.
- کروبی، مهدی، بهاری، جعفر، بهاری، شهلا، بهاری، حامد، محمدی، سمیرا، بذله، مرجان (۱۳۹۷)، بررسی روابط ساختاری بازدیدهای قبلی، انگیزه‌ها، رضایت و قصد بازگشت مجدد گردشگران (مطالعه موردی: شهر تبریز)، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۷۱۶-۷۳۲.
- کروبی، مهدی، وفاپی، سید عباس، سیدی، پیمان (۱۳۹۶)، عوامل مؤثر بر رضایت کلی با نقش میانجی ارزش ویژه برند مقصد گردشگری مورد مطالعه: گردشگران بازدیدکننده از کاخ گلستان در تهران، فصلنامه گردشگری و توسعه، دوره ۶، شماره ۱، صص ۱-۲۲.
- کروبی، مهدی (۱۳۹۰)، رسانه‌های ارتباط جمعی و انتخاب مقصد گردشگری، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۷، شماره ۲۰، صص ۱۱۱-۱۳۶.
- کیانی فیض آبادی، زهره (۱۳۹۷)، عوامل مؤثر بر وفاداری به مقصد گردشگری با نقش میانجی رضایت گردشگران (مورد مطالعه: شهر کاشان)، نشریه گردشگری شهری، دوره ۵، شماره ۴، صص ۱۰۵-۱۲۰.
- کیانی فیض آبادی، زهره (۱۳۹۵)، تأثیر تصویر و شخصیت مقصد بر دلبستگی و رضایت گردشگران (مطالعه موردی: گردشگران داخلی شهر اصفهان)، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه ریزی و توسعه گردشگری، دوره ۵، شماره ۱۶، صص ۱۶۸-۱۸۷.
- گل زاده، ملیحه، عبدالله زاده، غلامحسین، محمدیان، حسین، مدادی، صمد (۱۳۹۷)، بررسی نقش زیرساخت‌های منطقه ارسباران در توسعه گردشگری ورزشی، نشریه جغرافیا و برنامه ریزی، دوره ۲۲، شماره ۶۳، صص ۲۴۱-۲۶۳.
- حیدرزاده، کامبیز، نجفی، کبری، حسینی، سید علی (۱۳۹۶)، تأثیر کیفیت خدمات گردشگری بر وفاداری به مقصد گردشگری با توجه به نقش میانجی تصویر ذهنی از مقصد گردشگری و رضایت گردشگران، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۱۲، شماره ۴۰، صص ۱۱۵-۱۵۳.
- رحیم نیا، فریبرز، هرندی، عطاله، فاطمی، زهرا (۱۳۹۱)، تأثیر کیفیت رابطه با مشتری بر کیفیت ادراک شده و وفاداری مشتریان مورد مطالعه: هتل های پنج ستاره کلان شهر مشهد، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش‌های مدیریت عمومی، صص ۸۳-۱۰۱.
- غفاری، محمد، رضایی دولت آبادی، حسین، دهقانی اناری، فرشید (۱۳۹۳)، تحلیل عوامل مؤثر بر وفاداری گردشگران به مقاصد گردشگری (مورد مطالعه: گردشگران خارجی سفر کرده به شهر اصفهان)، فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت فرهنگ سازمانی، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۵۵۱-۵۶۸.

- رنجبریان، بهرام (۱۳۸۵)، تصویر استنباط شده از ایران به عنوان یک مقصد گردشگری، مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان، دوره ۲۱، شماره ۲، صص ۶۹-۸۰.
- حسنتقی پور، طهمورث، اسفیدانی، محمد رحیم، ساجدی فر، علی اصغر، محمدی، ابراهیم (۱۳۹۱)، تأثیر کیفیت خدمات الکترونیکی در ایجاد اعتماد و رضایت مشتریان برخط در صنعت خدمات مالی: مطالعه شرکت‌های کارگزاری فعال در بورس اوراق بهادار تهران، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره‌های ۲۹ و ۳۰، صص ۵۷-۷۷.
- فصیحی گرمی، رضا، غفاری فرد، محمد (۱۳۹۵)، بررسی روابط ساختاری میان تصویر مقصد، ارزش درک شده، رضایت و وفاداری گردشگران، مجموعه مقالات سومین همایش بین‌المللی و ششمین همایش ملی گردشگری، جغرافیا و محیط زیست پایدار همدان.
- فنی، زهره، برغمندی، مجتبی، اسکندر پور، مجید، سلیمانی، منصور (۱۳۹۱)، سنجش میزان رضایتمندی گردشگران شهر گرگان، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات مدیریت گردشگری، دوره ۷، شماره ۲۰، صص ۳۱-۴۸.
- زنگنه، یعقوب و شمس‌الله زاده، یاسر (۱۳۹۱)، بررسی و تحلیل نقش تصویر مقصد در توسعه صنعت گردشگری (مطالعه موردی: کلان شهر تبریز)، نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی، دوره ۱۶، شماره ۴۱، صص ۱۵۳-۱۶۸.
- سکاران، اوما (۱۳۸۸)، روشهای تحقیق در مدیریت، ترجمه محمد صائبی و محمود شیرازی، تهران، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه ریزی، چاپ ششم.
- شیر کوند، سعید، خانلری، امیر، حسینی، مهسا (۱۳۹۶)، تأثیر ابعاد شخصیت برند بر تصویر برند و وفاداری مشتریان، فصلنامه علمی پژوهشی چشم انداز مدیریت بازرگانی، دوره ۱۶، شماره ۲، صص ۳۳-۴۷.
- شاهین، آرش، علامه، سید محسن، اسدی، علی (۱۳۹۳)، تحلیل تأثیر تناسب خودپنداره و شخصیت مقصد بر نیت‌های رفتاری گردشگر داخلی در شهر اصفهان، فصلنامه علمی پژوهشی چشم انداز مدیریت بازرگانی، دوره ۱۳، شماره ۲، صص ۶۹-۸۶.
- محمدی، مصطفی، میرتقیان رودسری، سید محمد (۱۳۹۸)، بررسی عوامل مؤثر بر وفاداری به مقصد گردشگری شهری مطالعه موردی: شهر رامسر، فصلنامه علمی پژوهشی گردشگری شهری، دوره ۶، شماره ۱، صص ۱۴۹-۱۶۷.
- کیوانی زاده، الهام، عارفی، ایمان (۱۳۹۴)، بررسی نقش تمایلات رفتاری گردشگران مقاصد گردشگری شهری، با توجه به تاثیر سازه های بازار یابی مدیریت شهری بر تمایلات رفتاری گردشگران شهر ماهان، مجموعه مقالات کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین در مهندسی عمران، معماری، محیط زیست و مدیریت شهری، ۲۴ خردادماه ۱۳۹۴، موسسه مدیران ایده پرداز پایتخت ویرا.
- Cai, L. A. (2002), "Cooperative Branding for Rural Destination", *Annals of Tourism Research*, 29 (3), 720-742.
- Christina, G. and Hailin, Q. (2008). Examining the structural relationships of destination image, tourist satisfaction and destination loyalty, *Tourism Management*, No. 29: 624-639.
- Chen, C. and Tsai, D.C. (2007). How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions, *Tourism Management*, 28(4): 1115-1122.
- Chen, Ching-FU. & Phou, Sambath. (2013) A closer look at destination: Image, Personality, relationship and Loyalty, *Tourism Management*, Vol.36, June 2013, pp.269-278.
- De Oliveira Santos, G. E., and De Moura Engracia Giraldi, J (2017). Reciprocal Effect of Tourist Destinations on the Strength of National Tourism Brands, *Tourism Management*, Vol. 61, PP. 443-450.
- Duman, Teoman. & Ozbal, Okai. & Duerod, Malcolm. (2018) The role of affective factors on brand resonance: Measuring customer-based brand equity for the Sarajevo brand, *Journal of Destination Marketing & Management*, Vol.8, pp.359- 372.
- Etchner, C.M. and Ritchie, J.R.B. (1993), "The measurement of destination image: an empirical assessment", *Journal of Travel Research*, Vol. 31, Spring, pp. 3-13.
- Fornell, C. (1992). A National Customer Satisfaction Barometer: The Swedish experience. *Journal of Marketing*, 56 (1), ۶-۲۱.
- Fornell, C. and Cha, J. (1994). Partial least squares, in Bagozzi, R.P. (Ed.), *Advanced Methods*.

Haque, A. Khan, H. A. (2013). Factors Influencing of Tourist Loyalty: a Study on Tourist destinations in Malaysia. Proceeding of 3rd Asia-Pacific Business Research Conference. Kuala Lumpur, Malaysia. ISBN: 987-1-922069-19-1.

Heidarzadeh, H.K. and Saeedi, H. (2011). A Model of Destination Branding For Isfahan City: Integrating the Concepts of the Branding and Destination Image, *Interdisciplinary Journal of Research in Business*, 1(4):12-28.

Hsu, C. and Liping, A.C. (2009). Brand Knowledge, Trust and Loyalty – A Conceptual Model of Destination Branding, *International CHRIE Conference RefereedTrack*, [online], <http://scholarworks.umass.edu>.

Johnson, M. D., et al. (2001). The evaluation and future of national customer satisfaction index models. *Journal of Economic Psychology*, 22(2): 217–245.

Kani, Yusuf. & Yuhanis, Abdul.Aziz. Sambasivan, Murali. & Bojei, Jamil. (2017) Antecedents and outcomes of destination image of Malaysia, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, Vol.32, pp.89-90.

Konecnik, M. & Gartner, W. C. (2007). “Customer-based brand equity for a destination”, *Annals of Tourism Research*, 34 (2), pp. 400-421.

Lai, F., Griffin, M., & Babin, B. J. (2009). How quality, value, image, and satisfaction create loyalty at a Chinese telecom. *Journal of Business Research*, 62(10), 980-986.

Lee, S.y Jeon, S.; Kim, D. (2011). The Impact of Tour Quality and Tourist Satisfaction on Tourist Loyalty: The Case of Chinese Tourist in Korea. *Tourism Management*, 32, ۱۱۱۵-۱۱۲۴.

Mirani, Zahra, M. Farahani, Banafsheh.(2014).prioritizing the factors of internal environment affecting on customer satisfaction in family chain restaurants (case study: family-chain restaurants of Narenjestan), *International Journal Of Marketing, Financial Services & Management Research* , 3(6): 201-211.

Michell, P., King, J. & Reast, J. (2001). Brand values related to industrial products, *Journal of Industrial Marketing Management*, 30(5): 415–425.

Munazza, Saeed., and Imran, Shafique., 2019, Customer-Based Brand Equity and Destination Visit Behavior in the Tourism Industry: The Contingent Role of Social Media, Quality and Quantity *International Journal of Methodology*, First Online 01, PP. 1–22.

Pike, S. (2002), “Destination image analysis – A review of 142 papers from 1973 to 2000”, *Tourism Management*, 23(5):541-549.

Prayag, G. & Ryan, C. (2012). Antecedents of tourists’ loyalty to Mauritius: The role and influence of destination. *Journal of Travel Research*, 51(3): 342– 356.

Ramseook-Munhurrana, P., Seebalucka,V.N. and Naidooa, P. (۲۰۱۵). Examining the structural relationships of destination image, perceived value, tourist satisfaction and loyalty: case of Mauritius. *Social and Behavioral Sciences*, Vol.۱۷۵, pp. 252-259.

Cossío-Silva, F.-J., Revilla-Camacho, M.-Á., & Vega-Vázquez, M. (2018). The tourist loyalty index: A new indicator for measuring tourist destination loyalty? *Journal of Innovation & Knowledge*. doi:10.1016/j.jik.2017.10.003.

Woodward, T. (2000), Using brand awareness and brand image in tourism channels of distribution, *Journal of Vacation Marketing*; 6(2); 119-130.

Wu, Hung-Che. & Wong, Jose. & Weng-Chou. & Cheng, Ching-Chan. (2014). an empirical study of behavioral intentions in the food festival: the case of Macau, *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, Vol.19, No.11, pp.1278-1305.

Zhang. H and Xiaoxiao .F. Cai. L.A and Lu. L. (2014). Destination Image and Tourist Loyalty: A Meta- Analysis. *Journal of Tourism Management*. Vol. 40. PP. 213-223.

Zenker, Sebastian. & Braun, Erik. & Petersen, Sibylle. (2017) Branding the destination versus the place: The effects of brand complexity and identification for residents and visitors, *Tourism Management*, Vol. 58, pp.15-17.

تحلیلی بر مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا و ارتباط آن با تاب آوری اقتصادی

حامد رستمی، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران
حسین سلیمانی*، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران
سید رامین غفاری، دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۹ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۱/۱

چکیده:

بلاایای طبیعی یکی از چالش‌های اصلی برای کشورهای در حال توسعه است، که به اقتصاد محلی منطقه‌ای که با فاجعه روبرو می‌شوند آسیب‌های جدی وارد کرده و باعث خنثی شدن دستاوردهای توسعه می‌شود. با توجه به این که بخش عمده‌ای از بلاایای طبیعی، در نواحی روستایی کشور رخ می‌دهد و درصد زیادی از جمعیت کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند به لحاظ ضعف امکانات در این نواحی آسیب‌های بسیاری را برای ساکنان روستاها ایجاد می‌کند، توجه به نواحی روستایی در این زمینه اهمیت بسیاری دارد. در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی، کاربری زمین، ارتباطات، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و غیره در روستاها را می‌توان از جمله مقوله‌های برنامه ریزی کالبدی برشمرد. اما همه این شاخص‌ها تحت تاثیر ابعاد اقتصادی روستا است. هدف از این پژوهش شناسایی مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا در مرحله اول و بعد بررسی رابطه آن با تاب‌آوری اقتصادی می‌باشد. روش پژوهش حاضر روش ترکیبی بود. بدین منظور با بهره‌گیری از روش پدیدارشناسی برای شناسایی مشکلات اقتصادی استفاده شد و در بخش کمی از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج نشان داد مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا، عدم وجود امنیت شغلی، عدم وجود تنوع تولید کار، عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی، عدم وجود امکانات مناسب و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب می‌باشد و این مشکلات رابطه معناداری با تاب‌آوری اقتصادی دارند.

کلمات کلیدی: مشکلات اقتصادی، سکونتگاه، تاب‌آوری اقتصادی، بلاایای طبیعی و بخش سورنا.

مقدمه:

در دنیای امروز، عموم مردم به شیوه‌هایی متفاوت از دیگر دوره‌های تاریخ، بحران‌ها را تجربه می‌کنند. در هر بخش خبری تصاویری از آخرین سوانح، صرف‌نظر از محل وقوع آن، دیده می‌شود. بنابراین اگر امکان آن وجود ندارد که کاملاً سوانح را پیشگیری نمود یا مردم را از پیامدهای آن، در امان قرار داد، برای به حداقل رساندن آشفتگی و خسارات ناشی از آن، چه کار می‌توان کرد؟ مخاطرات طبیعی پتانسیل این امر را دارند که در نبود سیستم‌های تقلیل مخاطرات به سوانحی هولناک بدل شوند (چادها^۱ و همکاران، ۲۰۰۷). در طی سالهای گذشته، جهان شاهد برخی از مخاطرات پیش‌بینی نشده طبیعی چون تسونامی آسیا، گردباد کاترینا و زمین‌لرزه سیچوان چین بوده است. اگرچه برخی از ابزارهای پیش‌بینی کننده به کار گرفته شده‌اند، اما واقعیت این است که مخاطرات آتی را نمی‌توان بر اساس شواهد پیش‌بینی کرد و همچنین نمی‌توان به راحتی حالت، اندازه و مکان این مخاطرات را از پیش بیان کرد. بنابراین افزایش یا بهبود توان ظرفیتی یک سیستم برای ایستادگی و بازیابی در برابر مخاطرات بسیار مهم است. در حال حاضر بسیاری از سازمانهای دولتی و غیردولتی تقویت تاب‌آوری گروهها و جوامع را در اولویت قرار داده و به این امر از طریق تحقیق، تهیه و توسعه برنامه‌ها، سیاستگذاری‌ها و همچنین از طریق اقدامات آموزشی به مدیریت سوانح پرداخته‌اند مثلاً EMA مدیریت اضطراری استرالیا^۲ ایجاد تاب‌آوری فردی و اجتماعی را، اولویت فعلی تحقیقات خود می‌داند.

در سطح بین‌المللی نیز اقدامات موازی چندی جهت ایجاد چارچوبی برای کاهش خطر بحران به شروع شد. در سال ۱۹۹۰ با نام دهه بین‌المللی کاهش سوانح طبیعی (IDNDR) شروع شد. در سال ۱۹۹۴، کنفرانس جهانی کاهش بحرانهای طبیعی در یوکوهاما ژاپن برگزار شد که به عنوان اولین کنفرانس جهانی سازمان ملل بود که بطور خاص، کاهش خطر سوانح و اهمیت ابعاد اجتماعی آسیب‌پذیری را ابعاد انسانی کاهش خطر، مورد توجه و تمرکز در سطوح بین‌المللی مطرح می‌کرد. تا پایان دهه IDNDR ابعاد انسانی کاهش خطر، مورد توجه و تمرکز در سطوح بین‌المللی قرار گرفت که این امر باعث ایجاد تفکری جدید به جای تفکر مهندسی که قبلاً حکم فرما بود شد.

بیانیه هزاره ۲۰۰۰ توسعه دیگر در حوزه بین‌الملل و همراهی اهداف توسعه هزاره بود. این اهداف اکنون به عنوان معیاری برای تمامی کشورهای عضو جهت ارزیابی پیشرفت خود در چارچوب جهانی کاهش فقر تبدیل شده است (ویسنر، ۲۰۰۴). بدین ترتیب و به عنوان نمونه در منابع فدرال آمریکا، نوع نگرش به سوانح و مخاطرات از آسیب‌پذیری بحران به تاب‌آوری در برابر بحران تغییر کرده که آن بعنوان بیان مثبت‌تر درگیری اجتماع با کاهش مخاطرات طبیعی بوده است.

برای عمل بین سالهای ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۵ که در کنفرانس جهانی هیوگو در کوبه ژاپن در مورد کاهش بحران در سال ۲۰۰۵ مطرح شد، برداشته است. در این ارتباط از زمان تصویب این چهارچوب قانونی طرح هیوگو در راهبرد بین‌المللی کاهش سوانح سازمان ملل متحد (UNISDR) هدف اصلی برنامه ریزی برای تقلیل خطر مخاطرات و سوانح، علاوه بر کاهش آسیب‌پذیری به نحوی بارزی به سمت افزایش و بهبود تاب‌آوری در جوامع گرایش پیدا کرده است.

در این چارچوب نیاز به ایجاد جوامع تاب‌آور به وسیله روشهایی چون:

۱- یکپارچگی در دیدگاههای کاهش آسیب‌پذیری؛ ۲- افزایش ظرفیت محلی جهت ایجاد تاب‌آوری و ۳- یکپارچه کردن کاهش خطر با طراحی و اجرای آمادگی اضطراری، واکنش، بازتوانی و برنامه‌های بازسازی در جوامع تحت تاثیر قرار گرفته مشخص شده است.

بلايای طبیعی یکی از چالش‌های اصلی برای کشورهای در حال توسعه است، که نه تنها باعث مرگ و میر افراد و درد و رنج عاطفی بازماندگان می‌شود، بلکه به اقتصاد محلی منطقه‌ای که با فاجعه روبرو می‌شوند نیز آسیب‌های جدی وارد کرده و باعث خنثی شدن دستاوردهای توسعه می‌شود. با توجه به گزارش سازمان ملل متحد از حوادث، در فاصله سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۱ بر اثر بلايای طبیعی، بالغ بر ۱٫۱ میلیون نفر کشته شده‌اند و بیش از ۱۳۸ میلیارد دلار نیز خسارات مادی بر جای مانده است (نامری و همکاران، ۲۰۱۴). از طرفی امروزه وقوع مخاطرات طبیعی به عنوان پدیده‌ای تکرارپذیر محسوب می‌شود که در برخی از مواقع با آسیب‌های شدید مادی معنوی همراه است. به همین دلیل اندیشمندان و متخصصان دانشگاهی و برنامه‌ریزان تلاش می‌کنند با مبنا قراردادن رویکردها و الگوهای مختلف در راستای کاهش خسارت‌های مخاطرات طبیعی برنامه ریزی‌های مناسبی انجام دهند. نظریه پردازان بر این باورند که بسیاری از تمدن‌های بزرگ تاریخ از جمله مایاها، نارس‌ها، مینوان‌ها و امپراطوری قدیمی حصری‌ها در نهایت به وسیله دشمنانشان و تأثیرات مخاطرات طبیعی (مانند سیل، خشکسالی، زلزله، سونامی و...) به زانو درآمده‌اند. امروزه دولت‌ها برای کاهش اثرات مخاطرات طبیعی، راهبردهای متنوعی را در پیش می‌گیرند. یکی از این رویکردها، تاب آوری در برابر مخاطرات طبیعی است.

مفهوم تاب آوری ارمغان تحول مدیریت مخاطرات دهه حاضر است. امروزه دیدگاه‌ها و نظریه‌های مدیریت سوانح و توسعه پایدار هم به دنبال ایجاد جوامع تاب آور در برابر مخاطرات طبیعی است (رمضان زاده، ۱۳۹۶). از این رو از دیدگاه بسیاری از محققان تاب آوری یکی از مهمترین موضوع‌ها برای رسیدن به پایداری است. تاب آوری به منزله راهی برای تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت‌های آنها مطرح می‌شود و تعاریف، رویکردها، شاخص‌ها و الگوهای سنجشی متفاوتی درباره آن شکل گرفته است (نوری و سپهوند، ۱۳۹۵: ۲۷۵). تاب آوری عبارت است از توانایی یک اجتماع یا گروه‌ها در کنترل و هدایت شوک‌ها و اختلالات خارجی ناشی از تغییرات محیطی، سیاسی و اجتماعی (میرو، ۲۰۱۵). تاب آوری توانایی یک سیستم اجتماعی برای عکس العمل و بهسازی خود بعد از حادثه است و مشمول قابلیت‌های بالقوه‌ای می‌شود که سیستم را قادر می‌سازد فشارهای وارد شده در اثر حادثه را جذب کند و بتواند از عهده یک رویداد و پس‌رویدادهای آن برآید (کاتر و همکاران، ۲۰۰۸). تاب آوری ظرفیت یک جامعه یا اجتماع برای انطباق در مقابل بروز یک خطر است (بیلین و ویلکینسون، ۲۰۱۵). میزان تاب آوری یک محیط به این معناست که محیط تا چه اندازه در برابر عامل مانند زلزله، سیل می‌تواند به آرامی مرحله انتقال به یک محیط جدید را سپری کند و به محیطی پایدار تبدیل شود (پتاک، ۲۰۰۲). بحث تاب آوری در مطالعات شهری و روستایی به دنبال کاهش آسیب‌های مطرح شده است (تیلو لانگ^۳، ۲۰۱۰).

با توجه به این که بخش عمده‌ای از بلايای طبیعی، در نواحی روستایی کشور رخ می‌دهد و درصد زیادی از جمعیت کشور در مناطق روستایی زندگی می‌کنند به لحاظ ضعف امکانات در این نواحی آسیب‌های بسیاری را برای ساکنان روستاها ایجاد می‌کند، توجه به نواحی روستایی در این زمینه اهمیت بسیاری دارد. چرا که سطح اجتماعی - اقتصادی روستاها و ضعف سازه‌ها، این مناطق را در برابر بلايا بسیار آسیب‌پذیر کرده است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۵). توجه به تاب آوری روستا از اهمیت چندانی برخوردار است. روستاهای تاب آور از طریق تعمیق درک از وضعیت موجود و حرکت به سمت راهکارهای پایدارتر می‌توانند نقطه عزم مناسبی فراهم کنند. این رویکرد به پیوند فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی با فرآیندهای زیست محیطی کمک کرده و از آسیب‌پذیری فضایی، اقتصادی (مبنای پژوهش حاضر) و اجتماعی روستاها جلوگیری نموده و در نتیجه منجر به افزایش ظرفیت برای مقابله با تغییرات آهسته و ناگهانی است که در روستاها به خصوص در شرایط بحران رخ می‌دهند.

1. Namari and Alzaghal
2. Beeline and Wilkinson
3. Thilo Lang

از این روست که تبیین رابطه تاب آوری در برابر سوانح و بلایای روستایی (طبیعی و انسانی) کاهش اثرات آن، با توجه به نتایجی که در پر خواهد داشت و تأکیدی که این تحلیل بر بعد تاب آوری دارد از اهمیت بالایی برخوردار است (متقاضیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۶). تاب آوری به عنوان مجموعه‌ای از ظرفیت‌ها می‌تواند از طریق مداخلات و سیاست‌ها توسعه یابد که به نوبه خود به ایجاد و افزایش توانایی جامعه در پاسخ و بازیابی در مقابل حوادث کمک می‌کند. در تاب آور ساخت جامعه، تمرکز و توجه به ظرفیت‌های تطیفی - که بخشی از فرایند بازگشت به شرایط قیل از وقوع بلایا است - تحت تاثیر عواملی مانند عوامل اجتماعی، اقتصادی، نهادی، زیرساختی و جامعه است، که در پاسخ به تغییراتی که پس از وقوع خطر به وجود می‌آید، اهمیت زیادی دارد (داداش پور و عادل، ۱۳۹۴: ۷۶). لذا آنچه حائز اهمیت است، ارزیابی جوامع از لحاظ پایداری و برخورداری از شرایط اقتصادی است که در نتیجه کمبودها و میزان آسیب پذیری‌ها در جوامع مشخص خواهد شد. بنابراین با توجه به اهمیت موضوع، این پژوهش به ارائه الگویی تاب آوری اقتصادی برای سکونتگاه‌های روستایی بخش سورنا استان فارس می‌پردازد.

تاب آوری روستایی در بعد اقتصادی می‌تواند رویکردی تسهیل کننده برای دستیابی به توسعه و به عبارتی بهبود شرایط زیستی ساکنان و بهبود کیفی شرایط زندگی در محیط باشد (ویسی شاکری، ۱۳۹۷). اگر در حیطه اقتصادی، تنوع بخشی در فعالیت اقتصادی صورت گیرد و جامعه روستایی از اقتصاد تک محصولی که بیشتر بر بعد کشاورزی تأکید می‌کند، به سوی تنوع بخشی گام بردارد باعث تاب آوری مناطق روستایی می‌شود.

امروزه در عرصه برنامه ریزی روستایی بر مفهوم تاب آوری اقتصادی روستاها به منظور کاستن، مقابله و بازسازی نظام روستایی در مقابل بحران و کاهش شرایط آسیب پذیر آن تأکید می‌گردد. در این ارتباط در طی دهه اخیر تمرکز از مقابله با شرایط و رخداد‌های طبیعی به کنار آمدن و زندگی با آنها تغییر یافته است که در قالب تاب آوری مورد توجه قرار گرفته است (رکن‌الدین، ۲۰۱۴). اگر چه در فرایند برنامه ریزی توسعه روستایی، ابعاد کالبدی تاب آوری روستاها از اهمیت ویژه‌ای برخوردارست و کاربری زمین، ارتباطات، تأسیسات و تجهیزات زیربنایی و رفاهی عمومی و غیره در روستاها را می‌توان از جمله مقوله‌های برنامه ریزی کالبدی برشمرد (وانا و سوفی، ۲۰۱۶). اما همه این شاخص‌ها تحت تاثیر ابعاد اقتصادی روستا است. به عبارتی تاب آور بودن روستا در برابر بلایای طبیعی می‌تواند سبب شکل گیری این امکانات، تجهیزات زیربنایی در روستاها شود. در واقع وضعیت مطلوب شاخص‌های اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی نقش به سزایی در افزایش تاب آوری کالبدی نقاط روستایی و مقاومت و بازسازی آنها در برابر بحران‌های طبیعی و اقتصادی دارد که همواره بر عملکرد مطلوب نظام روستایی شوک و فشار وارد می‌کنند. لذا در این پژوهش تاب آوری اقتصادی روستاهای بخش سورنا مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. بخش سورنا یکی از بخش‌های شهرستان رستم در استان فارس ایران به مرکزیت کوبین است. بررسی میدانی و مطالعاتی در منطقه مورد مطالعه نشان می‌دهد نواحی روستایی بخش سورنا با مسائل و مشکلاتی از جمله؛ کسری هزینه خانوارها، بالا بودن نسبت بی‌سوادی، تخلیه روستاها، بالا بودن نسبت بیکاری، بالا بودن بعد خانوار و غیره مواجه هستند که این مسائل و مشکلات مانعی را بر سر راه توسعه روستایی به وجود آورده‌اند (رستمی، ۱۳۹۳).

۱۱۰ روستا و آبادی در بخش سورنای شهرستان رستم قرار دارد که همگی آنها دارای محرومیت زیادی در ابعاد مختلف اقتصادی هستند. قطعاً اگر بحرانی در منطقه و بخش صورت گیرد بخش وسیعی از منطقه را در ابعاد انسانی و محیطی، اقتصادی و ... درگیر می‌کند لذا سنجش مشکلات اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی در بخش سورنا اجتناب ناپذیر است.

تاب آوری اقتصادی ایستا توانایی یک سیستم در حفظ وظیفه‌اش (مانند تداوم تولید) هنگام بروز شوک است. این تعریف با مساله بنیادی اقتصاد، یعنی تخصیص کارای منابع هم تراز است که هنگام وقوع فجایع تشدید می‌شود. دلیل اینکه به عنوان ایستا تعریف می‌شود، این است که می‌تواند بدون تعمیر و بازسازی که نه فقط سطح جاری فعالیت اقتصادی را تحت تاثیر قرار می‌دهد، بلکه اینکه می‌تواند مسیر زمانی آینده آن را نیز تحت تاثیر قرار دهد به دست آید.

یک تعریف عمومی تر که ملاحظات پویا را دربر می گیرد و می تواند تاب آوری اقتصادی پویا نامیده شود، «سرعتی است که یک سیستم از یک شوک شدید بهبود پیدا می کند تا حالت مطلوبش را به دست آورد.» این مفهوم هم چنین شامل مفهوم ریاضی یا ثبات سیستم است، زیرا دلالت بر این دارد که سیستم توانایی بازگشت به عقب را دارد. این نوع تاب آوری نسبتاً پیچیده تر است، زیرا مساله سرمایه گذاری بلندمدت همراه با تعمیر و بازسازی را شامل می شود که فرآیندهایی قابل اجرا برای مراحل بعد از حادثه هستند. تاب آوری هم از محرک های داخلی و هم از محرک های تصمیمات سیاست عمومی یا خصوصی ناشی می شود. (میلیتی، ۱۹۹۹) در زمان بحرانها، توانایی جذب زیان یا بهبود سریع می تواند عملکردی (ذاتی) یا اکتسابی (تطبیقی) باشد. تاب آوری ذاتی اشاره به توانایی معمولی مقابله با بحرانها دارد (برای مثال موجودی انبار، توانایی بنگاههای فردی که نهادهای دیگر را جایگزین کنند یا توانایی بازارها که منابع را در واکنش به علایم قیمتی تخصیص مجدد بدهند). این تواناییها می تواند قبل از حادثه افزایش پیدا کند. برای مثال، برنامه ریزی بهبود و واکنش اضطراری، استراتژیهای تاب آوری ذاتی را افزایش می دهد.

تاب آوری اقتصادی

اشاره به تنوع اقتصادی جامعه از جمله در زمینه اشتغال، تعداد کسب و کار و توانایی پس از یک فاجعه دارد. در اقتصاد، تاب آوری به عنوان واکنش و سازگاری ذاتی افراد و جوامع در برابر مخاطرات بطوری که آنها را قادر به کاهش خسارات زیانهای بالقوه ناشی از مخاطرات سازد تعریف می شود (روس، ۲۰۰۵).

روش پژوهش:

با توجه به هدف و ماهیت این پژوهش از روش ترکیبی استفاده شد در بخش کیفی از نوع پدیدار شناسی استفاده می شود و در بخش کمی از روش همبستگی استفاده می شود.

در رویکرد کیفی از روش نمونه گیری هدفمند استفاده می شود. چون پدیدارشناسی به توصیف معانی یک مفهوم یا پدیده از دیدگاه عده ای از افراد براساس تجارت آنان در مورد آن پدیده می پردازد. بنابراین در پی فهم تجارب مشترک عده ای از افراد است. بنابراین در تحقیقات مدیریت و علوم اجتماعی معمولاً از دیدگاه گروهی از خبرگان استفاده می شود که با روش نمونه گیری هدفمند انتخاب می شوند. داده ها از افرادی گردآوری می شوند که تجاربی در خصوص پدیده مورد نظر دارند. اغلب گردآوری داده ها در مطالعه های پدیدارشناختی، شامل مصاحبه های عمیق با خبرگان می شود. پولکینگ هورنه (۱۹۸۹) ذکر کرده که مصاحبه با ۵ تا ۲۵ نفر که تجربه کامل پیرامون پدیده مورد نظر را دارند، کافی است و در بخش کمی ۳۸۴ نفر به شیوه تصادفی انتخاب شدند.

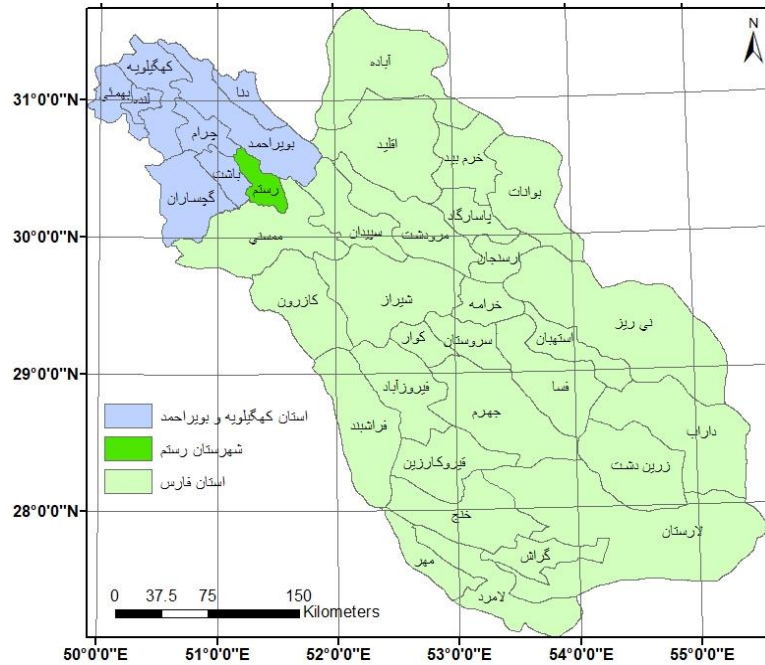
محیط پژوهش

محیط پژوهش شامل روستای سورنا در شهرستان رستم می باشد.

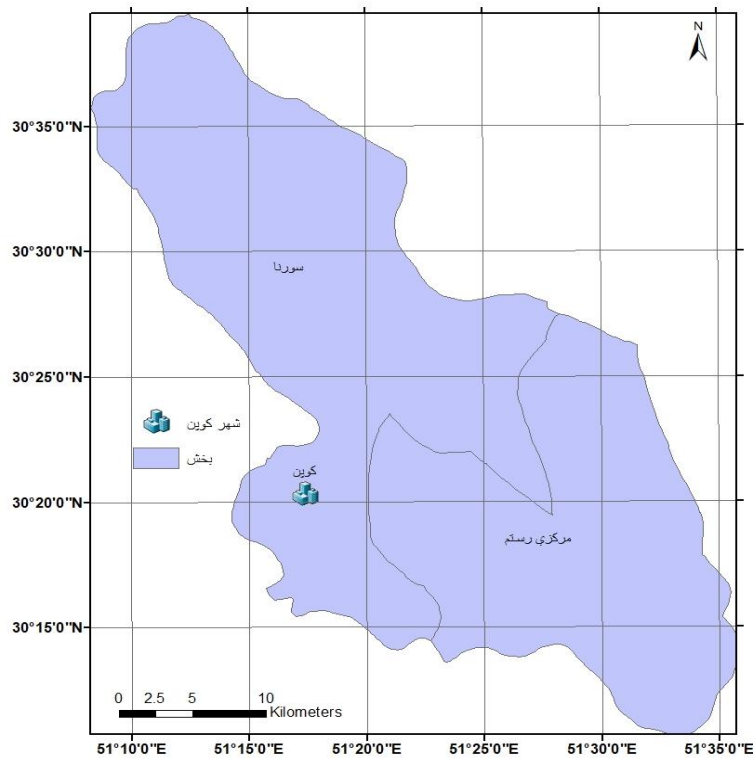
بخش سورنا یکی از کهن ترین منطقه باستانی به شمار می آید و تمدن های پیش از تاریخ این بخش مربوط به هزاره پنجم تا ششم پیش از میلاد و در عصر نوسنگی و همچنین تمدن تاریخ میلادی آن به هزاره پیش از میلاد و تمدن اسلامی آن مربوط به قرن آغازین اسلامی برآورد می گردد که بیش از این آرایها در اقصی نقاط بخش پابرجا بودند که می توان به نقش برجسته مادر و دختر و قلعه توس و.. در آن اشاره کرد.

بخش سورنا دارای سابقه تاریخی می باشد که یکی از توابع شهرستان رستم بخش جدا شده شهرستان ممسنی می باشد که پوشیده از مناظر بسیار زیبا است و ابتدای آن از پل بریم که یکی از شاهکارهای مهندسی که طغیان آب رودخانه تالاب سرآب سیاه و تنگ شیو را مهار می کرده آغاز می گردد و کوتاه ترین مرز بین دو استان فارس و کهگیلویه و بویر احمد می باشد که طبیعت خاص در دوطرف آن مانند بال پروانه است و دارای تفرجگاهها و چشمه سارهای جوشنده (چشمه انجیری مرسخون سفلی، سرچشمه

گجستان، آبشار پای توف) محل خوبی برای استراحت و تفریح گردشگران و مسافران می‌باشد. چشم انداز این منطقه رودخانه، کوه و آثار تاریخی می‌باشد و دارای بقاء متبرکه و مساجد می‌باشد و جمعیتی بالغ بر هفده هزار نفر می‌باشد که بالغ بر ۱۱۰ روستا و آبادی می‌باشد که شغل اکثر مردم کشاورزی و دامداری بوده است.

نقشه (۱): موقعیت شهرستان رستم در استان فارس

نقشه (۲): نقشه موقعیت بخش سورنا در شهرستان رستم

یافته‌ها:

با توجه به روش تحقیق پدیدارشناسی که مبتنی بر الگوی استیویک - کولایزی - کن می‌باشد مراحل ذیل جهت تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی صورت پذیرفته است:

الف) مرحله اول: در این مرحله محقق سعی نمود واژه‌ها و جملات مرتبط با پدیده مورد نظر را از متن مصاحبه‌ها استخراج نموده و براساس اطلاعات جمع آوری شده و با حذف مفاهیم اضافه تعداد ۴۸ مفهوم بدست آمد.

سازماندهی دسته‌های هم مفهوم

در این مرحله محقق اظهارات معنی دار استخراج شده را در دسته‌های هم مفهوم سازماندهی و مرتب نموده است. این دسته بندی در جدول (۲) ارائه گردیده است.

جدول (۱): اظهارات معنی دار استخراج شده

ردیف	مفاهیم طبقه بندی شده	کد
۱	بیکاری	۱-۳
۲	عدم اشتغال	۴
۳	درآمد پایین	۵-۶
۴	موانع کشاورزی	۷-۱۱
۵	نبود امکانات کشاورزی	۱۲-۲۱
۶	نبود امکانات دامپروری	۲۲-۲۳
۷	نبود صنایع تبدیلی	۲۴
۸	نبود صنایع دستی	۲۵
۹	عدم وجود نقدینگی	۲۷-۲۹
۱۰	ضعف سیستم های بانکی	۳۰-۳۲
۱۱	کمبود آب	۳۳-۳۶
۱۲	کمبود امکانات کالبدی	۳۷-۴۰
۱۳	کمبود امکانات رفاهی	۴۱-۴۴
۱۴	کمبود زیرساخت های اولیه	۴۵-۴۷
۱۵	موقعیت مکانی	۴۸

مرحله دوم:

در این مرحله محقق مفاهیم بدست آمده از مرحله قبل را به درون توضیحی جامع تر که کلیه مطالب و جزئیات پدیده مورد نظر باشد می‌برد.

جدول (۲): مضمون‌های ساده شده در دسته‌های هم مفهوم

مضمون	مقوله	ردیف
مشکلات مربوط به اشتغال مشکلات مربوط به درآمد	بیکاری	۱
	عدم اشتغال	۲
	درآمد پایین	۳
مشکلات بخش کشاورزی مشکلات بخش دامپروری مشکلات بخش صنعت	موانع کشاورزی	۴
	نبود امکانات کشاورزی	۵
	نبود امکانات دامپروری	۶
	نبود صنایع تبدیلی	۷
عدم سرمایه گذاری مناسب ضعف سیستم های بانکی	عدم وجود نقدینگی	۸
	ضعف سیستم های بانکی	۹
نبود آب کافی و مناسب نبود خدمات مناسب نبود امکانات رفاهی	کمبود آب	۱۰
	کمبود امکانات کالبدی	۱۱
	کمبود امکانات خدماتی	۱۲
	کمبود امکانات رفاهی	۱۳
مشکلات کالبدی مناسب نبودن موقعیت مکانی	کمبود زیرساخت های اولیه	۱۴
	موقعیت مکانی	۱۵

د) مرحله سوم

پژوهشگر در این مرحله تلاش نموده است یک توصیف واقعی از مرحله قبل بوجود آورد که نتیجه آن در جدول (۳) ارائه گردیده است

جدول (۳): مشکلات اقتصادی روستای سورنا

تم	مضمون	کد
عدم وجود امنیت شغلی	مشکلات مربوط به اشتغال	۱
	مشکلات مربوط به درآمد	۲
عدم وجود تنوع تولید کار	مشکلات بخش کشاورزی	۳
	مشکلات بخش دامپروری	۴
	مشکلات بخش صنعت	۵
عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی	عدم سرمایه گذاری مناسب	۶
	ضعف سیستم های بانکی	۷
عدم وجود امکانات مناسب	نبود آب کافی و مناسب	۸
	نبود خدمات مناسب	۹
	نبود امکانات رفاهی	۱۰
عدم وجود زیرساخت های مناسب	کمبود زیرساخت های اولیه	۱۱
	مناسب نبودن موقعیت مکانی	۱۲

۵) **مرحله چهارم:** در انتها مرحله پنجم تجزیه و تحلیل کلایزی انجام گرفت و با مراجعه به شرکت کنندگان به بازخوانی و مرور مفاهیم عمده ثبت شده پرداخته تا وثوق اطلاعات تضمین گردد.

بخش کمی:

برای بررسی آسیب پذیری اقتصادی روستاهای بخش سورنا در مواقع بحران از آزمون t و شاخص میانگین استفاده شد.

جدول (۴): شاخص‌های مرکزی میزان آسیب پذیری اقتصادی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
میزان آسیب پذیری اقتصادی	۳۹۴	۴/۸	۱/۷۸

جدول (۵): آزمون t برای بررسی میزان آسیب پذیری اقتصادی

متغیر	T	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان آسیب پذیری اقتصادی	۹۸/۵	۳۹۳	۰/۰۰۰۱

جدول ۴ میانگین (۴/۸) را برای میزان آسیب‌پذیری اقتصادی نشان می‌دهد و جدول ۵ میزان t را نشان می‌دهد که میزان تی، ۹۸/۵ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد.

برای بررسی میزان تاب آوری اقتصادی روستاهای بخش سورنا در مواقع بحران از آزمون t استفاده شد.

جدول (۶): بررسی شاخص‌های مرکزی میزان تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
میزان تاب آوری	۳۹۴	۲/۸	۱/۲۴

جدول (۷): آزمون t برای بررسی میزان تاب آوری اقتصادی

متغیر	T	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان تاب آوری	۴۴/۹	۳۹۳	۰/۰۰۰۱

جدول ۶ میانگین (۲/۸) را برای میزان تاب آوری اقتصادی نشان می‌دهد و جدول ۷ میزان t را نشان می‌دهد که میزان تی، ۴۴/۹ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد.

برای بررسی رابطه مشکلات اقتصادی با تاب آوری از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد.

جدول (۸): رابطه عدم وجود امنیت شغلی و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم امنیت شغلی	۳۹۴	۰/۷۲	۰/۰۰۲

جدول ۸ رابطه امنیت شغلی و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۷۲ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۲ رابطه معنادار است.

جدول (۹): رابطه عدم وجود تنوع تولید کار و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود تنوع تولید کار	۳۹۴	۰/۶۴	۰/۰۱

جدول ۹ رابطه عدم وجود تنوع تولید کار و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۶۴ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۱ رابطه معنادار است.

جدول (۱۰): رابطه عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی	۳۹۴	۰/۳۵	۰/۰۵

جدول ۱۰ رابطه عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۳۵ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۵ رابطه معنادار نیست.

جدول (۱۱): رابطه عدم وجود امکانات مناسب و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود امکانات مناسب	۳۹۴	۰/۷۵	۰/۰۱

جدول ۱۱ رابطه عدم وجود امکانات مناسب و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۷۵ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۱ رابطه معنادار است.

جدول (۱۲): رابطه عدم وجود زیرساخت‌های مناسب و تاب آوری اقتصادی

متغیر	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معناداری
عدم وجود زیرساخت‌های مناسب	۳۹۴	۰/۸۱	۰/۰۰۰۱

جدول ۱۲ رابطه عدم وجود زیرساخت‌های مناسب و تاب آوری اقتصادی را نشان می‌دهد که ضریب همبستگی ۰/۷۲ با توجه به سطح معناداری ۰/۰۰۲ رابطه معنادار است.

بحث و نتیجه گیری:

امروزه تحلیل و افزایش تاب آوری اقتصادی نسبت به سوانح طبیعی به حوزه‌های مهم و گسترده تبدیل شده است به طوری که در حال حاضر از حرکت همزمان و متقابل توسعه پایدار و مدیریت سوانح به سمت افزایش تاب آوری بحث می‌شود. بر این اساس، تحلیل و افزایش تاب آوری به ویژه تاب آوری اقتصادی سیستم‌های انسانی و محیطی در برابر سوانح طبیعی در مسیر نیل به آرمان توسعه پایدار از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است.

نتایج به دست آمده از قسمت کیفی پژوهش به شناسایی مشکلات اقتصادی روستاهای بخش سورنا پرداخت که مشکلات عدم وجود امنیت شغلی، عدم وجود تنوع تولید کار، عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی، عدم وجود امکانات مناسب و عدم وجود

زیرساخت‌های مناسب بودند.

نتایج به دست آمده از بخش کمی نشان داد بین مشکلات اقتصادی از جمله عدم امنیت شغلی، عدم وجود تنوع تولید کار، عدم وجود سلامت سیاست مالی و پولی، عدم وجود امکانات مناسب و عدم وجود زیرساخت‌های مناسب با تاب آوری اقتصادی روستاهای بخش سورنا رابطه وجود دارد.

با توجه به اینکه عامل توانایی به شرایط مناسب‌ترین تاثیر را در روستاهای بخش سورنا دارد می‌توان با ایجاد زمینه‌های لازم به منظور آموزش و افزایش آگاهی، گسترش فرهنگ ایمنی و آمادگی مسئولان و مردم در برابر سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه بویژه خطر زلزله؛ توانمندسازی روانی روستاییان برای مقابله با مخاطرات طبیعی، گسترش و تقویت مطالعات علمی و تحقیقاتی همه جانبه و هماهنگ برای شناخت و کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و حوادث غیرمترقبه ساماندهی و حمایت از مراکز علمی و تحقیقاتی؛ ایجاد مدیریت و سازماندهی لازم برای آمادگی، مقابله و اقدام مؤثر جهت کاهش خطرات ناشی از سوانح طبیعی و ایجاد فرماندهی واحد بحران با مسئولیت رئیس جمهور تا پایان دوره بحران؛ تدوین و اجرای برنامه‌های جامع علمی به منظور بازتوانی روانی و اجتماعی آسیب‌دیدگان و بازسازی اصولی و فنی مناطق آسیب‌دیده فراهم آورد.

برای افزایش دانش و آگاهی یکی از راههای کاهش خطرات ناشی از سوانح، ارتقای سطح آگاهی و ایجاد آمادگی در بین قشرهای مختلف جامعه است. مشارکت مردم در اقدامات و آمادگی و ایمن سازی در مقابله با سوانح طبیعی اجرای طرح‌های مهارتی و نحوه سازگاری در بحران برای ساکنان، بالابردن سطح آگاهی ساکنان در مورد سوانح طبیعی و ماهیت‌های آن اجرای طرح‌های آموزش همگانی در شهر، ارائه آموزش‌های پیش از مخاطرات برای افزایش آگاهی روستاییان از جمله اقدامات می‌باشد.

برای افزایش توانایی و حمایت مالی می‌توان توجه ساکنان شهر در بیمه کردن اماکن خود با استفاده از طرح‌های تشویقی برای توجه بیشتر به مسائل اقتصادی و اجتماعی، توجه ساکنان برای پیش بینی اتفاقات احتمالی در آینده به خصوص وقوع زلزله و سیل و توجه به پس انداز، ارائه خدمات بانکی مناسب جهت بازسازی منطقه پس از بحران، توجه به اهمیت بیمه و آگاه‌سازی مردم برای مواقع بحران و افزایش میزان وامها جهت نوسازی برای خانواده‌های ساکن در روستاها با بهره کمتر و یا حداقل برابر با وامهای ساخت و خرید مسکن جدید را نام برد.

برای بحث اشتغال و درآمد انجام تحقیقات اقتصادی در شهر برای مشخص شدن مشاغل مورد نیاز و استفاده از نیروی کار جوان، کشاورزی و دامپروری به شکل مدرن‌تر در روستاهای بخش سورنا، تک محصولی نبودن، توجه بیشتر به صنایع دستی، سرمایه گذاری بخش خصوصی و عمومی برای اشتغال زایی جدید و اقداماتی برای کاهش فقر و بیکاری، به خصوص در روستاهای کم جمعیت سورنا و مناطق حاشیه‌ای را می‌توان نام برد.

منابع

- Al-Nammari, Fatima; Alzaghal, Mohamad (2014). Towards local disaster risk reduction in developing countries: Challenges from Jordan, *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 1.
- Beilin, R. & Wilkinson, C. (2015). Introduction: governing for urban resilience. *Urban Studies Journal limited*, 9(2), 38-51
- Cutter, S. L., Barnes, L., Berry, M., Burton, C., Evans, E., Tate, E., et al. (2008). A place-based model for understanding community resilience to natural disasters. *Global Environmental Change*, 18(4), 598-606.
- Cutter, Susan L., Kevin D. Ash, Christopher T. Emrich (2014). The geographies of community disaster resilience. *Global Environmental Change* 42, 27-00.
- Dadashpour, Hashem and Adeli, Zeinab (1394). Assessing resilience capacities in Qazvin urban complex, *Journal of Crisis Management*, Volume 4, Number 8: 84-73.

Kelin, R. J., and F. Nicholls., 2003. Thomalla, Resilience to natural hazards: how useful is this concept? *Environmental Hazards*, 5(1 -2): 35-45

Mohammadi Ostad Kalayeh, Amin; Bayat, Nasser; Khorasani, Mohammad Amin; Nik Rosh, Raheleh (1395). Recognition and analysis of the factor affecting the recession of carpet weaving industry in rural areas from the perspective of carpet weavers in Gonbad Kavous, No. 30: 55-69.

Namjooyan, Farrokh, Razavian, Mohammad Taghi, Sarvar, Rahim (2017) Binding urban resilience for the future management of cities, *Geographical Quarterly of the Land*, Volume 14, Number 55: 95-81.

Nouri, Hedayatullah, Sepahvand, Farkhondeh (2016) Analysis of resilience of rural settlements against natural hazards with emphasis on earthquake (Case study: Shirvan village of Boroujerd city), *Quarterly Journal of Rural Research*, Volume 7, Number 2.

Petak, W. (2002). Earthquake resilience through mitigation: a system approach. Paper presented at the International Institute for Applied Systems Analysis, 12 Sep 2002, Laxenburg, Austria

Ramezanzadeh Lesboui, Mehdi, Badri, Seyed Ali (2014) Explaining the socio-economic structures of local communities resilience to natural disasters with emphasis on floods; Case study: Cheshmeh Kileh Tonekabon and Sardabroud tourist basins of Kelardasht, *Geography (Scientific, Research and International Quarterly of the Iranian Geographical Society)*, New Volume, Twelfth Year, No. 40.

Roknaldin E(2014), A. An analysis of the role of livelihoods in resilience of rural households in drought conditions. *Rural Studies*, 2014, Vol.5, No. 3, pp. 639-662.

Rose, A, (2005), "Analyzing terrorist threats to the economy: a computable general equilibrium approach", In: Richardson, H., and Gordon, P., Moore, J. (Eds.), *Economic Impacts of Terrorist Attacks*. Edward Elgar, Cheltenham, UK, pp. 196-217.

Rostami, Hamed (2014) Investigating the factors affecting the underdevelopment of villages in Sorena district of Rostam city, Master Thesis, Islamic Azad University, Marvdasht Branch.

Thilo Lang(2010), *Urban Resilience and New Institutional Theory – A Happy Couple for Urban and Regional Studies?*

Veisi, Farzad, Shakeri, Bahar (2016) Assessing the Physical Resilience of Rural Settlements from the Perspective of Dehyaran, *Quarterly Journal of Rescue and Relief*, Year 8, No. 4: 124-103.

Wana, M & Sofi neyestan(2016), M, Assessment of resilience in urban factor (case study: sirous neighborhood Tehran), 1st National Symposium on Key Issues in Civil Engineering, Architecture and Urban Development, Gorgan, Department of Education and Research Pars Barogsters Engineering Company, Farhangian University of Golestan Province.

Holling, C.S., & Walker, B.H. (2003). Resilience defi ned. In *International Society of Ecological Economics* (Eds.), *Internet encyclopedia of ecological economics*. Retrieved from [http](http://www.eco-economics.org/).

An Analysis of the Economic Problems of the Sorena Villages District and its' Relationship with Economic Resilience

Hamed Rostami, Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Hossein Soleimani* , Department of Geography, Najafabad Branch, Islamic Azad University, Najafabad, Iran

Seyed Ramin Ghaffari, Associated Professor, Department of Geography, Payam Nour University, Tehran, Iran

Abstract: Developing countries are always confronting with natural disaster as a one of the most major challenges, which cause the local economy of the spoiled region irreversible damages and neutralize the effects of the development's achievements. It is crucial to pay more attention to the rural areas not only due to being in the center zone of the catastrophe but also involving the large percentage of the nation and the lack of facilities that can cause the countryside a vulnerable are .The land use, communication, infrastructural installations and equipment and public welfare, etcetera can be considered by planning of the rural development process as the factors of the physical-based planning, although all these indicators are affected by the economic dimensions of the village. The purpose of this study is to identify the economic problems of the villages of Sorena district in the first stage and then to investigate its relationship with economic resilience. This research method was a combinational one and subsequently phenomenological method was utilized to detect the economic troubles and Pearson correlation coefficient was partially used .The results determined that the economic problems of the villages of the Sorena district are the lack of job security, the lack of diversity in the entrepreneurship, the corruption of the financial and monetary policy, the lack of proper facilities and infrastructure and these problems have a significant relationship with the economic resilience.

Keywords: Financial problems, Residence, Economic resilience, Natural disasters, Sorena villages

The Impact of Destination Image on Destination Personality and Tourists Satisfaction (Case Study: Domestic Tourists City of Tabriz)

Jafar Bahari*, Phd Student In Tourism Management, University of Science and Culture, Tehran, Iran.
Samira Mohammadi, Phd Student In Tourism Management, University of Science and Culture, Tehran, Iran.

Shahla Bahari, Department of Management , PayamNoor University, Tehran, Iran

Hamed Bahari, Department of Chemisrty, PayamNoor University, Tehran, Iran

Abstract: The Impact of Destination Image on Destination Personality and Tourists Satisfaction in the City of Tabriz has been done in the summer of 2019. This research, in terms of purpose is functional and based on data collection, is descriptive survey. Also, It has been used structural equation modeling through the SMART PLS software to analyze data. The data required for this research has gathered by questionnaire with Simple random sampling method from Domestic tourists in the City of Tabriz. Statistical population of this research all are domestic tourists that in the summer of 2019 Have come to City of Tabriz. Given that the population size is unknown from Cochran formula is used in order to determine the sample size that number is obtained 384. Provided results showing that Destination Image variable on Destination Personality and Tourist Satisfaction has a Direct and significant impact; and also impact of Destination Personality on Tourist Satisfaction Direct and significant. And on the other Destination Image through the intermediate role of Destination Personality on Tourist Satisfaction Indirect impact and significant.

Keywords: Destination Image, Destination Personality, Tourist Satisfaction, Smart pls, Tabriz.

Urban Expansion Management with a Stable Economy Approach and LQ Modeling (Case Study: The Urban Fabric of Dezful)

Elias Mavedat, Urban Group, JUNDI-SHAPUR University of Technology Dezfl, Dezful, Iran

Milad Valipour, MA of Urban planning, JUNDI-SHAPUR University of Technology Dezfl, Dezful, Iran

Abstract: Stable expansion with emphasis on stable urban expansion in recent decades in the common theoretical and scientific literature on urban planning has imperceptible changed into a modern and predominant paradigm. Stable expansion is the expansion that can without any destruction or damage to providing the needs and wants of future generations, provide the needs of the present generation. A city has Stable expansion that has a stable urban economy, stable urban society and stable urban environment along with maintain the ecosystem, that these factors are the circumstances of a stable economic expansion. Developmental-applied is the essence of the present study and also in terms of research method is expressive-ratiocinative. Information of industrial, maintenance and agricultural actions have been analyzed in 1395 by comparison. Moreover, the information of economic areas through (LQ) spatial coefficient and representative graphical with three elements of state economy, economy of city of Dezful and comparison between two fabric of the city have been assessed. through analyzing the economics of stable expansion of Dezful in terms of spatial coefficient, which comprises essential and non-essential occupation, Recommendations have been provide to enhance the rates and coefficients of the city economic. Along with the increase of these two components, the measure of occupation will increase too, which leads to a stable economy finally, and we reach to non-essential occupation by deliberating the economy of city of Dezful according to state criteria along the old and modern fabric of Dezful which leads to failure the city economy and eventually, it takes the city away from stable expansion. To resolve this issue, two scenarios of consumption pattern and constant resources productivity are provided that help to stable urban expansion.

Keywords: Stable economy, Stable expansion, Urban fabric, LQ, Dezful

Spatial Analysis of the Impacts of Physical Expansion of Metropolises on Surrounding Villages; (Case Study: Kermanshah Province)

Farshad Khosravi, PhD Student, Geography and Urban Planning, Malayer Branch, Islamic Azad University, Malayer, Iran

Majid Shams*, Professor, Geography and Urban Planning, Malayer Branch, Islamic Azad University, Malayer, Iran

Abbas Malek Hosseini, Associate professor, faculty of Geography and Urban planning, Malayer Branch, Islamic Azad University, Malayer, Iran

Abstract: Human habitations are always exposed to economic, socio-cultural and physical changes. In the meantime, the physical expansion of cities and villages towards each other causes the merger of a smaller town (village) into a larger area (city). The integration of the village in the city has brought so many consequences in the integration of the village and the city. Therefore, the aim of this study is the spatial analysis of the impacts of physical expansion of Kermanshah metropolis on surrounding villages. The present study which is practical in terms of purpose, and also is descriptive-analytical in terms of analysis method, has been applied by library studies - documentary, and field. Research data including primary data (interview form from elites and experts) and also research variables have been collected in both documentary and field. In the present research, the DEMATEL and VIKOR techniques were used to analyze the data; additionally three aspects (social, economic and physical) have been studied in 9 indicators. On the other hand it is shown by the results of DEMATEL model that among the studied dimensions, the physical aspect and among the studied indicators, index (C8), (access to services and public facilities) are in priority. It is shown by the results of analysis and prioritization of villages around the metropolis of Kermanshah due to the impacts of physical expansion using the VICOR model that the village of Nokan where is superior to other villages, has received the most impact with 0.893 score.

Keywords: Physical expansion, integration, surrounding villages, Kermanshah metropolis

An Analysis of the Spatial Extent of Educational Poverty in Ardabil

Fazel Ahadi- Agha Hosein Bigloo, Department of Geography and Urban Planning, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran

Hosein Nazmfar, Professor, Department of Geography and Urban Planning, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran

MohammadTaghi Masomi*, Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran

Akbar Abravesh, Department of Geography and Urban Planning, Ardabil Branch, Islamic Azad University, Ardabil, Iran

Abstract: Main question (or main goal): Assessing the level of educational poverty in different blocks of Ardabil city and clustering educational poverty in this city (very poor, poor, average, prosperous, very prosperous). In the 21st century, one of the indicators of urban development is the issue of low urban poverty. One of the components of urban poverty is educational poverty. This study showed that educational poverty has a cluster distribution and spatial autocorrelation in the Ardabil. However, the imbalance of spatial space between neighborhoods in this component has caused the disruption of spatial order and the growth of urban spiral in some parts of Ardabil and the marginalization of many other areas of the city. Relatively the southern and southwestern part of the city It includes very prosperous and prosperous blocks and poor and very poor blocks in terms of educational poverty are seen in the northwest and southeast. Hot spots include new settlements that were built after 1370 in Ardabil. In contrast, cold spots are more common on the outskirts of Ardabil and in informal settlements resulting from migration from other cities. The boundary between these two areas i.e., the central areas and in the whole basic texture of the city; includes: moderate spots and the border of educational poverty. Raw data of blocks were obtained based on the 1395 census, the rate of educational poverty was weighed using R software and ANP method and Arc GIS software was used to analyze hot spots in the spatial range of urban poverty according to their educational poverty.

Key words: Educational poverty, Ardabil city, Spatial Level, Hot spot analysis, ANP Method

Locating and Analyzing of Green Space Distribution with Spatial Justice Approach

(Case Study: Tabriz Metropolis)

Rasoul Darskhan, Assistant Professor, Department of Urban Planning, Faculty of Architecture and Art, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. (Darskhan.S@gmail.com)

Hadi Pashachini, MA Student of Urban Planning, Faculty of Architecture and Art, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran. (Hadipasha3@gmail.com)

Abstract: Evaluating the distribution of Green Space and locating for future development by the spatial balance approach in the metropolis of Tabriz, is the main purpose of this study. The research method is applied in terms of purpose, fundamental-applied in nature and also cross-sectional in terms of time. To collect the data, three methods of library, field and status maps of the city have been used. Data analysis has been done both quantitatively and qualitatively. The selected criteria for fair locating of Green Space are evaluated and chosen by experts and the map of factors is output in the GIS (Geographical Information System), which finally has shown the proposed locations with the Index Overlay model. The findings of this study indicate that the lowest area of Green Space is related to region 9 and the highest one is related to region 2. According to the Green Space per capita statistics, region 2 with 9.4 per capita and region 9 with 1 per capita, have the highest and lowest Green Space per capita in Tabriz. This significant difference makes the accessibility difficult for the residents of these areas to Green Spaces that indicates the lack of spatial balance in the distribution of Green Space. Not so long ago, Tabriz was considered as one of the garden cities in Iran. However, nowadays due to population growth that leads to a decline in Green Space per capita and its unbalanced distribution, it is faced with inappropriate access to these spaces; So that this deficiency is not the same in its different areas.

Keywords: Locating, Spatial distribution, Green space, Spatial justice, Tabriz.

Table Of Content

Locating and Analyzing of Green Space Distribution with Spatial Justice Approach (Case Study: Tabriz Metropolis)	7-20
Rasoul Daraskhan, Hadi Pashachini	
An Analysis of the Spatial Extent of Educational Poverty in Ardabil	21-38
Fazel Ahadi- Agha Hosein Bigloo, Hosein Nazmfar, MohammadTaghi Masomi*, Akbar Abravesh	
Spatial Analysis of the Impacts of Physical Expansion of Metropolises on Surrounding Villages; (Case Study: Kermanshah Province)	39-52
Farshad Khosravi, Majid Shams*, Abbas Malek Hosseini	
Urban Expansion Management with a Stable Economy Approach and LQ Modeling (Case Study: The Urban Fabric of Dezful)	53-68
Elias Mavedat, Milad Valipour	
The Impact of Destination Image on Destination Personality and Tourists Satisfaction (Case Study: Domestic Tourists City of Tabriz)	69-82
Jafar Bahari*, Samira Mohammadi, Shahla Bahari, Hamed Bahari	
An Analysis of the Economic Problems of the Sorena Villages District and its' Relationship with Economic Resilience	83-94
Hamed Rostami, Hossein Soleimani , Seyed Ramin Ghaffari	

In The Name of God the Merciful the Compassionate

A Quarterly Journal of Geography and Environmental Studies

License Holder and Publisher: Islamic Azad University, Najafabad Branch

Director-in-chief: A. Khadem al hossini, Associate Professor, Najafabad Branch, Islamic Azad University

Editor-in-chief: M. Momeni, Associate Professor, Najafabad Branch, Islamic Azad University

Executive Manager: A. Gandomkar, Associate Professor, Najafabad Branch, Islamic Azad University

Editorial Board:

Dr. Nazmfar, Hossein	Professor, University of Mohaghegh Ardebili
Dr. Ramezani, Bahman	Professor, Rasht Branch, Islamic Azad University
Dr. Sarvar, Rahim	Professor, Science and Research Branch, Islamic Azad University
Dr. Varesi, Hamidreza	Professor, Isfahan University
Dr. Moosavi, Mirnajaf	Professor, Urmia University
Dr. Momeni, Mehdi	Associate Professor, Najafabad Branch, Islamic Azad University
Dr. Khadem-al-hosseini, Ahmad	Associate Professor, Najafabad Branch, Islamic Azad University
Dr. Gandomkar, Amir	Associate Professor, Najafabad Branch, Islamic Azad University
Dr. Mokhtari, Reza	Associate Professor, Isfahan Center, Payam Noor University

Najafabad Journal of Geography and Environmental Studies

Vol.9, No.36, Winter 2021

ISSN: 2008-7845

License No. issued by Islamic Azad University, **Deputy** Office of **Research** Affairs: 87/90712

License No. issued by Ministry of Culture and Islamic Guidance: 90/29008

Publisher: Islamic Azad University- Najafabad Branch

English Editor: O.Tabatabaei, Ph.D.

Cover Designer: A.Abasi, Ph.D.

Executive Assistant: Laili Rezaei

Address: Najafabad Journal of Geography & Environmental Studies, Islamic Azad University Najafabad Branch, Najafabad, Esfahan, Iran

Tel: +98-31-42292512

Fax: +98-31-42291110

Email: ges@iaun.ac.ir

Website: <http://ges.iaun.ac.ir>